

Hrvatski

glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Godina XII Broj 113-114 Rujan-Listopad 2014. ISSN 1800-5179

*Mladi glazbenici
u Danskoj*

Sadržaj:

- 3** Nezaboravna turneja u Danskoj
- 12** Dan neovisnosti Republike Hrvatske
- 13** Multikulturalizam naša zbilja
- 16** Crkvu svetoga Pavla treba vratiti njezinoj osnovnoj namjeni
- 23** Dokumentovana pomorska tradicija Boke
- 26** Papa Franjo u Albaniji
- 29** Stari arsenalski meštri slavili u Gornjoj Lastvi
- 31** Pulske priče – bokeljske ilustracije
- 34** Muljanski vjernici proslavili dva velika crkvena jubileja
- 37** Istorijski trijumf Marina Čilića
- 40** Novosti iz HNV-a
- 44** Kronika Društva
- 47** Aktualnosti
- 53** Biciklom na vrh Orjena
- 57** Po bokeški...
- 58** Bokeška pjatanca
- 62** Povijest brodskih kružnih putovanja u Boki kotorskoj: Epirotiki Lines
- 66** Umjesto rubrike iz Istorijskog arhiva Kotor: Krstarica „Zenta“ nije se predala
- 72** Kotor moje mladosti

Poštovani čitatelji!

Ponovno je pred vama dvobroj. Nije to proizvod nedostatka tema ili godišnjih odmora jer tema imamo u izobilju, a za godišnje odmore nemamo baš puno vremena – uvijek se nešto radi i stvara! Razlog su financije, a o tome smo vam već pisali. Na žalost, naš časopis nema sigurne izvore financiranja, već o njegovu tiskanju odlučuju članovi komisija i institucije koje raspisuju natječe. Mi smo uvijek optimistični i nadamo se dobrim vijestima i povoljnom „vjetru“.

Uz serijale koji su zastupljeni u kontinuitetu, zanimljive članke i intervju, u ovom dvobroju s velikim zadovoljstvom vam predstavljamo mlade glazbenike koji su uspješno realizirali koncerte u jednoj skandinavskoj državi – Danskoj.

Inače, rujan i listopad vratili su nam raspoloženje kada su u pitanju vremenski uvjeti. Turistička sezona još traje, oni hrabriji se još kupaju, a veliki kruzari i dalje, skoro svakog dana, uplovljavaju u kotorsku luku. Kad nas je vruće ljeto zaobišlo, neka nam barem jesen bude topla i ugodna!

Vaša urednica
Tijana Petrović

Tiskanje časopisa sufinancirali:

- * FOND ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA**
- * DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA**
- * OPŠTINA KOTOR**
- * TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA ZAGREBA**
- * DRŽAVNI URED ZA HRVATE IZVAN HRVATSKE**

“Hrvatski glasnik”, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u gornjem desnom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Adresa: **Zimski bazen “Nikša Bućin”, Škaljari, 85330 Kotor**
Telefon: +382 (0)32 304 232 · Faks: +382 (0)32 304 233
E-mail: hgd-kotor@t-com.me · WEB: www.hrvaticg.com
Žiro-računi: **520-361700-17** · **510-4741-76**
Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo**
Crne Gore – Kotor

Urednica: **Tijana Petrović**
Uređivački odbor: **Marija Mihaliček, Tripo Schubert, Vivijan Vuksanović, Danijela Vulović, Joško Katelan** · Lektorica: **Sandra Čudina** · Fotografije: **Foto Parteli, Radoje Milić, Milan Dobrilović, Dario Musić, Radio Dux, arhiva HGD CG, Zoran Nikolić, Radmila - Beća Radulović**
Grafička priprema i tisak: **Biro Konto, Igalo**
Naklada: 600 primjeraka

*DJEČJI MANDOLINSKI ORKESTAR HGD CG „TRIPO TOMAS“
I DJEČJI ZBOR MUZIČKE ŠKOLE „VIDA MATJAN“ ODRŽALI
KONCERTE U DANSKOJ*

NEZABORAVNA TURNEJA U DANSKOJ

Na repertoaru koncerta našle su se skladbe kotorskih skladatelja: Tripa Tomasa, Iva Brkanovića, Antuna Homena, Vide Matjan, Nikole Gregovića, Zorana Proročića....

Priredio:
Tripo Schubert

Koncertom mandolinskog orkestra „Tripo Tomas“, Hrvatskoga građanskog društva i dječjeg zbora Muzičke škole „Vida Matjan“, u koncertnoj dvorani crkve sv. Duha dana 22. rujna završila je višemjesečna priprema za turneju u Danskoj. Na repertoaru koncerta našle su se skladbe kotorskih skladatelja: Tripa Tomasa, Iva Brkanovića, Antuna Homena, Vide Matjan, Nikole Gregovića, Zorana Proročića... Na ovom koncertu, koji je zamišljen kao generalna proba pred odlazak za Dansku, bili su prisutni roditelji članova orkestra i zbora, zatim pozvani gosti i sponzori koji su omogućili realizaciju ovoga značajnog i organizacijski zahtjevnog projekta.

S koncerta u Kotoru

Organizatori koncerta bili su Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, Muzička škola „Vida Matijan“ i Društvo crnogorsko-danskog prijateljstva.

Program je vodila Dolores Fabijan.

Na poziv Steena Klausena, predsjednika Društva dansko-crnogorskog prijateljstva,

mnogobrojna ekspedicija od 50 članova otputovala je dana 24. rujna u Dansku preko Hrvatske, Slovenije, Austrije, Češke i Njemačke.

U prekrasnom zdanju crkve kraljevskog dvorca Frederiksborga u gradu Hilerodu,

uz prisutnost mnogobrojnih posjetitelja koji su ispunili crkvu, mandolinski orkestar

i dječji zbor održali su jednosatni koncert.

Program je na engleskome jeziku vodila Dolores Fabijan, a prisutne je pozdravio gospodin Steen Clausen, domaćin cjelokupne ekspedicije. Koncert je otvorio danski dječji crkveni zbor.

Mandolinski orkestar izveo je samostalno jednu skladbu „Let it be“ skupine Beatles i jednu skladbu kotorskog skladatelja Tripa Tomasa „Vozi vozi...“, uz ravnanje prof. Iva Brajaka.

Zbor je s mandolinskim orkestrom, pod dirigentskom palicom prof. Laure Jovanović, izveo dvije skladbe i to: „Da te mogu pismom zvati“ i „Bokeljska noć“.

Koncert u dvorskoj crkvi

Zbor je samostalno imao na repertoaru dvije skladbe kotorskih skladatelja: „Domovina i svi na rad“ Antuna Homena, „Deset popjevaka“ Iva Brkanovića i inozemnih skladatelja; „Čuvajmo djeci proljeće“ skupine Osvajači, „Happy Ending“, Mika i „Molitva“, Bajone.

U programu su nastupile u solo izvedbama članice zbora:

Jovana Mršulja - flauta: Pop, Rusko-ciganski ples; Andrijana Jovanović - klavir: Hačaturijan, Sonatina III. stavak i Jovana Radoman - flauta: Faure, Fantazia.

Publika je burnim pljeskom popratila nastup mandolinskog orkestra i zbora, tražeći više puta bis.

Uz koncert u crkvi kraljevskog dvorca Frederiksborga, koncert je upriličen i u dvorani muzičke škole u Allerodu s nešto izmijenjenim programom prilagođenim ambijentu, uz nastup i učenika muzičke škole.

Mandolinski orkestar izveo je skladbe: „Tarantella“ - talijanska narodna skladba, „Let it be“ skupine Beatles, „Da te mogu pismom zvati“ - dalmatinska, Šjora Mare - T. Tomasa, „Bokeljska noć“ M. Perfiljeve.

Dječji zbor otpjevao je: „Čitav svijet“ V. Georgijeva, „Happy Ending“ - Mika, „Kotor - srećan grad“ - Nikola Gregović i „Majstor Pero“ - Vida Matjan.

Od solista su nastupile: Isidora Nikolić, solo pjevanje - D. Sarri, Sen corre i agnelletta i Tamara Živković, „Boka spava“, aranžman Zorana Proročića. Korepetitor na koncertu bila je prof. Ana Mihaljević.

Ravnatelj i korepetitorica

Koncert u Allerodu

Skupina djece posjetila je školu gdje im je prezentiran način rada i organizacija danske nastave.

Uz koncerte, djeci je organiziran vrlo zanimljiv turistički

i kulturni program u Pragu, Beču i Danskoj.

U **Pragu** je upriličen posjet Dvorcu Hradčany, dijelu centra Praga, od Narodnog muzeja, preko Vaslavskih namesti,

centra novoga grada, do Trga sa starom vijećnicom i astrološkim satom.

Praški dvorac najveći je stari dvorac na svijetu.

Praški dvorac

U njemu su tijekom prošlosti stolovali češki kraljevi, kraljevi Sv. Rimskog Carstva, biskupi, a danas je to dom predsjednika Češke Republike i jedna od glavnih turističkih atrakcija odakle „puca“ predivan pogled na cijeli Prag.

Posjet Pragu - astronomski sat

Kod stare Vijećnice u Pragu

U **Beču** su djeca posjetila centar grada i katedralu Stephansturm, dvorac Schoenbrunn i okoliš gdje su imali prilike vidjeti jedan od najstarijih i najljepših parkova Europe. U kompleksu dvorca Schoenbrunna posjetili su i jedan od najljepših i najbogatijih zooških vrtova u Europi.

U obilasku bečkog dvorca Shonbrun

Iz Njemačke u Dansku korištena je trajektna linija iz luke **Rostock** - najveće baltičke luke u Njemačkoj, do male luke u Danskoj **Gedser**.

Trajektna linija Rostock - Gedser

U **Danskoj** im je bio organiziran jednodnevni izlet od Hilleroada do **Copenhagena**, gdje su posjetili centar grada i uživali u dvosatnoj vožnji kanalima Copenhagena, što im je omogućilo da dožive Copenhagen i s morske perspektive. **Slika 11** Uz to su posjetili kraljevski park s kraljevskom palačom. U gradu **Hilleroadu**, koji se nalazi 35 km od Kopenhagena, posjetili su dvorac danskih kraljeva u čijem je sastavu i crkva koju je podigao danski kralj Cristian IV. u 17. stoljeću, u kojoj je održan koncert.

U obilasku Kopenhagena

U **Roskildeu**, mjestu gdje su stolovali vikinški kraljevi od 9. do 11. stoljeća, posjetili su vrlo zanimljiv muzej Vikinga gdje su imali prilike vidjeti pet originalnih rekonstruiranih vikinških brodova starih oko tisuću godina, radionice u kojima su bili prezentirani stari zanati vezani uz gradnju vikinških brodova, oruđa i oružja. Djeca su imala mogućnost da se obuku u srednjevjekovnu odjeću, da se slikaju u njoj, da se zabavljaju slažući puzzle po kojima su, preko LEGO kockica, Danci poznati u svijetu. Devetero djece i jedna odrasla osoba imali su priliku provozati se na jednoj od replika vikinških brodova. Vožnja je trajala oko sat vremena, na vesla i plovidbom pod jedrima. Na žalost, zbog ograničenog broja mjesta ovo zadovoljstvo nisu mogla imati sva djeca.

Veslanje na replici vikinškog broda

O Kotoru, zboru, orkestru i skladateljima

Kotor je grad koji živi 365 dana u godini...neki kažu „od fešte do fešte“, a ona nama najdraža je noć „kada zanos budi ljude...“. Iako je do tada nikada nije doživjela, **Maja Perfiljeva** o njoj je napisala pjesmu koju Kotorani smatraju neslužbenom himnom grada. „Bokeljska noć“ našla se na repertoaru orkestra i zbora.

Mandolinski orkestar Hrvatskoga građanskog društva „Tripo Tomas“ nastao je prije nekoliko godina s ciljem očuvanja od zaborava autohtona mediteranskog instrumenta - mandoline, koja je krajem XIX. i početkom XX. stoljeća u Kotoru bila prisutna u mnogim tamburaškim sastavima. Mandolinski orkestar nastupao je u više gradova Crne Gore i gostovao u Hrvatskoj i BiH.

Dječji zbor osnovne Muzičke škole „Vida Matjan“ postoji od njezina osnutka i ima oko 40-ak članova u dobi od 9 do 15 godina. Zapažen je po mnogobrojnim nagradama i nastupima diljem zemlje, kao i u inozemstvu. Zbor je imao veliki broj nastupa, što u sklopu mnogobrojnih školskih koncerata, kao i na natjecanjima i raznim manifestacijama zbog izvedbi glazbenih skladbi različitog repertoara i žanrova, od dječjih dvoglasnih i troglasnih, preko zabavnih, do stranih popularnih skladbi.

Tripo Tomas, glazbenik, skladatelj, rođen u Kotoru, a prije svega zaljubljenik u svoj

zavičaj. Ostavio je neizbrisivi trag u glazbenome životu Kotora i stvaralaštvu Boke i to u doba kada nije postojalo organizirano glazbeno školovanje. Značajno je pridonio širenju glazbene kulture. Napisao je 100-tinjak djela, uglavnom za duhačke instrumente, a neke pjesme postale su svojevrsni hitovi. Bio je kapelnik gradske muzike, osnivač nove glazbene sastave, kao i mandolinski orkestar, pa je to razlog zašto naš dječji mandolinski orkestar nosi njegovo ime. Tripo Tomas jedno je vrijeme boravio u Dubrovniku pa je skladao pjesmu „Vozi, vozi Ane do Lokruma“, koju je izveo mandolinski orkestar pod ravnanjem prof. Iva Brajaka, a uz nju na repertoaru je bila njegova skladba „Šjora Mare Štramacera“ za koju je tekst napisao daleke 1921. godine, a koja je ubrzo postala hit i svojevrsna slika grada Kotora.

Antun Homen još je jedan skladatelj koji je upisao ime grada Kotora na listu gradova gdje se stvarala glazba. Antun Homen, poznati glazbeni pedagog, skladatelj i dirigent, rođen je 1906. godine u Kotoru. Dao je snažan doprinos razvoju glazbene umjetnosti u Kotoru i cijeloj Crnoj Gori. Značajan je njegov rad s mladim glazbenicima krajem četrtrtog i početkom petog desetljeća XX. stoljeća, kada je pripremio tri operete.

Ivo Brkanović rođen je u Škaljarima pokraj Kotora, u mnogobrojnoj obitelji kao jedno od šesnaestero djece. Poslije osnovne škole učio je krojački zanat, a njegov prvi učitelj glazbe bio je pozna-

ti Tripo Tomas koji je vodio „Škaljarsku glazbu“ i mladog Iva uveo u čarobni svijet glazbe. Za daljnje školovanje izabrao je Zagreb gdje je s manjim pauzama usavršavanja u Francuskoj i rada na Muzičkoj akademiji u Sarajevu ostao do kraja života. Prve skladateljske uspjehe postigao je djelima za zbor. Za sobom je ostavio značajna djela među kojima pet simfonija, mnogobrojne kvartete i oratorije, kao i tri opere – „Ekvinocij“, „Zlato Zadra“ i „Heloti“.

Vida Matjan, koje se još uvijek mnogi Kotorani sjećaju kao vrsnu pedagoginju i odličnu glazbenicu, koja je s ulice znala djecu uvesti u klupe tadašnje glazbene škole i svojim načinom rada uspijevala da zavole glazbu. Mnogi su postali glazbenici, a oni drugi sada su izvrsna publika na glazbenim događajima u gradu Kotoru. Vida Matijan stvarala je i skladbe za djecu. Majstor Pera jedno je od njezinih djela.

Nikola Gregović je veliki kotorski glazbeni entuzijast. Skladao je više pjesama za djecu, vodio gradsku glazbu, osnivač i vodio klapske sastave i tamburaške sastave.

Zoran Proročić još je jedan u nizu Kotorana koji stvaraju hitove i ubiru nagrade, kako na festivalima zabavne glazbe, tako i na festivalima dječje glazbe. Jedna od njegovih skladbi je i „Boka spa-va“. Zorana Kotorani pamte kao stvaratelja najpoznatijega vokalno-instrumentalnog sastava „Muzička radionica“ i po pjesmama koje su postale hitovi Boke kotorske.

Osvrt domaćina

Posljednjeg vikenda rujna, Crkvu dvorca Frederiksborg posjetila su dva sastava mladih glazbenika iz Crne Gore, zbor učenika niže muzičke škole iz Kotora i mandolin-ski orkestar mladih „Tripo Tomas“, također iz Kotora. Oni su održali koncert u crkvi Dvorca u nedjelju poslijepodne.

Dva dana prije, u petak navečer, u crkvenoj dvorani se okupio jedan broj obitelji spremne da dočekaju zbor djevojčica i mandolinski orkestar, te veliki broj nastavnika i vođa iz Crne Gore. Obitelji su se složile da se pobrinu za smještaj 57 ljudi tokom četiri dana, koliko je trajala posjeta Hillingdonu.

Dvorana za pjevanje u crkvi Dvorca bila je za neko vrijeme pretvorena u spavaonicu i svlačionice. I tako je počeo uzbudljiv susret između Danaca i Crnogoraca.

Cijelu subotu gosti su bili u obilasku Kopenhaga, koja je počela plovidbom kanalima, a završila zabavnim sukobom između dva 10-godišnja dječaka i dva stražara palače Amalienborg kada su dječaci željeli fotografirati njihove smiješne kape ali iz prevelike blizine.

U nedjelju je mladež iz Kotora održala lijep i svečani koncert u napunjenoj dvor-skoj crkvi. Njima se u poseb-

Pozdravna riječ domaćina Steena Clausena

nom dijelu programa pridružio i zbor domaćina.

U nedjelju navečer organiziran je mali prijem i domjenak u župnoj kući za sve goste i obitelji domaćina.

U ponedjeljak, nakon izleta i posjete Muzeju vikinških brodova u Roskilde, talentirani mladi glazbenici iz Kotora održali su još jedan veliki koncert u Allerød Glazbenoj školi. Dan se završio zajedničkom večerom u crkvenoj dvorani koju je pripremila grupa župnih volontera.

U utorak ujutro veliki autobus sa delegacijom iz Crne

Gore se uputio put Praga i Beča, a mi smo im mahali pomalo tužno ali i vrlo zadovoljni, premda i umorni.

Zahvaljujući se obiteljima domaćinima koje su dale svoj doprinos otvaranjem svojih domova za naše goste, svima onima koji su kuhali, pekli kruh i kolače, te pomagali u kuhinji, kao i onima koji su posudili deke, ručnike, itd... moramo reći da ovaj projekt smatramo uspjelim.

*Steen Clausen i
Anne-Marie Hartoft - Jacobsen*

Ovaj projekt je realiziran zahvaljujući brojnim donatorima: Opština Kotor, Opština Tivat, Dubrovačko neretvanska Županija, Ministarstvo kulture Crne Gore, Ministarstvo turizma Crne Gore, Ministarstvo prosvjete Crne Gore, Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore-Budva, Luka Kotor, Turistička organizacija Kotor, „Jugopetrol AD“-Kotor, Studentski dom „Spasić Mašera“-Kotor, „Expo Commerce“-Kotor, „Mondo Verde“-Kotor, Montenegro Airlines-Podgorica, „Tujko“-Kotor, hotel „Montecristo“-Kotor, „Paris Kotor“-Tivat, Žarko Radulović-Budva, Maruška Drašković-Kotor.

Dan neovisnosti Republike Hrvatske

Povijesni raskid veza s ostatkom Jugoslavije izglasovan je u podrumu Inine zgrade u Šubićevoj

Priradio:
Dario Musić

U dramatičnim danima Domovinskoga rata Sabor Republike Hrvatske jednoglasno je prihvatio Rezoluciju o razlazu s Jugoslavijom na temelju volje građana na referendumu i svoje lipanjske Odluke o suverenosti i samostalnosti.

Istoga dana kada je istekao moratorij na hrvatsku Odluku o samostalnosti, zrakoplovi JNA bombardirali su povijesnu jezgru Zagreba i Banske dvore u kojima je bilo smješteno tadašnje državno vodstvo na čelu s predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom. Zbog tih okolnosti i mogućih novih

zračnih napada na Zagreb, povijesna sjednica svih triju saborskih vijeća održana je 8. listopada 1991. godine u podrumu Inine zgrade u Šubićevoj ulici u Zagrebu.

Predsjednik Sabora Žarko Domljan tom prigodom je rekao da je Hrvatska poslije tromjesečnog moratorija dugo čekala i puno propatila te da je sloboda pitanje njezina opstanka. Povijesnu rezoluciju pročitao je Vladimir Šeks, potvrđujući da Jugoslavija kao zajednica država više ne postoji:

Republika Hrvatska, od dana 8. listopada 1991. godine, raskida državnopravne sveze na temelju kojih je zajedno s osta-

lim republikama i pokrajinama tvorila dosadašnju SFRJ.

Tom povijesnom odlukom Sabora ostvaren je stoljetni san hrvatskoga naroda o vlastitoj neovisnoj državi. Uslijedila je agresija na Hrvatsku. U to vrijeme je, zahvaljujući hrvatskim domoljubima, stvorena oružana sila koja je obranila opstojnost i samostalnost hrvatske države. S velikim poštovanjem prisjećamo se poginulih, ranjenih i nestalih hrvatskih branitelja u Domovinskomu ratu te svih žrtava za slobodu i neovisnost naše domovine.

Čestitamo vam 8. listopada – Dan neovisnosti Republike Hrvatske!

*U CRNOGORSKOME NARODNOM POZORIŠTU OTVORENA
JEDANAESTA PO RĘDU MULTIKULTURALNA MANIFESTACIJA
CENTRA ZA OČUVANJE I RAZVOJ KULTURE MANJINA*

Multikulturalizam naša zbilja

Očuvanje kulturne baštine naroda koji žive na jednom prostoru jedan je od osnovnih segmenata očuvanja ukupnoga nacionalnog identiteta.

Priredila:

Tijana Petrović

U sklopu svojih aktivnosti, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore organizirao je tradicionalnu manifestaciju Sadržaji multikulturalizma „Sve za Crnu Goru – Crnu Goru ni za šta“, čiji je cilj predstavljanje kulture manjinskih naroda i afirmacija suživota i tolerancije kao temeljnih vrijednosti Crne Gore.

Otvorenje jedanaeste po redu multikulturalne manifestacije upriličeno je 29. rujna u Crnogorskom narodnom pozorištu u Podgorici. Goste je pozdravio direktor Centra dr. Derviš Selhanović koji je istaknuo da „emancipacijom crnogorskog društva na demokratskim osnovama ka građanskom, otvorenom društvu, multikulturalizam postaje naša trajna i temeljna vrijednost da je Crna Gora multikulturalna oaza u kojoj se multikulturalizam živi svaki dan, i kao takva može da posluži kao primjer Evropi i svijetu“.

Ministar Suad Numanović

Manifestaciju je otvorio ministar za ljudska i manjinska prava dr. Suad Numanović, koji je ovom prilikom istaknuo da različitost kultura odnosno multikulturalizam treba prihvatiti kao osnovu naših zajedničkih snaga, kao našu zajedničku baštinu koju treba njegovati, čuvati i razvijati.

ti. “Očuvanje kulturne baštine naroda koji žive na jednom prostoru jedan je od osnovnih segmenata očuvanja ukupnog nacionalnog identiteta. Temu kulturne raznolikosti promatramo kao jedan od osnovnih elemenata cjelokupnog održivog razvoja. Multikulturalizam i tolerancija su buduć-

nost svih nas u neposrednom okruženju. Garancija održivog mira“, rekao je Numanović.

Ponovio je da u institucionalnom i zakonodavnom smislu manjinski narodi imaju vrlo kvalitetnu zaštitu svojih prava te da je jasna opredjeljenost države Crne Gore u smjeru pružanja maksimalne potpore i zaštite prava manjinskim narodima. Također, očuvanje kulturne raznolikosti istaknuto je i definirano među temeljnim načelima Europske unije. Jedino isticanjem važnosti interkulturalnog dijaloga i modela otvorenog društva

spremnog na razumijevanje i prihvaćanje drukčijih kultura moguće je ostvariti kvalitetan suživot raznolikih identiteta.

Ministar Numanović naglasio je interkulturalni karakter Crne Gore i poručio da su za Crnu Goru svi njezini narodi ujedno i njezini demonstratori ljepote različitosti. Očuvanjem svojih kulturnih identiteta oni emitiraju jasnu poruku o mogućnostima zajedništva utemeljenim na principima sveopćih univerzalnih vrijednosti dobrim primjerom interkulturalne suradnje.

Raznolik program etnografskog i svremenog stvaralaštva prezentirali su kulturno-umjetnička društva „Mirko Srzentić“, „Budo Tomović“, ansambl „Bisernice Boke“ i „Burimi“, tamburaški orkestri „Limski biseri“ i „Pljevaljski tamburaši“, zatim Ismet Agović, Haris Dacić, Safet Drljan, Esad Merulić, Lejla Hot, Milena Đurović, Andrea Petrović, Angela Mijušković, Ana i Ida Muratagić, Đulije Pelinku, Fatime Buzuku, Vili Ferdinandi i Davor Novak.

Dan nacionalnih manjina Grada Zagreba

Bogatstvo i raznolikost kulturnog stvaralaštva, tradicije, običaja, nošnji, kao i specifičnosti svojih kuhinja pripadnici **osamnaest nacionalnih manjina Grada Zagreba** predstavili su **14. rujna 2014.** u parku Zrinjevcu na tradicionalnoj manifestaciji “Dan nacionalnih manjina Grada Zagreba”, pod pokroviteljstvom gradonačelnika Grada Zagreba Milana Bandića.

Uporna i obilna kiša koja je karakterističnija za kasnu jesen nego za završetak ljeta nije

spriječila mnogobrojne Zagrepčane i turiste da uživaju u višesatnoj pjesmi, igri, kulinarskim specijalitetima i pićima s nacionalnim obilježjima: albanske, bošnjačke, crnogorske, češke, mađarske, makedonske, romske, slovenske, srpske, bugarske, njemačke, poljske, rusinske, ruske, slovačke, talijanske, ukrajinske i židovske nacionalne manjine.

Članice **Društva “Montenegro” iz Zagreba** zaista su se iskazale u kulinarskoj prezentaciji Crne Gore. Štand je bio

premalen za mnogobrojne goste koji su htjeli kušati crnogorske delicije i vino. Prema njihovoj ocjeni prezentacija je proglašena jednom od najuspješnijih.

U kulturnom dijelu programa nastupio je mješoviti pjevački **zbor “Montenegro”** Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Montenegro“ Zagreb s pjesmama: **Oj vesela Veselice, Milica jedna u majke, Primorkinja.**

Crkvu svetoga Pavla treba vratiti njezinoj osnovnoj namjeni

Nedavno je Kotor dobio novu multimedijalnu dvoranu u rekonstruiranoj crkvi svetoga Pavla. Na svečanom otvorenju bili su prisutni najviši državni i općinski uzvanici, ali ne i predstavnici kotorske biskupije, iako je to bilo očekivano. Tim povodom zamolili smo generalnog vikara u kotorskoj biskupiji, don Antona Belana, da nam objasni današnji status crkve svetoga Pavla i razloge nedolaska crkvenih velikodostojnika na ceremoniju svečanog otvorenja.

Razgovor vodila:
Tijana Petrović

HG: Don Antone, molim Vas da nam ukratko opišete crkvu i samostan sv. Pavla u Kotoru.

Ako budem nešto opširniji u odgovoru, imajte razumijevanja jer kratko i sažeto nije lako opisati ni jedan ljudski život koji rijetko prelazi sto godina, a ovdje je riječ o spomeniku koji ima više od 750 godina života. Bio je 544 godine crkva, 207 godina desakralizirani prostor, ukupno ima 751 godinu postojanja na prostoru gdje su usud vremena i čudi čovjeka često bili neprijatelji njegove izvorne namjene, ljepote i misije.

Dominikanci su se oko 1225. godine naselili u Dubrovnik, odakle su već u prvoj polovini 13. stoljeća kao korizmeni propovjednici dolazili u Kotor. Najveću zaslugu za njihovo stalno naseljavanje u Kotoru imali su ugledni kotorski plemić Pavao Bari i njegova supruga Dobre, sestra kotorskoga biskupa Marka (1260. – 1270.), kao i sam biskup. Budući da supružnici Bari nisu imali djece, posinili su dubrovačke dominikance Piora Miha, rodnom iz Kotora, o. Cvjetka, o. Tripuna i o. Marka. Pavao Bari je uz svoju

kuću, koja je bila blizu same katedrale s istočne strane, sagradio i crkvu 1263. godine u čast svecu čije je ime nosio. Kuću i crkvu poklonio je dominikancima uz uvjet da se oni stalno nasele u Kotor. Dominikanci su došli u ovaj samostan 1266. godine. Budući da je samostan bio mali, a broj redovnika se povećavao, Kotoranin Nikola Buća 1344. godine započinje izgradnju novog samostana i crkve u predjelu Pacijana (Tabačina) izvan gradskih zidina. Samostan je bio posvećen sv. Dominiku, a crkva sv. Nikoli biskupu u zahvalu utemeljivaču novoga samostana. Ktitor nije doživio njegovo otvorenje jer je umro, kako se moglo čitati na natpisu crkve, 1354. godine, učinivši velika djela.

Transit ab humana agenda celeberrima facta anno milleno quatuor qinquaginta tricensio.

Godine 1537. zbog opasnosti od turske navale koja je uslijedila 1539., ali nije bila uspješna, crkva i samostan bili su porušeni, a materijal upotrijebljen za pojačanje kotorskih zidina. Ponovno se gradi nova crkva i samostan na zemljištu benediktinaca u gradu 1543. godine. I oni su bili teško oštećeni u potresi 1563. godine. Nije uspjela potpuna obnova, a uslijedio je

novi potres koji je gotovo sve uništio 1667. godine.

Godine 1798. nepotpuno obnovljen samostan austrijske vlasti pretvaraju u vojarnu. To isto čine 1807. Francuzi, a crkvu ustupaju pravoslavnima, ali i ona strada u požaru 1896. godine te je na njezinu mjestu sagrađena (1902. – 1909.) nova pravoslavna crkva posvećena tom svecu.

Prve dominikanske trećoredice Katarina i Petruša javljaju se u Kotoru u arhivskim dokumentima 1477. godine. Ne žive u zajednici, već privatno u svojim kućama (*Pizochare*). Oko 1520. godine sestra Ozana, koja je boravila kao zazidana djevica (*Virgines muratae*) u isposnici pokraj crkve sv. Bartolomeja, prelazi u isposnicu uz crkvu sv. Pavla. U njezino vrijeme u Kotoru je živjelo devet tako zazidanih djevana. Poznato je da se apelativ zazidana (*muratae*) u srednjem vijeku može odnositi i na redovnice stroge klauzure poput „murate di s. Pietro“ u Vatikanu, a koje su vodile brigu za liturgijsko bijelo rublje vatikanske bazilike. Zvali su ih još „eremite rinchiuse“ ili „incarcerate“. Već 1526. godine ime sestre Ozane susreće se u testamentima kotorskih građana. Tako Jeluša, žena Tripa Pelegrina, u testamentu koji nosi nadnevak 7. 10. 1526. kaže da za svoju dušu

ostavlja sestri Ozani, zazidanoj uz crkvu sv. Pavla u gradu, 15 aspri, a drugoj sestri, koja je također bila zazidana uz crkvu sv. Lucije, 6 aspri.

Za vrijeme boravka sestre Ozane u samostanu sv. Pavla (1520. – 1565.) samostan postaje poznat ne samo u Kotoru, već i u širem okruženju. U njega dolaze djevojke pučanke i plemkinje iz Kotora, Barija, Skadra, Stona, Korčule, Prčanja, Perasta, Herceg Novoga. Jedno vrijeme, pod njezinim vodstvom, u samostanu je bilo 33 sestre, među njima i neke pobožne udovice. Bila im je poglavarica više od 20 godina izlazeći rijetko iz svoje ćelije koja je bila ukopana u lovčenski masiv nalik kraškim špijlama. Učinila je to 1539. kada je turski admiral Barbarossa

pokušao osvojiti Kotor. Bila je jedna od glavnih braniteljica grada i moralna potpora pojavom, molitvom, savjetom i proroštvom o sigurnom neuspjehu osvajača. Ona nije izlazila, ali se k njoj dolazilo. Umire u tom samostanu na glasu svetosti 1565. godine. Do dolaska Napoleonovih trupa 1807. godine, koji su crkvu i samostan sekularizirali, u njemu su živjele dominikanske trećoredice. Te godine tijelo blažene Ozane bilo je pod okriljem noći privatno preneseno u crkvu sv. Marije od rijeke ili, kako crkvu svi danas zovu, Blažene Ozane, a sestre otpuštene da idu svojim kućama. Samostan je bio porušen 1840. godine, a crkva je kasnije služila kao zatvor i za stanovanje.

Nasilno otuđivanje crkvenih dobara prati Crkvu još od najranijih vremena njezine povijesti. Ono se pojavljuje *ab intra*, u sklopu same Crkve. Primjer za to jedan je od apostola zvani Juda koji je potkradao crkvena dobra. Također *ab extra*, izvana, primjer je za to sveti Lovro đakon koji je branio crkvena dobra od rimskih careva u III. stoljeću. Ta praksa otimačine nije prestala do danas. Stoga današnji pravni status crkve sv. Pavla u Kotoru treba promatrati u kontekstu dramatičnih događaja u Europi pri kraju XVIII. stoljeća i početkom XIX. stoljeća, čiji su protagonisti bili pape Pio VI. i Pio VII. te papinska država s jedne strane, a s druge nadirući sekularizam i prosvjetiteljstvo, Jozefinizam,

Francuska revolucija i Napoleon. Ono što su doživljavali ova dvojica papa na univerzalnom planu Crkve, to je u kratkoj Napoleonovoj vladavini u Boki kotorskoj (1807. – 1814.) doživljavao kotorski biskup konte Marko Anton Gregorina. On je bio posljednji biskup Kotoranin plemićkog podrijetla. Svoju obiteljsku kuću, koja je danas Pomorski muzej, ostavio je gradu. Za njegovo vrijeme bili su sekularizirani i oduzeti ženski samostani klarisa Gospe od Anđela gdje su odgajane plemkinje, sv. Josipa gdje su odgajane pućanke i samostan sv. Pavla, u kojemu su boravile sestre dominikanke. Osim toga Francuzi su sekularizirali i dominikanski samostan i crkvu sv. Nikole. Oštri prosvjedi

biskupa Gregorine nisu urodili plodom, bio je to glas vapijućega u pustinji. Oduzimanje srebrnih predmeta i relikvijara za kovanje 3.800 primjeraka opsadnoga francuskog franka u apoenima od 10, 5 i 1 franka osobito je bolno djelovalo na biskupa Gregorinu.

Posebni značaj kotorskog samostana dominikanaca predstavlja njegovo učilište gdje su klerici i građani stjecali visoko obrazovanje u teološkim, filozofskim i humanističkim znanostima. Postojao je i gramatički odsjek za kotorsku mladež. Ovo je učilište prema istraživanjima prof. dr. Stjepana Krasića djelovalo u Kotoru od XV. do XIX. stoljeća. Na njemu su predavali lektori, magistri i doktori. Tako je

1758. godine u Kotor bio poslan lektor Pio Lambiri, profesor za moralnu teologiju kotorskih klerika. Predavao je i filozofiju. Iz ovog učilišta izišlo je mnogo zaslužnih teologa, filozofa, književnika, pjesnika, pomoraca, svećenika i biskupa. O tom učilištu 1804. godine obavještava Svetu Stolicu kotorski biskup Marko Anton Gregorina. Bilo je ukinuto 1807. godine. Samo kao podsjećanje, Crna Gora dobiva prvo učilište u drugoj polovini XX. stoljeća. Zadarsko učilište kao godinu svog osnutka uzima godinu osnivanja dominikanskog učilišta u tome gradu.

HG: Objasnite nam današnji status crkve svetoga Pavla i jeste li zadovoljni

njegovom restauracijom, sadašnjim izgledom i namjenom?

Kotorska općina legitimni je detentor crkve sv. Pavla. Sve ono što su Francuzi nacionalizirali u Europi, a pripadalo je Crkvi, nije joj vraćeno. Nasljeđivale su to države sukcesori. Dovoljno je pogledati mnogobrojne sekularizirane samostane i crkve diljem Europe, na poseban način u Italiji. Imao sam prigodu pratiti završne radove na restauraciji spomenute crkve. Mislim da su radovi izvedeni *lege artis*, uz dosta ljubavi ne samo pojedinaca, već i više institucija. U svakom slučaju, ne samo grad, već i država, dobili su jedan reprezentativan spomenik kulture. Restauracija ovog spomenika nikoga ne ostavlja ravnodušnim, bez obzira na stručne opservacije i primjedbe, ne bitno značajnijega karaktera. Što se tiče njezine namjene, osobno je smatram neadekvatnom, pa

i kada je „polivalentna“. Razumijem da demokracija zahtijeva prostore za diskusiju još od antičkih vremena. U našem gradu, onom pravom i jedinom u Crnoj Gori, takvih prostora sada imamo pet. Tri su bivše katoličke crkve, a sve tri nedovoljno iskorištene: Gospa od Anđela, sveti Duh i sada sveti Pavao. Gradski oci svaki mjesec radi vizualnog ugođaja i svetačke zaštite mogu se sastajati i izmjenjivati u ovim dvoranama pa kada im sveci dosade za rezervu ostaje opet dvorana Bizanti, a za svečane sjednice Centar za kulturu. Republički oci imaju samo dvije dvorane: onu na Cetinju, gdje su podstanari i gdje započinju svoja prva zasjedanja, i drugu u Podgorici, gdje su redovita zasjedanja. Prije ili kasnije mora doći do zavisti pa će se završne sjednice prije godišnjih odmora vjerojatno morati održavati u Kotoru, prijestolnici kulture.

Ni za koncerte ne nedostaje prostora. Tu su katedrala i sveti Nikola, a ako još treba i sveta Klara, osobito za baroknu muziku, ne računajući ovdje sakralne prostore izvan grada. Koncertna dvorana sv. Duha ponekad je i prevelika za muzičke događaje. Osim toga tu su kotorske pjace i pjacete koje su jako akustične za veće glazbene manifestacije. Prčanj je Bogom dan za nastupe filharmonije, u slučaju vremenskih nepogoda. Crkva je samo u transeptu široka 24 metra i može primiti dvije tisuće ljudi. Za izložbe imamo tri galerije, a ponekad i Pomorski muzej preuzima tu funkciju. Uz to postoji i jedna privatna galerija koja posjetiteljima otvara vrata jedanput na godinu.

Imajući sve ovo u vidu nije mi jasno što će nam ono „polivalentna“ za sv. Pavla kad je sve „valentno“ prisutno u gradu ili njegovoj bližoj okolini. Mišljenja sam da je tu bilo priličnije

mjesto za prezentaciju Kotor-skog lapidarija koji je jedan od najznačajnijih na cijeloj istočnoj Jadranskoj obali i koji je zadivio desetine tisuća posjetilaca kada je jedan njegov dio bio prezentiran u Klovičevim dvorima u Zagrebu 2009. godine. Tu je mogao biti muzej čipke i crkvenoga liturgijskog ruha. Prisjetimo se, Kotor je do juče imao samo jedan jedini muzej dok nije otvoren Muzej sakralne umjetnosti pri Kotorskoj katedrali, i u najnovije vrijeme Muzej mačaka. Možda se u ovom drugom dijelu moga odgovora potkralo i malo dobronamjernog sarkazma, ali samo s tim ciljem da čitatelju istaknem kako je namjena prostora neadekvatna.

HG: Jeste li bili pozvani na svečano otvorenje i zašto nitko od predstavnika Crkve nije bio prisutan?

Osobno nisam bio pozvan. Biskup jest, ali se pozivu nije odazvao. Ne znam radi čega je tako postupio. Talijani imaju jednu izreku koja glasi: *Assenza piu acuta presenza = Odsutnost je najvidljivija prisutnost*. To pokazuje i dokazuje Vaše pitanje. Učinio bih isto da sam bio pozvan. Ne zato što mislim da se sve oduzete crkve trebaju vratiti, obrnuto, mislim da to ne bi bilo učinkovito. Crkva ima dovoljno, pa i previše liturgijskog prostora. Upravo vođeni tom činjenicom Biskupija je poduzela restauraciju i adaptaciju crkve sv. Frana, ne u kulturni, već u prostor posvećen kulturi. U njoj će biti smještena, po suvremenim pravilima bibliotekonomije, biskupijska knjižnica koja ima više od 40.000 naslova, a danas nema adekvatan smještaj niti tretman. Pitanje crkve sv. Pavla je druga priča. Kotor je posebno povezan s ovom crkvom preko svetačkog lika Blažene Ozane. Ona je prva

žena s prostora bivše Jugoslavije koja je 1927. godine proglašena blaženom, a koju je kotorska gradska komuna 1665. godine na 100. godišnjicu njezine smrti proglasila suzaštitnicom grada. Prigodom obnove crkve pronađena je i njezina isposnička ćelija. Kotor je tijekom povijesti dao toliko značajnih imena na svim poljima kulture i pomorske privrede, ali tko danas pamti ta imena? Historiografija, prašnjavi arhivi i poneki grobni natpis, jer sjećanja se gube, to je poznato, već u drugoj ili trećoj generaciji, a Blažena Ozana i dalje živi. Svaki je Kotoranin za nju barem čuo. Poznata je i izvan granica Crne Gore. U Podgorici, a ne u Kotoru, jedna ulica nosi njezino ime. Crkva je započela i proces za njezinu kanonizaciju. Sljedeće godine slavit će se 450 godina od njezine smrti. Stare je antifone (pjesma) zazivaju riječima: Ti Ozano, slavo Crne Gore, radosti Kotora... (*Tu Hosanna, gloria Montis Nigri, laetitiae Ascrivii...*). I sada budimo realni i iskreni – tko je ovdje koga trebao pozivati? Odgovor potražimo na latinskom natpisu koji je ugrađen u pročelje starije crkve 1263. godine na kojem leoninskim heksametrima, uz ritam i rimovanje, između ostalog stoji i ovaj poziv:

PRO QVIBVS EXORES QVI-
SQVIS VENIS HVC VT ADORES
QVOD CELOS OPERE TALI
MEREANTUR HABERE

(KADA OVAMO DOĐEŠ
POKLONITI SE I MOLITI
SPOMENI IH SE DA
DJELOM OVIM RAJ
MOGNU ZADOBITI)

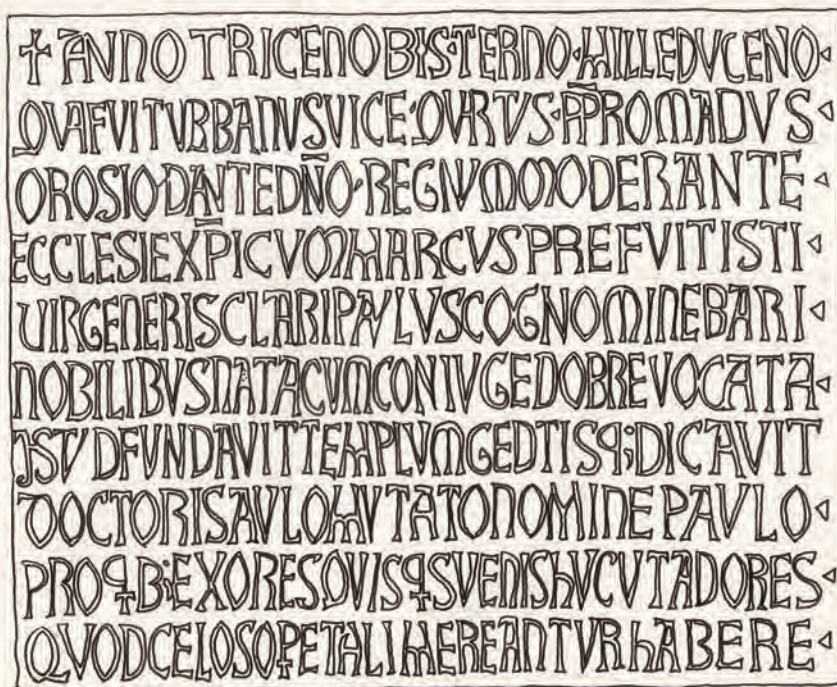
To je želja utemeljivača i graditelja crkve sv. Pavla. Ne samo želja, već molitva i opomena. Stoga smatram da cr-

kva, danas ili sutra, mora biti ponovno u svojoj izvornoj namjeni. Blažena Ozana mora biti vraćena iz crkve sv. Marije u crkvu sv. Pavla, i sve ono što toj crkvi pripada a ostalo je sačuvano. Njezin povratak mora biti u svečanoj procesiji, ne više pod okriljem noći kao što je iz nje bila nasilno deložirana. Novac koji je Općina uložila u obnovu ove crkve mogao bi biti nadoknađen prigodom restitucije mnogobrojnih materijalnih dobara nacionaliziranih nakon Drugoga svjetskog rata. Do te restitucije, na neki način, mora doći prije ili kasnije. Podsjećanja radi, samo je Katoličkoj crkvi u gradu Kotoru nakon 1945. godine oduzeto 15 kuća. U agrarnoj reformi od 1945. do 1947. kotorskim gradskim crkvama i nadarbinama uzeto je četiri tisuće i petsto sedamdeset hektara zemljišta. U cijeloj Biskupiji oduzeto je 46 kuća, a o zemljištu da i ne govorimo. Mora postojati samo dobra volja, razumijevanje povijesti i poštovanje svetosti. Na tu dobru volju bit će pozvani i Crkva i Država. Natpis nad ulazom u crkvu sv. Pavla stalno će podsjećati nas i generacije iza nas na tu kršćansku i ljudsku dužnost.

Osamdeset novih plastičnih stolaca koji su danas postavljeni u crkvi, vidjeli smo, ne rješava nikakvu vitalnu kulturnu potrebu grada. Da je bilo vizije, uloženi milijun eura u Centar za kulturu, odnosno kazalište, bio bi veliki doprinos u rješavanju takvih potreba. Međutim, vraćanje crkve u njezinu izvornu namjenu predstavljalo bi događaj od iznimnoga duhovnog, ekumenskog i civilizacijskog značaja. Imalo bi to odjeka i daleko izvan granica Crne Gore, kao jak doprinos njezinim europskim integracijama.

Natpis na crkvi svetoga Pavla u Kotoru

Ovaj je natpis prvi objavio Urban Raffaelli u Zadru 1846. godine. Don Niko Luković preuzima ga 1965., ali u prijepisu čini ili preuzima Urbanove pogreške. Stavlja diftonge kojih u natpisu nema. Luković umjeto TRICENO piše TRIGENO, umjesto MILLE piše MILE, umjesto QVA FVIT Luković piše QVI FUIT. Ne primjećuje da klesar pogrešno piše slovo N na dva mjesta, zamjenjujući ga slovom D: ROMADUS i GEDTISQVE. Dobro razrješuje abrevijature. Ovaj isti natpis objavio je i prof. dr. Stjepan Krasić 2001. godine. On ne stavlja diftonge. Također piše TRIGENO umjesto TRICENO. Umjesto QVA Krasić stavlja QVO, čita REGUM umjesto REGNUM, te umjesto DOCTORI SAVLO MVTATO NOMINE PAVLO piše DOCTORI PAVLO MVTATO NOMINE SAVLO. Ni on ne uočava pogrešku klesara, preuzima prijevod don Nika Lukovića. Obojica u donošenju natpisa izostavljaju simboličku invokaciju u znaku križa. Ne ulazeći u opširniju elaboraciju natpisa i njegovih epigrafskih karakteristika, zadržavamo se samo na njegovoj površnoj opservaciji, jer više od toga prelazi interes Vaših pitanja, a vjerujem i očekivanja čitatelja. Natpis prvi put objavljujemo tehnički precrtanog, što omogućuje najbolje čitanje teksta. Zahvalnost za crtež dugujemo slikarici grafičarki Marini Knežević i donosimo ga u našem prijevodu.

+ ANNO TRICENO BIS TERNO MILLE DVCENO
QVA FVIT VRBANVS VICE QVARTVS PAPA ROMANVS
OROSIO DANTE DOMINO REGNVN MODERANTE
ECCLESIE CHRISTI CVM MARCVS PREFVIT ISTI
VIR GENERIS CLARI PAVLV COGNOMINE BARI
NOBILIBVS NATA CVM CONIVGE DOBRE VOCATA
ISTVD FVNDAVIT TEMPLVM GENTISQVE DICAVIT
DOCTORI SAVLO MVTATO NOMINE PAVLO
PRO QVIBVS EXORES QVISQVIS VENIS HVC VT ADORES
QVOD CELOS OPERE TALI MEREANTVR HABERE

+ Godine 1263. za vrijeme pape rimskoga Urbana IV.
Dok je Urošu bilo dano da upravlja kraljevstvom
A Crkvom Kristovom (kotorskom) biskupu Marku
Pavao čovjek plemenitoga roda Bari
Sa ženom Dobrom također roda plemenitoga
Ovaj hram sagradi te učitelju naroda Pavlu
Nekoć zvanom Savle posveti
Kada ovamo dođeš pokloniti se i moliti
Spomeni ih se da djelom ovim raj mognu zadobiti.

*POVODOM PROSLAVE DANA POMORSKOG MUZEJA CRNE GORE
UPRILIČENA JE IZLOŽBA I DODIJELJENA NAGRADA
„MERITO NAVALI“*

Dokumentovana pomorska tradicija Boke

Na izložbi „Dokumentovana pomorska tradicija Boke“ izloženo je ukupno 40 pisanih i tiskanih dokumenata, prožetih pomorskom tematikom. Željalo je bila da se predstavi široj javnosti dio dokumentirane pomorske prošlosti koju posjeduje Muzej.

Sotvaranja izložbe

Stari dokumenti s pomorskom tematikom

Piše:

Slavko Dabinović

Upovodu 62. godišnjice Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru, 17. rujna, u prepunoj centralnoj dvorani ove ugledne institucije upriličena je izložba starih dokumenata s pomorskom tematikom. Također je tom prilikom svečano uručena nagrada „Merito Navali“ gospodinu Zoroslavu Radimiru iz Dobrote za posebne zasluge u suradnji s Pomorskim muzejom, kao i doprinosom u očuvanju bogate pomorske baštine Boke kotorske.

Na izložbi „Dokumentovana pomorska tradicija Boke“ izloženo je ukupno 40 pisanih i tiskanih dokumenata, prožetih pomorskom tematikom. Želja je bila da se predstavi široj javnosti dio dokumentirane pomorske prošlosti koju posjeduje Muzej. Izložba obuhvaća historijsko razdoblje s kraja

XVIII. do početka XX. stoljeća. Arhivsko odjeljenje Pomorskog muzeja postoji od davne 1952. godine i od tada prikuplja, izlaže i istražuje arhivski materijal vezan uz pomorstvo ovoga kraja. U početku su to bili vrijedni dokumenti preuzeti od bivših lučkih kapetanija i ureda s područja Boke kotorske. U sljedećim desetljećima arhivski dokumenti uglavnom su pribavljani donacijama pojedinaca i otkupom. Među donatorima posebno treba spomenuti gospodina dr. Miloša Miloševića, Zorana Radimira, kapetane Toma Katurića i Milana Sbutegu i ostale istaknute Bokelje.

U postavci koja će biti prezentirana sljedećih 15 dana posebno mjesto i značaj predstavljaju pomorske knjižice (matrikule) pomorskih kapetana s crnogorskog primorja iz XIX. stoljeća. U vitrinama se mogu vidjeti i razni dopisi, upozorenja, certifikati, in-

strukcije, feljtoni, zahvalnice, uvjerenja o cijepljenju pomoraca, svjedodžbe i dr. Sve to potvrđuje vezanost ovog kraja za more i plovidbu i to ne samo kao puku činjenicu, već uredno dokumentiranu i brižljivo vođenu stvar, neovisno pod čijom vlašću je tada bila Boka kotorska.

Posebna preciznost i revnost u vođenju korespondencije i raznih potvrda vođena je tijekom vladavine Austrije, kasnije Austro-Ugarske. Na tada službenome talijanskom jeziku vođena je korespondencija između kotorske civilne i vojne komande, lučkih kapetanija u Rosama i Meljinama, općinskih vlasti u Boki, pomorske Vlade u Trstu, osiguravajućih društava te drugih instanci. U svim tim dokumentima susrećemo poznata bokeljska kapetanska prezimena kao što su: Kamenarović, Verona, Sbutega, Dabinović, Radoničić, Luković i dr. „Među doku-

mentima je i onaj pisan na našem jeziku ćirilicnim pismom poslan iz Sutvare u Grblju lučkom uredu u Meljinama 1869., a koji je potpisao tadašnji načelnik grbaljske općine Laza Lazarević“, rekao je na otvorenju arhivist Pomorskog muzeja i jedan od autora izložbe Tomislav Bonić.

Dodjeljujući nagradu „Merito Navali“ direktorica Muzeja mr. Mileva Pejaković Vujošević uz ostalo je rekla:

„Ove godine nagradu dodjeljujemo sedmi put. Odlučili smo da je večeras uručimo gospodinu Zoranu Radimiru, potomku kapetanske porodice, čovjeku čiji je rad ovičen velikim znanjem i ljubavlju prema starinama koje stručno i profesionalno kroz dugi niz godina strpljivo, smireno i odmjereno obrađuje, iako po struci nije muzeolog.

Njegovi preci su bili aktivni učesnici u osnivanju Pomorskog muzeja i veliki donatori ove institucije. Slijedio je gospodin Radimir njihov put cijeneći kulturnu instituciju u kojoj rade profesionalci, naš Muzej, darivajući veliki broj predmeta iz etnografskog opusa, kao i antičko sidro, a koji danas svi skupa krase vitrine ove značajne institucije. Poklonio je on i veliki broj značajnih arhivskih dokumenata iz pomorske prošlosti čime smo obogatili arhivsko odeljenje, a stručna biblioteka se upotpunila poklonom edicija iz pomorstva.

Otvorio je naš dragi prijatelj vrata svoga doma i ustupio svoje dragocjene predmete minulih epoha da ih prezentiramo u našem Muzeju kroz izložbu 'Skriveni svijet enterijera kolekcionara Zorana Radimira'. Njegova ruka ispisala je i vrijedne stranice koje su svoje mjesto našle u našem 'Godišnjaku' kao trajan dokument.

Uvjerena sam da ovo sasvim dovoljno govori o čovjeku koji

Uručenje nagrade Zoroslavu Radimiru

zna, umije i cijeni kulturnu baštinu naših prostora. Nema sumnju, dragi prijatelji, da sa vama u ovom trenutku dijelim radost što je nagrada došla u prave ruke čovjeku koji zna samo da gradi mosto-

ve kulture u našem i njegovom Kotoru.“

Glazbeni ugođaj izložbi „Dokumentovana pomorska tradicija Boke“ i uručivanju nagrade „Merito Navali“ upriličila je profesorica violine Dušica Korđić iz Kotora.

**POGLAVAR RIMOKATOLIČKE CRKVE POSJETIO JE ALBANIJU NA
BLAGDAN SVETOGA MATEJA, 21. RUJNA**

Papa Franjo u Albaniji

Piše:

Ana Šarčević

Brazil, Sveta Zemlja, Južna Koreja, Albanija. U pontifikatu poglavar katoličke crkve četvrto putovanje izvan Italije i prva europska destinacija bila je Tirana – albanski glavni grad. Papa Franjo posjetio je Albaniju na blagdan svetoga Mateja, 21. rujna, dan po svemu sudeći važan u njegovu životu jer je toga dana 1953., s nepunih sedamnaest, osjetio svećenički poziv.

Nakon jednog od najtotalitarnijih režima u Europi u drugoj polovici 20. stoljeća, Albanija se polako razvija. U lipnju je dobila status kandidata za članstvo u Europskoj uniji, no i dalje su gorući problemi u albanskom društvu siromaštvo, korupcija i kriminal. Papin je posjet predstavljao važan poticaj za izgradnju boljeg i pravednijeg društva.

Svečana misa služena je je na Trgu Majke Tereze. Na bulevaru koji se nastavlja na Trg od ranih jutarnjih sati okupljalo se nepregledno mnoštvo, većina s nadom učvršćivanja vjere među kršćanima i potvrde harmonije među različitim religijama koje žive u Albaniji. Okupljeni vjernici očekivali su znak nade i poticaj za rast ljudskih vrijednosti. Uz Albance ponosne na Papin dolazak

u Tirani su se okupili brojni turisti te hodočasnici iz drugih država među kojima su bili i katolici iz Crne Gore.

***Albanija – prva
europska destinacija
u Papinu pontifikatu***

U Albaniji muslimani čine većinu (oko 70 %), ima nešto pri-

padnika Albanske pravoslavne crkve (oko 20 %), a katolika je svega oko 10 %. Mnogima je bilo upitno zašto Albanija, zašto je poglavar katoličke crkve odabrao upravo Tiranu. Papa je želio odati počast žrtvama totalitarnog režima Envera Hohxe, jednog od najokrutnijih u komunističkom bloku. Godine 1967. zabranio je sve religije, zatvorio katoličke sve-

ćenike, neke i ubio, te zaplijenio ili uništio brojne crkve. Od pada komunističkog sustava 90-ih godina prošlog stoljeća i obnove religijskog života, vjerske zajednice nemaju problema u suživotu. Albanija može biti model zemlje koja je pro-našla kako da različite vjerske zajednice žive zajedno i surađuju bez problema u miru, bez obzira na tešku prošlost koju su imale pod komunističkim režimom. „Mirniji suživot različitih vjerskih zajednica vrlo je važan danas jer je izvorni duh vjere u ovo doba izokrenut, a vjerske su razlike zlo-upotrebljene.“ Nije ovdje Papa direktno rekao na koga misli, ali se može pretpostaviti da vjersku toleranciju priziva u jeku međunarodne mobilizacije protiv džihadističke skupine Islamske države. „Neka nitko ne misli da može koristiti štit Božji dok planira i čini nasilje i opresiju. Neka se nitko ne služi religijom, kao izgovorom za svoja djela koja se protive ljudskom dostojanstvu i temeljnim ljudskim pravima, primarno pravu na život i vjersku slobodu“, bio je jasan u svom govoru papa Franjo.

„Orao ne zaboravlja svoje gnijezdo, iako leti visoko“

U nadahnutoj propovijedi Papa je govorio ponajviše o vjerskoj toleranciji želeći uliti nadu albanskom narodu: „Orao, stiliziran na vašoj državnoj zastavi, neka vam dozove osjećaj nade, kako biste uvijek nanovo svoju nadu stavljali u Gospodina, koji ne razočarava nego je uvijek na našoj strani, posebno u teškim trenucima. Danas su vrata Albanije ponovno otvorena i sviće doba nove misionarske zauzetosti svih članova Božjega naroda: svaka krštena osoba ima svoje mjesto i zadatak

u Crkvi i u društvu. Neka se svatko osjeća pozvan zauzeti se velikodušno u naviještanju Evanđelja i u svjedočenju ljubavi prema bližnjemu; u osnaživanju veza solidarnosti kako bi promicali pravednije i brat-skijske uvjete života za sve. Danas sam došao zahvaliti vam za vaše svjedočenje, da među vama i u vama uzraste nada. Ne zaboravite orla; on ne zaboravlja svoje gnijezdo, iako leti visoko. Letite visoko; u visine!“

Sigurnosne mjere i pripreme

Unatoč upozorenjima talijanskih dužnosnika da bi Va-

tikan mogao biti potencijalna meta terorista povezanih s Islamskom državom, nije bilo posebnih sigurnosnih zabrinutosti. Papin posjet pratile su standardne sigurnosne mjere, oko 3000 policajaca u centru grada brinulo se o sigurnosti za vrijeme susreta. Od kako je preuzeo pontifikat papa Franjo ne drži se striktno protokola. U otkrivenom automobilu, duž bulevara ukrašenog fotografijama katoličkih mučenika komunizma, Papa se zaustavio nekoliko puta kako bi se rukovao i uzeo djecu u naručje.

Zbog Papina posjeta albanski glavni grad doživio je mno-

ge promjene. Trg na kojemu je služeno misno slavlje čekao je desetljeća, ponajviše zbog političkih trzavica, da dobije novo ruho. Uz misu kao središnji događaj, u Tirani se papa Franjo sastao s albanskim političkim čelnicima, uključujući socijalističkog premijera Edija Ramu, razgovarao s lokalnim vjerskim vođama i na kraju posjetio centar za socijalnu skrb gdje se susreo sa siročadi i osobama s invaliditetom.

Hodočasnici iz Crne Gore

Iz Crne Gore na susret s Papom došli su i kotorski biskup mons. Ilija Janjić u pratnji don Ive Čorića kao i veće grupe hodočasnika iz Ulcinja, Podgorice i Boke kotorske. Hodočasnike iz Herceg Novog, Tivta, Kotora, Budve i Petrovca, njih ukupno 65, vodili su Emanuel Bleništa i Vlasta Božinović pazeći da sve protekne u najboljem redu. Kotorska biskupija pružila je organizacijsku i financijsku pomoć kako bi svi zainteresirani mogli otići u Tiranu na susret s Papom.

Besana noć u vožnji do Tirane, velike gužve, dugo čekanje, kiša, i slične poteškoće nisu uspjele poremetiti dobro raspoloženje i maknuti sreću s lica hodočasnika, bez obzira na njihovu dob koja je, mora se naglasiti, bila iznimno raznolika. Od najmlađih hodo-

Hodočasnici iz Kotorske biskupije

časnika koji su imali tek deset godina sve do onih koji su na pragu osamdesetih, svi su svoje utiske sa susreta s papom Franjom promišljali na povratku u Boku kotorsku.

Biskup Janjić istaknuo je da Papin pastirski pohod ima osobitu ekumensku i dijalošku dimenziju, rekavši da dijeli radost s albanskim narodom koji je preživljavao svoju agoniju, svoj Veliki petak, za vrijeme Envera Hohxe. „Drago mi je da sam mogao doći iz Boke kotorske, iz Kotora, kao i grupa hodočasnika, kako bi se ra-

dovali s albanskim biskupima i cijelom Crkvom i narodom. Radujemo se i s biskupima i hodočasnici albanske nacionalnosti koji žive na Kosovu i u Crnoj Gori. Svi skupa smo se osjetili kao jedna Katolička crkva. Osjetio sam i kod naroda veliku radost, a kišicu na početku mise doživio sam kao Božji blagoslov. Ovaj susret s Papom sigurno je veliko ohrabrenje albanskom narodu, ali i svima nama koji smo došli s raznih strana Europe“, rekao je biskup Janjić.

U povodu pastirskog pohoda pape Franje Albaniji, objavljena je statistika katoličke crkve u toj zemlji.

Od 3,2 milijuna stanovnika njih 517.000 je katolika u šest biskupija i 124 župe. U Albaniji ima još 25 drugih pastoralnih centara. Na dan 24. kolovoza 2014. godine Albanija ima 8 biskupa, 54 dijecezanska svećenika, 93 svećenika-redovnika, te 478 zavjetovanih redovnika i redovnica. U zemlji djeluje i 36 misionara, te 331 vjeroučitelj.

Crkva vodi 54 dječja vrtića i osnovnih škola, 14 srednjih škola, te pet koledža i sveučilišta. Također, Katolička Crkva ima osam bolnica, 29 klinika, 16 kuća za starije i nemoćne, 16 sirotišta, tri obiteljska i pro-life savjetovališta, te još dva druga centra.

(Informativna katolička agencija)

*MAURANTI POZNATE TIVATSKE MORNARIČKO-INDUSTRIJSKE
ŠKOLE PROSLAVILI 61. GODIŠNJICU ZAVRŠETKA ŠKOLOVANJA*

Stari arsenalski meštri slavili u Gornjoj Lastvi

Maturanti MIS u Gornjoj Lastvi

U predivnom ambijentu staroga bokeljskog sela, uz čašicu domaćeg vina i rakije, mezu i neizostavnu partiju briškule i trešete, stari i dokazani „arsenalski meštri“ družili su se i obnovili uspomene na školske dane u klupama jedne od najpoznatijih stručnih bokeljskih škola koja je iznjedrila stotine vrhunskih majstora od kojih su kasnije nastale i desetine uglednih inženjera i tehnoloških stručnjaka.

Piše:
Siniša Luković

Generacija maturanata poznate bivše tivatske Mornaričko-industrijske škole iz 1953. godine okupila se nedavno u Gornjoj Lastvi proslavljajući 61. godišnjicu završetka svog školovanja. U predivnom ambijentu staroga bokeljskog sela, uz čašicu domaćeg vina i rakije, mezu i neizostavnu partiju briškule i trešete, stari i dokazani „arsenalski meštri“ družili su se i obnovili uspomene na školske dane u klupama jedne od najpoznatijih stručnih bokeljskih škola koja je iznjedrila stotine vrhunskih majstora od kojih su kasnije nastale i desetine uglednih inženjera i tehnoloških stručnjaka.

MIŠ, kako svi Tivćani i danas tepaju Mornaričko-industrijskoj školi iako je ona taj naziv nosila samo u razdoblju od 1951. do 1956. godine, utemeljena je daleke 1921. godine kada je u Tivtu, tadašnjoj najvećoj vojno-pomorskoj bazi Kraljevine Jugoslavije, 17. rujna s radom počela Šegrtska škola Ratne mornarice. Do 1942. godine Šegrtsku školu završavalo je oko 25 učenika godišnje, brodograđevinske, metalske i elektro struke, a u rujnu 1945. godine odlukom komande Ratne mornarice nove socijalističke Jugoslavije škola počinje raditi pod nazivom Vojno-zanatska škola. Godine 1951. škola mijenja naziv u Mornaričko-industrijska

škola, a pet godina kasnije u Industrijska škola Ratne mornarice. Škola postaje samostalna 1968. godine i dobiva ime Industrijska škola „Sava Kovačević“, a iz nje je proistekla današnja Mješovita srednja škola „Mladost“ u Tivtu.

„Skupilo nas se ovdje danas desetak iako smo u našoj klasi imali dosta drugova iz čitave Boke, ali i Konavala. Družimo se i podsjećamo na jedno ekonomski teško, ali lijepo i romantično vrijeme kada smo završavali MIŠ i gotovo odmah potom dobijali svoju koru kruha i posao u Arsenalu. Mi smo zapravo jedna od generacija koja je obnovila Arsenal od razaranja u Drugom svjetskom ratu i učinila ga velikim privrednim gigantom koji je narednih desetljeća hranio pola Boke“, kaže jedan od organizatora druženja maturanata MIŠ-a iz šeste po redu klase te škole, Andrija Krstović. Uz njega, u Gornjoj Lastvi juče su bili Andro Katurić, Vicko Petković, Niko Bergam, Tonko

Matijević, Adolf Vučinović, Savo Grivić, Đorđe Živković, Zvonko Grabić i Filip Rajčević. Jedina još živa njihova nastavnica, Dora Matković, zbog starosti i bolesti nije se mogla odazvati pozivu na druženje sa svojim bivšim učenicima.

„Godine su tu pa da iskoristimo još ovo malo što ima“, uz osmijeh dodaje Krstović dok Niko Bergam podsjeća da je njihova generacija imala 57 maturanata u dva razreda. Dobar dio njih kao VKV majstori raznih profila desetljećima su radili u bivšem tivatskom vojnom brodogradilištu Arsenal kojega se stari meštri sa sjetom i neskrivenim emocijama sjećaju i po dobru spominju i danas. Neki su školovanje nastavili po fakultetima i postali cijenjeni inženjeri u vojnoj i civilnoj industriji pa je tako jedan od maturanata tivatskog MIŠ-a iz ove generacije svojedobno bio i tehnički direktor Aerodroma Dubrovnik.

SNJEŽANA PIŠE – KOTORSKI I TIVATSKI
UČENICI ILUSTRIRAJU – ANA UREĐUJE

Pulske priče – bokeljske ilustracije

Rođenjem sam i ljubavlju vezana za Boku, a ljubavlju i sudbinom za Istru i Pulu. Toliko me ljepote cijeli život okružuje da se smatram sretnicom. Na toj poveznici rodila se i ideja o suradnji: Tivat – Kotor – Pula. Moj neki unutarnji osjećaj nije me prevario.

Kad se naše misli slože – priče i crteži se množe

Razgovod vodila:
Ana Šarčević

Likovno interpretirati priče i pjesme, a potom ih zajedno ukoričiti – ideja je očekivano pobudila maštu i probudila stvaralački impuls

učenika koji pohađaju nastavu hrvatskoga jezika i kulture u Tivtu i Kotoru. Spisateljica iz Pule, prof. Snježana Akrap Sušac, predložila je suradnju kojom bi učenici hrvatske nastave ilustrirali priče i pjesme u knjizi koja će svjetlo dana

ugledati na proljeće, a u nakladničkoj kući Gospe od Škrpjela mons. Srečka Majića.

Učenici su, tijekom nastave hrvatskoga jezika i kulture, s radošću interpretirali priče i pjesme ponudivši svoja likovna rješenja. Prof. Akrap Sušac

posjetila ih je 7. listopada u njihovoj učionici u Osnovnoj školi „Drago Milović“ u Tivtu. Osim lijepog susreta i čitanja novih priča i pjesama, bila je ovo prava prilika za dogovore kako će knjiga izgledati. Učenci su tada spisateljici rado pokazali svoje likovne interpretacije. Radove su kvačicama zakačili na konopac te tako napravili malu izložbu ilustracija. Bila je ovo prigoda i da prof. Akrap Sušac odgovori na nekoliko pitanja za „Hrvatski glasnik“.

HG: Profesorice Akrap Sušac, došli ste ovdje iz Pule. Na koji ste način povezani s Bokom?

Akrap Sušac: Rođenjem sam i ljubavlju vezana za Boku, a ljubavlju i sudbinom za Istru i Pulu. Toliko me ljepote cijeli život okružuje da se smatram sretnicom. Na toj poveznici rodila se i ideja o suradnji: Tivat – Kotor – Pula. Moj neki unutarnji osjećaj nije me prevario. Djeca su me dočekala sa simpatijama, a uložili su veliki trud da pokažu koliko im je stalo do naše suradnje. Potrudili su se napraviti izložbu najuspjelijih radova, a dirljiva je bila njihova dobrodošlica ispisana i stavljena na centralno mjesto. Mislim da je izuzetno važno da se organiziraju susreti s ljudima iz Hrvatske jer se tako uspostavlja prniji odnos s Lijepom Našom. Meni, kao rođenoj Bokeljki, puno znači i Crna Gora, ali i Hrvatska, koju sam odabrala za svoju domovinu.

HG: Profesorica ste hrvatskoga jezika i književnosti, pisati ste počeli prije nekoliko godina. Vaša prva slikovnica koju ste objavili odmah je doživjela pozitivne reakcije te već iza sebe imate neka zanimljiva gostovanja?

Akrap Sušac: Nakon što je prva slikovnica – „Mala zb(i)rka priča“, tj. „Zbrčkica“ ugleдалa svjetlo dana, koautorica

i ilustratorica Feodora Gubaš Štifanić i ja bile smo pozvane na pulski festival dječje književnosti „Monte Librić“, zatim smo bili gosti „Male glagoljske akademije“ u Roču pa na „Bijenalu dječjeg umjetničkog izraza“ u Pančevu. Osim gostovanja, knjiga je dobila i prvu pozitivnu recenziju Vane-se Begić u „Glasu Istre“, iz koje citiram: „A ova knjiga udovoljava standardima dobre knjige za djecu – donosi kratke, razigrane priče, šarene, dječji primjerene ilustracije, koje korespondiraju s tekstom. Didaktika je prisutna, ali nije nametnuta... Književnost za

djecu mora biti potaknuta prije svega stvaralačkim, a ne odgojnim razlozima... Jednostavnost izražena u literaturi za djecu iziskuje posebnu moć i vještine književne nadarenosti, kao i stilsku strukturu i izbor riječi. Sve to ujedno treba biti adekvatno dječjoj spoznaji. Upravo su se time vodile i dvije pulske autorice.“

HG: Ljetos ste gostovali i u Donjoj Lastvi. Velik broj djece tada je ilustrirao priče iz „Zbrčkice“.

Akrap Sušac: Zahvaljujući dr. Tripović, koja nas je povezala s Hrvatskim nacionalnim vijećem, uslijedilo je gostova-

nje u Donjoj Lastvi. U izvršnoj organizaciji odvijala se radio-nica s četrdesetero djece koja su dala svoje likovno viđenje priča, nakon čega je priređena izložba i knjigom nagrađen najbolji rad: djevojčica Mia Učović proglašena je najboljim malim ilustratorom. Uz predsjednika HNV-a gospodina Zvonimira Dekovića, najveći dio posla odradile su gđe Ljerkica Sindik i Ana Vuksanović. Tada je dogovoren i nastavak suradnje. Osobito mi je drago da su se učenici hrvatske nastave „našli“ u pričama i pjesmama te da nisu imali problema s idejama za ilustracije. Ipak su oni najbolji kritičari, a besmisleno je pisati ako djelo ne nađe put do čitatelja.

HG: Nastavak suradnje je u tijeku, učenici hrvatske nastave iz Kotora i Tivta iznimno lijepo su reagirali na Vaše priče i pjesme, gotovo svi su odmah nakon čitanja točno znali što žele prikazati na svojoj ilustraciji. Gdje nalazite inspiraciju za pisanje, odnosno na čemu ćete temeljiti novu zbirku?

Akrap Sušac: I ova će se knjiga, kao i prethodna, temeljiti na stvarnim ljudima i događajima kao inspiraciji. Većina tekstova je posvećena nekoj bliskoj osobi, ali priče nisu preslik stvarnosti. U njima ima vila, divova i drugih stvorenja iz mašte, ali nema surovih i nasilničkih prizora. Tekstovi odišu ljubavlju, odušnošću i prijateljstvom kao najvećim ljudskim vrijednostima

HG: Jeste li zadovoljni suradnjom s HNV-om i hrvatskom nastavom u Crnoj Gori i što priželjkujete novoj knjizi?

Akrap Sušac: Nadam se da će knjiga zadovoljiti zahtjeve dječje književnosti, a već sada sam sretna zbog uspješne suradnje s HNV-om, koja je rezultirala i nekim novim prija-

Snježanini likovi na crtežima malih tivatskih i kotorskih ilustratora

teljstvima. Reakcije „malih“ tivatskih i kotorskih ilustratora, meni kao autorici daju nadu da će knjiga osvojiti još mnoge čitatelje. Kao i „Zbrčicu“, moći će je čitati i djeca i odrasli. Suradnja s HNV-om, do koje je došlo posve slučajno, polako se pretvara u jedan ozbiljan i trajni oblik suradnje.

Naišla sam na ljude koji su me primili otvorena srca, što me ispunilo, a njihov entuzijizam i veliki rad nadahnuli me. Već za siječanj dogovorena je radionica, koja će se održati u Donjoj Lastvi. Na kraju mogu samo reći da me ovo iskustvo obogatilo i dalo još jednu dimenziju momu radu.

Muljanski vjernici proslavili dva velika crkvena jubileja

Piše:
Ilko Marović

U razmaku od samo osam dana muljanski vjernici proslavili su dvije velike crkvene svečanosti:

18. rujna - 150 godina crkve
"Pomoćnice kršćana"

26. rujna - 753 godine crkve
sv. Kuzme i Damjana i sv. Elizabete

150. god. crkve "Pomoćnice kršćana"

Mještani Mula koji se spominju već u IX. stoljeću živjeli su na padinama brda Vrmac i bavili se stočarstvom, poljoprivredom i vinogradarstvom. Prvu crkvu sv. Kuzme i Damjana i sv. Elizabete sagradili su polovinom XIII. stoljeća. Arhivski dokumenti svjedoče da se stanovništvo već u XIV. stoljeću intenzivno bavi ribarstvom i prodajom ribe u Kotoru.

S vremenom se počinju spuštati i naseljavati dio obale uz

more te se tada javila i potreba za gradnjom nove crkve. Građena je po nacrtu splitskog arhitekta Andrije Perišića. Izgrađena je od bijelog kamena, s visokim gotskim lukovima koji podržavaju ortogonalnu kupolu, s kamenim križem na vrhu. Od mora ka crkvi vode stepenice, po 40 skalina u dva

luka i sastaju se na tamboriju pred crkvom. Gradnja crkve završena je 1864. godine, a posvetio ju je iste godine kotorski biskup Marko Kalogjera. Pošto unutrašnjost crkve nije bila završena, daljnje radove financijski je pomogao don Anton Kosović.

Crkva-Pomoćnice-kršćana-na-Mulu

Značajan trenutak za muljanske vjernike, muzički veoma obrazovane, bila je kupovina orgulja koje je izgradio 1784. godine u Zadru poznati talijanski graditelj Domenik Moskatelij pa i one sada slave 230 godina.

Glavni oltar zidan je u boji mramora, oslikan i postavljen u središnjoj apsidi crkve. Na njemu su postavljene, s lijeve i desne strane baroknoga mramornog tabernakula, drvene skulpture svetih Kuzme i Damjana, prenesene iz stare crkve.

Mramorni oltar bl. Gracije u romanskom je stilu, a nabavljen je 1876. godine i nekad je pripadao crkvi Gospe od Anđela. U novu crkvu prenesen je kada je ova Gospa od Anđela stavljena izvan funkcije.

Godine 1810. tijelo bl. Gracije, koji se rodio na Mulu 1438. god., a umro u Veneciji "na glasu svetosti" 1508. godine, dovozi u njegov rodni Muo svojim brodom kapetan Antun Simović da ne bi palo Francuzima u ruke. Tijelo je prvo bilo izloženo na oltaru u crkvi sv. Kuzme i Damjana i sv. Elizabete, i tu je počivalo do posvećenja nove crkve Pomoćnice kršćana, kada je preneseno na novi oltar gdje se i danas čuva u srebrnom sarkofagu.

Drugi mramorni oltar "Pomoćnice kršćana", u baroknom stilu, nabavljen je u Dubrovniku kod dominikanaca i postavljen 1883. godine. Biskup Kalogjera koji je posvetio muljansku crkvu poklanja joj sliku, obojenu litografiju Gospe s Kristom. Ova slika vrlo je omiljena u narodu iako nije

umjetničko djelo. Muljani su Gospinu sliku ukasili srebrnom košuljicom. Gospa i mali Isus okrunjeni su zlatnim krunama ukrašenim raznobojnim draguljima. Crkva je svakom godinom bivala bogatija za koju relikviju ili zavjetnu pločicu. Pomorci i ribari donose srebro kako bi ukasili svoju crkvu, a njihove žene čekajući da se vrate s mora najčešće vezu dobrotsku čipku i prave pokrove za oltare.

Crkva Pomoćnice kršćana teško je stradala u katastrofalnom potresu 1979. godine. Međutim, u kratko vrijeme nakon što je načinjen sanacijski elaborat, ona je popravljena zahvaljujući sredstvima kotorske biskupije, Republičkog fonda za obnovu i doprinosima mještana.

Crkvu je ponovno stavio u funkciju blagoslovom don Srećko Maić, 8. rujna 1994. godine.

753 godine crkve sv. Kuzme i Damjana i sv. Elizabete

Povijesni dokumenti svjedoče da su Muljani svoju prvu župnu crkvu podigli u sredini svog mjesta, dvije stotine metara uzbrdo od obale i dali je posvetiti 13. veljače 1261. godine, znači prije 753 godine. Za titulare i zaštitnike odabrali su sv. Kuzmu i Damjana i sv. Elizabetu. U dokumentu o posveti ove crkve, koji se danas čuva u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, zapisano je:

“1261., 13. februara, Kapitol sv. Tripuna moli kotorskog biskupa Marka, da posveti crkvu sv. Kuzme i Damjana i sv. Elizabete.”

Sv. Kuzma i Damjan su liječnici i mučenici iz III. stoljeća. Podrijetlom su iz Male Azije i bili su rođena braća. Kao liječnici djelovali su u Siriji. Siromahe su liječili bez ikakve naknade. Radi Krista podnijeli su mučeništvo. Pogubili su ih odsijecanjem glava. Njihov kult se ubrzo proširio po cijelome kršćanskom istoku i zapadu. Ikonografski znaci sv. Kuzme i Damjana su: duga odjeća opšivena krznom, med, medicinske kape i sprave te bočice s lijekovima.

Sv. Elizabeta Ugarska bila je kći Andrije II., njemačkog cara. Nakon smrti supruga, ugarskog vladara, ona se odriče svih privilegija i dobara, podiže bolnicu u kojoj radi i najniže poslove. Ponekad je i prosila da prehrani bolesnike. Zvali su je utjehom siromaha, a umrla je 17. studenoga 1231. godine. Tijekom prošlih stoljeća kult sv. Elizabete se gubi pa narod često crkvu na-

Crkva sv. Kuzme i Damjana i sv. Elizabete

ziva samo imenima sv. Kuzme i Damjana.

Mletačko razdoblje koje podrazumijeva razvoj pomorstva i koje se odražava na šire područje grada Kotora utjecalo je na privredni razvoj i ovog naselja koje se krajem 17. i u 18. stoljeću orijentira na pomorstvo. Ekonomska snaga stanovništva ogleda se u obnovi crkve sv. Kuzme i Damjana 1788. godine i u gradnji niza prostranih kamenih kuća na obali.

Vjerni puk je nadogradio svoju župnu crkvu i iznad glavnih vrata stavio natpis: BOGU DOBROME, VELIKOME, BRIGOM ŠKALJARINA ŽUPNIKA PODIGNUTO GODINE GOSPODINJE 1778. Najstariji dio nove crkve je sadašnja sakristija, nekadašnja je to župna crkva sv. Kuzme i Damjana.

Današnji izgled crkva je dobila 1784. godine. To je jednobrodna građevina orijentirana u pravcu sjever-jug, s glavnim mramornim oltarom na južnoj

strani, a ulazom i zvonikom na preslicu i tri zvona na sjevernoj strani. Ono što je čini posebno zanimljivom su njezine dvije rozete, jedna iznad glavnih vrata na sjevernoj strani i druga na istočnoj strani. U unutrašnjosti crkve smješteni su grobovi muljanskih obitelji: Paskovića, Simovića, Sabljica, Jankovića, Petovića, Lukovića, Marovića i dr.

Kada je kapetan Janković donio tijelo blaženog Gracije iz Mletaka na Muo 1810. godine, ono je bilo smješteno na novom oltaru podignutom za tu priliku i tu se nalazilo sve do izgradnje nove crkve u centru mjesta, Pomoćnice kršćana, 18. rujna 1864. godine.

U katastrofalnom potresu 15. travnja 1979. godine i ova crkva je stradala kao i mnoge druge, ali uz pomoć mještana, Biskupije i Zavoda za zaštitu spomenika obnovljena je i stavljena u funkciju na svoju 750-godišnjicu 2011. godine.

Istorijski trijumf Marina Čilića

Čilić se ovom pobjedom pridružio svom treneru Goranu Ivaniševiću kao jedini hrvatski tenisač sa seniorskim pojedinačnim naslovom na Grand Slam turnirima.

Priredio:
Joško Katelan

Noć između ponedjeljka 8. rujna i utorka 9. rujna 2014. godine po našem vremenu ušla je u povijest hrvatskoga tenisa donijevši još jedan Grand Slam u njegovu riznicu. Nakon **Ive Majoli** (Roland Garros 1997.) i **Gorana Ivaniševića** (Wimbledon 2001.), svoje ime na najvredniji pokal u karijeri svakog tenisača uspio je upisati i **Marin Čilić** pobjedom protiv Japancina **Keija Nishikorija** (6:3, 6:3, 6:3) u finalu Otvorenoga prvenstva SAD-u, US Opena.

Za mladoga hrvatskog tenisača **Marina Čilića**, 16-godišnjaka iz Međugorja, teniski svijet čuo je kada je na Zagreb Openu zaigrao dubl u paru s legendarnim **Goranom Ivaniševićem**, ali ga je dobro zapamtio ovoga lipnja kada se okitio titulom najboljega na juniorskom Roland Garrosu. Osvajanjem pobjedničkog pokala Marin Čilić ušao je u povijest hrvatskoga tenisa kao prvi kojemu je uspjelo osvojiti neki od Grand Slam turnira u juniorskoj konkurenciji i nagovijestio blistavu profesional-

nu karijeru, koja je započela debijem na umaškom turniru Croatia Openu prije točno devet godina. Iako je tada izgubio od znatnoiskusnijeg Belgijanca **Vligena**, Čilić je igrao odlično, imao čak i set loptu u prvom setu. Devet godina kasnije Čilić je cijelome teniskom svijetu dokazao svoju kvalitetu.

Čilić se ovom pobjedom pridružio svom treneru Goranu Ivaniševiću kao jedini hrvatski tenisač sa seniorskim pojedinačnim naslovom na Grand Slam turnirima. Naslov osvojen u Flushing Meadowsu dvanaesti je po redu za 25-godišnjega hrvatskog tenisača, ali i daleko najveći u karijeri, godinu dana nakon što je zbog nedokazane sumnje na doping morao propustiti prošlogodišnji završni Grand Slam.

Teniska sudbina Marina Čilića neraskidivo je vezana uz Gorana Ivaniševića, najboljega hrvatskog tenisača svih vremena i senzacionalnoga wimbledonskog *wild card* pobjednika na kraju jedne uspješne igračke karijere. *Goran* je već zarana otkrio Marinov veliki talent i odlučio mu pružiti šansu na velikoj sceni. Odigrali su neko-

US OPEN

liko susreta u paru, a onda su im se životno-tenisački putovi razdvojili. Ivanišević je pre-stao aktivno igrati pa se vratio na *Senior tour of Champions*, a od prošle godine preuzeo je mjesto Marinova *coacha* (prvog trenera) i ponovno su se našli na istom putu. Odmah se vidjelo kako Čilić više nije onaj isti. Počeo je igrati drukčiji tenis, više uživati u njemu. A kada je odličnim igrama na US Openu stigao do polufinala i uspio glatko savladati legendarnog **Rogera Federera**, svijet je počeo uviđati snagu ove suradnje bivšeg i budućeg Grand Slam šampiona. Uvjerljiva pobjeda protiv također senzacionalnog finalista Nishikorija, koji je u polufinalu izbacio **Novaka Đokovića**, donijela je krunu dosadašnje Čilićeve karijere, ali i njihove trenersko-igračke suradnje.

Čilić je dobio Nishikorija s nevjerojatnom lakoćom, u sva tri seta, što je neke dovelo do velikog razočaranja jer su željeli uživati malo dulje u meču s obzirom na to da su kartu platili 170 dolara. Hrvatski tenisač bio je potpuno nad-

moćan, bolji od Nishikorija u svim teniskim elementima, a pogotovo u prijelomnim trenucima meča. Po jedan break

u prvom i trećem setu te čak tri u drugom donijeli su Čiliću 300. profesionalnu pobjedu u karijeri i mjesto među teni-

skim besmrtnicima. Trijumf pred 22.000 gledatelja u Nacionalnome teniskom centru „Billie Jean King“ u New Yorku donio je najboljem hrvatskom tenisaču i povratak u društvo deseterice najboljih igrača svijeta te novčanu nagradu od tri milijuna američkih dolara. Na novoj ATP ljestnici Čilić će biti na devetome mjestu, čime je izjednačio svoj najbolji plasman u karijeri.

Raširio se Marin koliko je dug i širok po terenu stadiona „Arthur Ashe“, pogleda uperenog u nebo, i vjerojatno se sjetio kako mu prije godinu dana nisu dopustili igrati na ovome istom turniru zbog prijestupa za koji nije bio kriv. Borba koju je prošao nije ga dotukla, već ojačala i dovela do trenutka u kojem je svima dokazao svoju tenisku i ljudsku veličinu.

„Sve je to rezultat napornog rada što smo ga moj tim i ja uložili u posljednjih godinu dana. Njima mogu za ovo zahvaliti, a posebno Goranu. Donio mi je puno toga, naučio me da se veselim tenisu. Uživao sam na terenu i igrao svoj najbolji tenis u životu“, rekao je Marin Čilić na početku svoga pobjedničkoga govora. „Ovaj moj naslov je znak i svim ostalim igračima koji naporno treniraju da se trud jednog dana isplati“, poručio

je Marin na kraju podižući pobjednički pehar.

Na pitanje koji dio svoje igre i udarce smatra najboljim i najjačim oružjem, Marin je odgovorio da najviše voli servirati i igrati forhand, kao i da su mu ta dva udarca najbolja. Upravo s ta dva ubojita udarca Marin Čilić je demolirao sve svoje protivnike u završnici US Opena 2014. pobjedama od po

3:0 protiv **Berdycha** u četvrtfinalu, **Federera** u polufinalu i **Nishikorija** u finalu.

Marinov trijumf proslavljen je diljem Hrvatske, kao i među Hrvatima na svim kontinentima. Najveselije je, naravno, bilo u Čilićevoj Hercegovini i rodnome Međugorju koje će odsad biti poznato, osim po čudotvornoj Gospi, i po osvajaču Grand Slama.

Donacija Hrvatskoj knjižnici "Ljudevit Gaj"

Hrvatska knjižnica "Ljudevit Gaj" u Donjoj Lastvi bogatija je za nekoliko vrijednih izdanja zahvaljujući gospodinu Stanislavu Janoviću iz Njemačke i fra Miljenku Stojiću iz Širokoga Brijega.

Donaciju, koja obuhvaća djela i materijale iz područja suvremene povijesti, točnije o pogubljenim hercegovačkim franjevcima i žrtvama komunizma, u njihovo je ime darovao Ilija Janović, član Vijeća i Odbora za vjeru i povijest.

Vjerujemo da će svi zainteresirani za ovu tematiku ubuduće imati razlog više da posjete knjižnicu čiji fondus sada ima oko 5.000 jedinica.

Na ovoj vrijednoj donaciji u ime Vijeća zahvalio je predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimir Deković.

Hrvatska knjižnica "Ljudevit Gaj" nalazi se u sklopu Tajništva HNV-a u Domu kulture "Josip Marković" u Donjoj Lastvi.

Još jedna vrijedna donacija hrvatskoj knjižnici „Ljudevit Gaj“

Fond hrvatske knjižnice „Ljudevit Gaj“, koja djeluje u sklopu Tajništva HNV-a u Domu kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi, obogaćen je vrijednim izdanjima iz područja ljudskih i manjinskih prava te povijesno-kulturne baštine barskoga kraja. Navedena izdanja knjižnici je darovao dr. Savo Marković iz Bara, autor publikacija povijesne tematike.

Savo Marković završio je Pravni fakultet u Beogradu, postdiplomski studij iz područja međunarodnoga privrednog i javnog prava u Beogradu, a i dvostruki je doktor znanosti. Prvu doktorsku disertaciju obranio je na Fakultetu za poslovno pravo Sveučilišta u Beogradu, a doktorski rad na temu „Stanovništvo srednjovjekovnog Bara“ obranio je 2011. godine na Sveučilištu u Zadru.

Bavi se proučavanjem međunarodnog prava, povijesti i srodnih disciplina, a u fokusu njegova izučavanja je prije svega pomorsko pravo i srednjovjekovno kulturno i povijesno naslijeđe. Autor je više od osamde-

set bibliografskih jedinica, među kojima mnogobrojnih publikacija, interdisciplinarnih studija, dviju monografija, a bavi se i prevođenjem stručne literature s talijanskoga i en-

gleskoga jezika. Suradnik je mnogobrojnih časopisa navedene tematike.

Dr. Markoviću na donaciji je zahvalio predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimir Deković.

Počela kazališna sekcija HNV-a

Počela je s radom kazališna sekcija profesorice Ružice Lazarević. Sekcija koja radi pri Hrvatskom nacionalnom vijeću Crne Gore održava se subotom u 16 sati u Domu kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi.

U tijeku je i upis novih polaznika, a sati su besplatni.

Izaslanstvo HNV-a u posjetu biskupu Janjiću

Dana 6. listopada 2014. u službenom posjetu kotorskom biskupu, mons. Iliji Janjiću, boravilo je izaslanstvo Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. U delegaciji su bili predsjednik Vijeća Zvonimir Deković i član Vijeća Adrijan Vuksanović, obojica ujedno i članovi Odbora za vjeru i povijest i Odbora za odnose s Hrvatima u RH i ostalim zemljama HNV-a.

Glavna tema sastanka bila je mogućnost realizacije ideje o osnivanju Katoličke gimnazije na području Boke kotorske. Otac biskup dao je svesrdnu potporu ovoj ideji. "Neka Gospodin vodi i dovrši ovu zamisao", rekao je pritom mons. Ilija Janjić.

Katoličke, isusovačke gimnazije poznate su po uspješnosti i svestranom srednjoškolskom obrazovanju koje predstavlja jaki temelj za daljnju fakultetsku naobrazbu. Otvorene su za sve polaznike bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost.

Delegacija HNV-a razgovarala je s biskupom Janjićem i o ostalim mnogobrojnim aktivnostima i projektima koje

Vijeće ima u planu za sljedeće razdoblje, u čemu ima i punu potporu mons. Janjića jer je djelovanje na dobrobit svih ljudi otvorena uma i dobre volje nesumnjivo i u najboljem interesu Kotorske biskupije.

Održana peta redovita sjednica HNV-a

U Tajništvu HNV-a u Domu kulture "Josip Marković" u Donjoj Lastvi održana je 19. rujna V. redovita sjednica Hrvatskoga nacionalnog vijeća.

Predsjednik Vijeća Zvonimir Deković informirao je članove Vijeća o proteklom susretima i projektima te izrazio zadovoljstvo postignutim.

Predsjednik Zvonimir Deković i potpredsjednik HNV-a Vladimir Marvučić posebno su se osvrnuli na prijedlog teksta Nacrta Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, a tim povodom održane su javne rasprave u nekoliko crnogorskih gradova tijekom kolovoza i rujna tekuće godine. Na sjednici je istaknuta važnost očuvanja značenja i položaja Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore i predstavnika manjinskih vijeća u Upravnom odboru Fonda. Novi Nacrt predviđa i mogućnosti apliciranja za projekte Fonda i drugim ugroženim skupinama stanovništva (osobama s posebnim potrebama, invalidima, LGBT populaciji, NVO-ima različitih tipova), a ne isključivo za projekte namijenjene očuvanju posebnosti manjinskih naroda u Crnoj Gori, a protiv navedenog prijedloga te na inzistiranju točnog formuliranja prava nacionalnih

manjina predstavnici svih manjinskih vijeća djelovat će ujedinjeno i u sklopu zakonskih i ustavnih mogućnosti.

Na sjednici su analizirane i održane kulturne i sportske priredbe od kojih bismo posebno izdvojili međunarodnu ekumensku izložbu ikona u kolažu umjetnice Mirjane Nikolić iz Pančeva kada su izložena 52 eksponata svetaca iz pravoslavne i katoličke tradicije, među kojima se našao čak i kolaž sveca iz daleke Kine. Vrijedni pažnje bili su i promocija trećeg izdanja knjige o proslavljenome boksaču Mati Parlovu, autora mr. Zorana Poleksića, ovoga puta na hrvatskome jeziku, premijera prvoga dokumentarnog filma o književniku Viktoru Vidi, nastalog u suradnji s CEKUM-om i RTCG-om, predstavljanje knjige "Mala zb(i)rka priča" autorica Snježane Akrap Sušac i Feodore Gubaš Štifanić i dječja likovna radionica na priče iz navedene zbirke.

Vijeće je izrazilo zadovoljstvo i postignutim uspjehom na 3. hrvatskim svjetskim igrama, koje su se održale u Zagrebu u srpnju, a tom prilikom Dejan i Anton Petković iz Tivta osvojili su zlatno odličje u boćanju.

Odbor za kulturu i prosvjetu i dalje nastavlja sa započetim aktivnostima

- najmlađi su od ovog tjedna opet u prilici pohađati besplatnu nastavu engleskoga jezika koja se pod vodstvom profesorice Milene Pilastro Kovačić, a uz potporu HGI-ja, održava u Kotoru i Tivtu, kao i kazališnu sekciju koja djeluje pod vodstvom profesorice Ružice Lazarević. S radom bi uskoro trebali nastaviti i folklorna sekcija te dječji zbor „Leptirići“.

Najavljeni su i planirani projekti za predstojeće razdoblje. Već 27. rujna u planu je predavanje diplomatkinje i autorice mnogobrojnih publikacija na temu hrvatskog iseljništva, Tuge Tarle. Predstoji nam i večer posvećena književniku Vjenceslavu Čižeku, koncert članova Akademskoga zbora Filozofskoga fakulteta iz Zagreba, predstava o Vesni Parun...

Održana tribina Hrvatske krovne zajednice „Dux Croatorum“ u suradnji s Hrvatskim nacionalnim vijećem Crne Gore

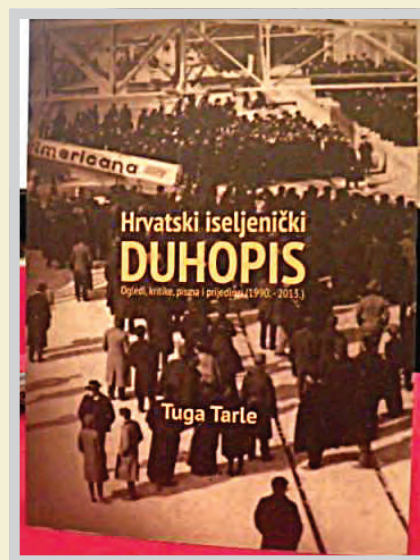
U crkvi svetoga Duha u Kotoru održana je 27. rujna tribina Hrvatske krovne zajednice „Dux Croatorum“ u suradnji s Hrvatskim nacionalnim vijećem Crne Gore, pod nazivom „Zašto smo prisiljeni napuštati Hrvatsku“, posvećenu hrvatskome iseljništvu. Na početku večeri nazočne je po-

zdravio predsjednik Hrvatske krovne zajednice Adrijan Vuksanović. Predavanje je održala profesorica Tuga Tarle, profesionalni diplomat i promotor hrvatske kulture u svijetu. Profesorica Tarle u uvodnome dijelu ispričala je jedan zanimljiv i dirljiv događaj iz njezine prošlosti koji

je ujedno i jedan od razloga njezina dolaska u Boku kotorsku: „Prije nekoliko godina bila sam u Španjolskoj u vrijeme kada je tamo gostovao hrvatski gradski zbor 'Brodosplit'. Između ostalih, oni su imali i jedan nastup u Pamploni na Sveučilištu 'Navara', gdje je profesor Luka Braj-

nović osnovao Katedru za medije i komunikacije. Kada je počela hrvatska himna, on je pokušao ustati iako je bio u kolicima i nije mogao hodati. Svi smo vidjeli njegovo nastojanje da ustane protiv svih fizičkih zakona, na čelo su mu izbile kapljice znoja, ruke i svi mišići su se napeli, on je doživljavao tako veliko poštovanje prema hrvatskoj himni i prema hrvatskoj domovini da je to htio izraziti stojeći.“ Profesorica Tarle rekla je kako su se Hrvati počeli iseljavati u srednjem vijeku i to zbog političkih i povijesnih razloga te „trbuhom za kruhom“, a naglasila je da u svijetu izvan svo-

je domovine živi oko četiri milijuna Hrvata, što predstavlja polovicu ukupnoga hrvatskog bića. Tarle je također napomenula kako su Hrvati diljem svijeta uspjeli sačuvati svoj identitet i nisu se asimilirali. Među nazočnima bili su i konzul Republike Hrvatske u Kotoru Hrvoje Vuković, ministrica u Vladi Crne Gore Marija Vučinović, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimir Deković, predsjednica Općinskog odbora HGI-ja Ljiljana Velić te predsjednik Općinskog odbora Tivat Ilija Janović.

Uklonjeni grafiti s crkve Gospe od anđela

Sredinom rujna na inicijativu i u organizaciji predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Zvonimira Dekovića i člana Odbora za sport i mlade HNV-a i predsjednika tivatskoga OO HGI-ja Ilije Janovića, na Verigama je održana akcija uklanjanja grafita s crkve Gospe od Anđela, skupljanja otpadaka, košenja trave i čišćenja okoliša navedene crkve.

Nepoznati počinitelji ponovno su, nakon incidenta u srpnju 2012. godine, oskrvnili crkvu Gospe od Anđela na istoimenom rtu u bokeljskom tjesnacu Verige.

Na sjeverozapadnom zidu ovoga jedinstvenoga srednjovjekovnoga sakralnog kompleksa masnom crvenom i bijelom bojom ispisan je obrnuti pentagram, poznat i kao sotonistički simbol, te još nekoliko neprimjerenih grafita.

Unatoč nepovoljnim vremenskim uvjetima i manjim teškoćama prilikom uklanjanja neprimjerenih grafita kojima su nepoznati počinitelji „ukrasili“ vanjske zidove Crkve, na-

vedena radna akcija protekla je vrlo uspješno.

U akciji su sudjelovali mladi HGI-ja kojima se pridružila i profesorica Ana Šarčević.

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, kojemu je o neprimjerenom grafitu dojavio turist iz Hrvatske, u suradnji s tivatskom podružnicom HGI-ja interveniralo je i angažiralo se

primjereno situaciji i značaju navedenoga crkvenog kompleksa - u nacionalnom, kulturnom, povijesnom i, naravno, vjerskom smislu, a s obzirom na činjenicu da crkva Gospe od Anđela ima status zaštićenog objekta-spomenika kulture druge kategorije. Iako se u pisanim dokumentima kao godina izgradnje navodi 1585., crkva Gospe od Anđela vjerojatno je sagrađena i prije tog datuma.

Kolovoz 2014.

Krajem kolovoza podružnicu Podgorica posjetili su gosti iz Osijeka, Svjetlana Krnjeta i Mirko Smodlak. Razgovaralo se o posljedicama poplava i dogovoreno je da pri povratku u Slavoniju posjete Gunju, malo mjesto pogođeno proljetnim poplavama, i pronađu obitelji Edvina Volodera i Berislava Mrkonjića te im uruče sredstva donirana od članova Podružnice, kao i „Monografiju HGD CG“. Hrvatska dijaspora u Crnoj Gori na taj način željela im je poručiti ovim skromnim od srca prikupljenim sredstvima da nisu sami u svojoj nevolji.

Izabrali smo, ne poznavajući ih osobno, već čuvši za njihovu priču preko medija, jednu hrvatsku i jednu muslimansku obitelj kako bismo pritom naglasili da nesreća ne poznaje granice, vjere niti nacije. Humanitarne aktivnosti podružnice Podgorica će se nastaviti te uskoro slijede donacije odjeće i obuće koje su poklonili članovi.

4. 9. 2014. Sastanak s delegacijom Odbora stručnjaka EU-a

Crna Gora podnijela je Savjetu Europe svoj treće izvješće o provođenju Europske povelje za regionalne i manjinske jezike. Nezavisni odbor stručnjaka Povelje provjerava navode iz ovog izvještaja, organizirajući razgovore s predstavnicima manjinskih udruga u Crnoj Gori kako bi iz prve ruke dobili informacije vezane uz promociju regionalnih i manjinskih jezika.

Nakon obavljenih razgovora sa svim manjinama u Crnoj Gori Nezavisni odbor će podnijeti izvještaj Odboru ministara Savjeta Europe.

Obratili su nam se sa zamolbom da im preporučimo članove delegacije iz hrvatske zajednice s kojima bismo obavili razgovore vezane uz promociju hrvatskoga jezika u javnom životu.

Sastanak s delegacijom Odbora stručnjaka održao se u dvorani palače Bizanti u staroj jezgri Kotora. U našoj delegaciji bili

su Ana Šarčević, voditeljica nastave hrvatskoga jezika, Tijana Petrović, urednica časopisa Hrvatskoga glasnika, Dijana Milošević, zamjenica direktora Osnovne škole „Savo Ilić“ te član UO HGD CG, Joško Kattelán, član redakcije Hrvatskoga glasnika, Tripo Schubert, član UO HGD CG i redakcije Hrvatskoga glasnika. Izostala je prisutnost Zvonka Dekovića, predsjednika HNV-a i Nevena Staničića zbog ranije preuzetih obveza, a predstavnika Radija DUX zbog kadrovskih problema. Razgovorima je bila prisutna i gradonačelnica Kotora Marija Maja Čatović sa šeficom protokola Barbarom Pajić te Magdalena Jovanović, djelatnica Sekretarijata za kulturu Općine Kotor.

U delegaciji Odbora stručnjaka bili su: Aleksandra Ošmjanska Padžet, Poljska, izvijestilac; Džon Ladlam, Danska, član; Igor Lakić, Crna Gora, član; Joerg Hoem, pravnik u Odboru; Tornsten Aflerbah, šef tajništva Europske povelje za regionalne i manjinske jezike.

Razgovaralo se o obrazovanju, medijima i kulturnim aktivnostima hrvatske populacije u Kotoru i Tivtu.

Sudionici u razgovoru konstatirali su da je aktualnom zakonskom regulativom u Crnoj Gori - Ustavom i Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, omogućeno manjinama očuvanje identiteta upotrebom svog jezika, osnivanje elektroničkih i pisanih medija i zastupljenost u TV-programu.

Članovima Odbora stručnjaka dane su iscrpne informacije o izvođenju nastave na hrvatskome jeziku izvan institucije obrazovnog sistema, o tiskanju jedinoga pisanog časopisa na hrvatskome jeziku, o elektroničkome mediju, Radio DUX-u i istaknuta je specifičnost Hrvata u Boki kotorskoj gdje se nastoji očuvati lokalni bokejski govor koji i elektronički i pisani mediji u određenim programskim segmentima koriste u nastojanju da se kao takav očuva i prenese na mlade generacije.

Iskazano je nezadovoljstvo malom zastupljenosti hrvatske povijesti i hrvatskih književnika u obrazovnom programu u osnovnim i srednjim školama. Također je upozoreno na činjenicu da se ne provodi emitiranje informativnog, kulturnog, obrazovnog, sportskog i zabavnog programa hrvatske populacije u medijima čiji je osnivač Crna Gora, a što je predviđeno člankom 12. Zakona o manjinskim pravima i slobodama.

22. 9. 2014.
Koncert pred turneju u Danskoj

Koncertom mandolinskog orkestra „Tripo Tomas“ Hrvatskoga građanskog društva i dječjeg zbora Muzičke škole „Vida Matjan“, u koncertnoj dvorani crkve sv. Duha završila se višemjesečna priprema za turneju u Danskoj. Na repertoaru koncerta našle su se skladbe kotorskih skladatelja: Tripa Tomasa, Iva Brkanovića, Antuna Home- na, Vide Matjan, Nikole Gregovića i Zorana Proročića.

24. 9. 2014.
Polazak za Dansku

S platoa zimskog bazena otputovala je ekspedicija od 50 članova dječjeg zbora, mandolinskog orkestra, profesora i pratitelja autobusom tvrtke VIP travel iz Tivta preko Hrvatske, Slovenije, Austrije, Češke, Njemačke i trajektnom linijom do Danske.

26./30. 9. 2014.
Koncerti u Danskoj

Mandolinski orkestar i dječji zbor održali su dva koncerta u gradu Hilerodu i Allero- du, uz pohvale mnogobrojne publike. Čla- novi ekspedicije bili su smješteni kod dan- skih obitelji i u objektu domaćina Steena Clausena.

Puni lijepih dojmova, zadovoljni onim što su u europskim metropolama vidjeli i do- živjeli, uz zahvalnost danskim familijama kod kojih su boravili, djeca su se vratila u Kotor nakon osam dana.

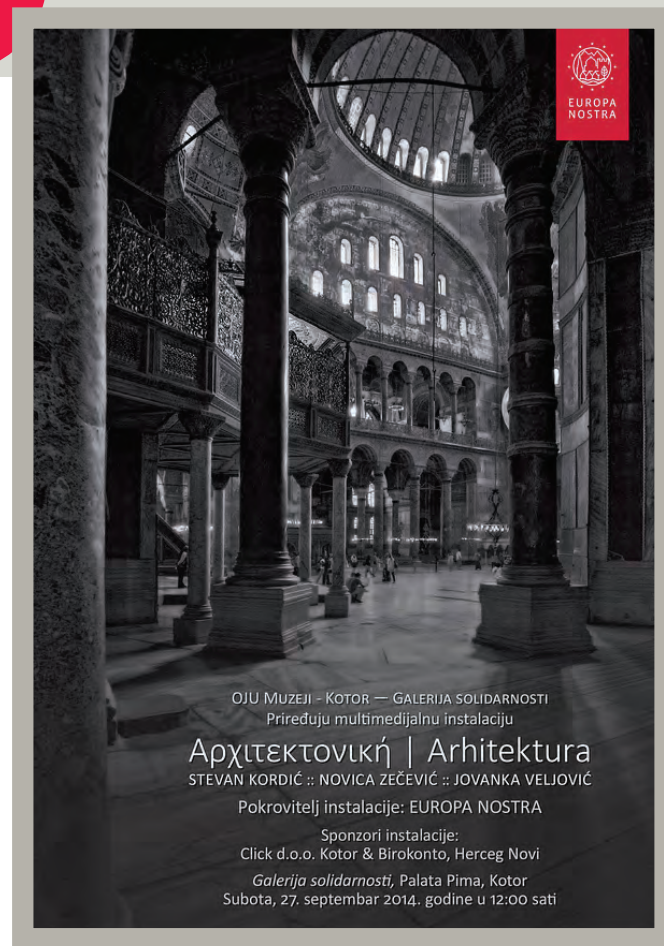

INSTALACIJA „ARHITEKTURA” SPOJILA TRI UMJETNIČKA SENZIBILITETA U JEDAN KOMPLETAN DOŽIVLJAJ

Istinski umjetnički doživljaj za kotorsku publiku bila je multimedijalna instalacija „Arhitektura”, priređena 27. rujna u podne u Galeriji solidarnosti, u palači Pima. Na šest monitora nizali su se slajdovi s prelijepim crno-bijelim fotografijama, čiji je autor umjetnički fotograf Stevan Kordić iz Kotora, u animaciji Novice Zečevića, dizajnera iz Herceg Novog, odakle je i Jovanka Veljović, profesorica klavira, autorica glazbe koja je „tekla” ilustrirajući fantastičan vizualni doživljaj. Pokrovitelj instalacije je paneuropska organizacija „Europa Nostra”, posvećena očuvanju kulturne i prirodne baštine Europe čiji je dugogodišnji službeni, a sada i doživotni fotograf Stevan Kordić. Ovaj događaj svojom prisutnošću uvećao je izvršni predsjednik „Europa Nostra” Denis de Kergorlay i generalni tajnik Sneška Quaedvlieg Mihailović. Oni su izrazili oduševljenje instalacijom koja povezuje vizualnu i glazbenu mjetnost s naslijeđem.

„Evropskoj kulturi su potrebni umjetnici da interpretiraju i reinterpretiraju njenu baštinu. Vizuelne umjetnosti, naročito fotografija, šalju posebno snažnu poruku. Ona uzdiže spomenike kulture i ako je fotograf vješt kao naš prijatelj Stevan, bilježi u treptaju oka njihovu suštinu. Snažni i duboki tonovi njegove crno-bijele fotografije čine da vidimo evropsku baštinu na nov način. Animacija Novice i kompozicija Jovanke još više pojačavaju taj utisak”, rekla je Sneška Mihailović.

Posjetitelji su imali priliku da na trenutak otputuju u New York, Seattl, da dožive modernu arhitekturu Centra znanosti i umjetnosti u Valenciji i Kongresnog centra u Newcastleu u Engleskoj, ali i da se nadahnjuju starom graditeljskom baštinom Atene, Akropole, vjetrenjačama u Kinder Diku u Ni-

OJU MUZEJI - KOTOR — GALERIJA SOLIDARNOSTI
Priređuju multimedijalnu instalaciju

Αρχιτεκτονική | Arhitektura
STEVAN KORDIĆ :: NOVICI ZEČEVIĆ :: JOVANKA VELJOVIĆ

Pokrovitelj instalacije: EUROPA NOSTRA

Sponzori instalacije:

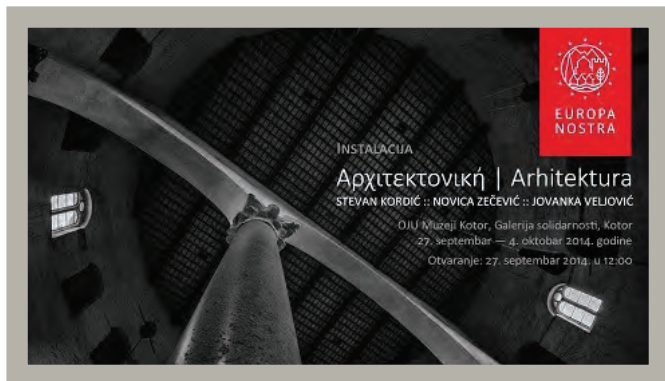
Click d.o.o. Kotor & Birokonto, Herceg Novi

Galerija solidarnosti, Palata Pima, Kotor
Subota, 27. septembar 2014. godine u 12:00 sati

zozemskoj, tramvajem u Lisabonu. Neizbježni motivi fantastične arhitekture su i bazilike sv. Petra, sv. Marije Velike, sv. Pavla, Sv. Stefana u Rimu, a u Carigradu - crkva sv. Sofije, bazilika Bistijerna, kao i Plava džamija i džamija Sulejmana Veličanstvenog. Slika arhitekture iz objektivu Stevana Kordića upotpunjena je i kosovskom Pečkom patrijaršijom i Visokim Dečanima, i naravno, Gospom od Škrpjela pokraj Perasta, crkvom sv. Đorđa u Špiljarima i Sv. Jovana u Grblju. Prateći povijest arhitekture, animirane crno-bijele fotografije na sugestivan način oslikavaju osnovne konstruktivne elemente: stup, gredu, luk, svod i kupolu. Istodobno fotografije istražuju odnose ovih elemenata u različitim kulturno-povijesnim epohama kao polazne elemente arhitekture bez obzira na vrijeme nastanka fotografiranog zdanja.

Do sada pet samostalnih izložbi Stevana Kordića, koji je doživotni član Fondacije „Europa Nostra”, vidjela je publika ne samo u Kotoru, Tivtu, Herceg Novom i Podgorici, nego i ona u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu, Termoliju, Bonu i Rimu. Tematski ga posebno zanima fotografija arhitekture, ali ga zanimaju i motivi mora, morskog pejzaža, brodova, kao i povijesno naslijeđe Boke kotorske.

Izvor: Dan

INSTALACIJA

Αρχιτεκτονική | Arhitektura
STEVAN KORDIĆ :: NOVICI ZEČEVIĆ :: JOVANKA VELJOVIĆ

OJU Muzeji Kotor, Galerija solidarnosti, Kotor
27. septembar — 4. oktobar 2014. godine
Otvoranj: 27. septembar 2014. u 12:00

U Beogradu prikazana izložba "Grad je mrtav. Živio grad!"

Izložba "Grad je mrtav. Živio grad!", hommage umjetnicima Milanu Milišiću i Pavi Urbanu koji su poginuli u granatiranju Dubrovnika 1991. godine, bila je postavljena od kraja rujna do 18. listopada u Kulturnom centru u Beogradu.

U galeriji "Podroom" beogradskoga Kulturnog centra prikazani su radovi 27 umjetnika različitih generacija, a mnogim je autorima, kažu organizatori, to bila prva izložba i ujedno prvi dolazak u Beograd.

Multimedijalnu izložbu fotografija, crteža i videoinstalacija otvorila je supruga poginuloga dubrovačkog pjesnika Milana Milišića, Jelena Trpković. Svjedok granatiranja Dubrovnika Pavo Urban i sam je u 23. godini postao žrtvom granatiranja, a njegove su fotografije bile temeljni dio izložbe.

Autori arhivskog dijela izložbe su: Mario Kopic, Srđan Cvijetić i Rozana Vojvoda, a svojim radovima sudjeluju umjetnici: Ervin Babić, Mara Bratoš, Pasko Burđelez, Ben Cain, Mario Cvjetković, Karmen Dada, Viktor Daldon, Marko Ercegović, Marija Grazio, Stjepan Grbić, Tina Gverović, Ivana Jelavić, Božidar Jurjević, Dario Kulišić, Maja Marković, Antun Maračić, Ana Opalić, Ivana Pegan Baće, Marija Pende, Luko Piplica, Ana Požar Piplica, Ivana Selmani, Slaven Tolj, Ivona Vlašić te posmrtno Milan Milišić i Pavo Urban.

Radio Dux

Porto Montenegro u svjetskim medijima

Naslovne stranice britanskih, ruskih, američkih, talijanskih, francuskih, švicarskih i kineskih magazina o putovanjima i jachting industriji krasile su atraktivne fotografije Porto Montenegra ovog ljeta, koje su novinari opisivali kao „skriveni biser na ogrlici Jadranske obale, arhetip luksuza, omiljeno sidrište bogatih, najprestižniju jahting destinaciju”, a Crnu Goru kao „destinaciju koja se mora vidjeti”.

Više od šezdeset uglednih svjetskih novinara boravilo je u Porto Montenegru od početka ove godine, a njihove impresije našle su se na stranicama magazina kao što su *Financial Times*, *Tattler*, *Super Yacht World*, *Yacht Capital*, *Robb Report*, *Buro 24/7*, *Sleeper*...

„Boka kotorska u Crnoj Gori postaje fantastično sidrište stanovanja za imućne kupce“, navela je u svom članku novinarka *Financial Timesa*, Teresa Levonian Cole.

„Crna Gora ima jednostavan, netaknut šarm. Novo luksuzno naselje i marina dovodi nove goste, ali balkanska ljepota ostaje netaknuta“, ovom rečenicom Elizabeth Chopin započela je članak u magazinu *Alto* u kojem je opisala svoje impresije Porto Montenegrom i Crnom Gorom.

Porto Montenegro okarakteriziran je u medijima kao vodeća matična luka za superjahte i luksuzno nautičko naselje, kao iznimno uspješan međunarodni projekt koji stvara poseban utjecaj na društveni i ekonomski razvoj čitave regije, i kao lokacija koja parira francuskoj rivijeri.

Otvaranje spektakularnog hotela Regent Porto Montenegro ovog kolovoza bila je vijest koja je doprla do svjetske javnosti preko tiskanih i elektroničkih medija, a Tivat je pozicioniran kao grad koji se mora vidjeti.

Dux Radio

VEČER MAJE PERFILJEVE MUZEJ MIMARA 1. 10. 2014.

Brojni uzvanici i gosti, prijatelji poznanici, estradni i kulturni djelatnici ispunili su Veliku dvoranu Muzeja Mimara do posljednjeg mjesta na večeri s Majom Perfiljevom i njenim gostima koju već drugu godinu za redom organiziraju Maja Perfiljeva i Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Montenegro“ Zagreb.

Ljepšeg i ugodnijeg predstavljanja Crne Gore i Majinog stvaralaštva, po jednodušnoj ocjeni prisutnih nije moglo biti bolje.

Andrijana Božović, Anita Popović, Dušanka Belada, Nikola Trtica Biljin, Vanda Winter, Ladislav Račić, Gordana Makar i Maja Perfiljeva svojski su se potrudili da ova večer ostane u dugom sjećanju onih koji su imali priliku biti 1. 10. 2014. u Muzeju Mimara.

Počelo je duetom Anite Popović i Dušanke Belade s pjesmom „Bokeljska noć“, nastavljeno nastupom Nikole Trtice i njegovom interpretacijom „Elegije“ i „Moja Anabell Lee“, Majinim recitiranjem „Dok bude mladosti i nemira u meni“ i „Volim te u ime svih dječaka“. Gordana Makar pročitala je Majinu pjesmu „Voljela je sjaj u travi“ a Dušanka Belada je otpjevala uz pratnju gitare svojim specifičnim glasom. Tekst nove pjesme „Ja biram“ po kojoj je i cjelokupna večernja manifestacija nazvana, izrekla je autorica Maja Perfiljeva, a otpjevala Dušanka Belada. Dugotrajni aplauz zavrijedio je zajednički nastup Anite Popović i Ladislava Račića s kompozicijama „Dotakni me vjetrom“ i „Karavan putuje“. Svojevrsno iznenađenje je bila kompozicija koju je Maja Perfiljeva najavila kao druga Himna Crne Gore „Goro moja“ (Perper) u izvođenju Anite Popović. Svoje impresivne glasovne mogućnosti pokazala je Vanja Winter u pjesmi „Da sam ja netko“ uz pratnju gitariste Nikole Trtice. Završetak je pripao Andrijani

Božović s pjesmama „Nije nam bilo suđeno“ i „Sanjam“.

Mladost, ljepota i glazba na najljepši način predstavili su Crnu Goru i autoricu Maju Perfiljevu uz pozdrav VIDIMO SE SLIJEDEĆE GODINE na Večeri s Majom i njenim prijateljima.

Kotorske mažoretkinje zlata vrijedne

Sredinom rujna u rumunjskom gradu Targovištu održano je XVI. europsko prvenstvo mažoretkinja.

Kotorske mažoretkinje, pripadnice NVO "Fešta", koje su ponosno nosile crnogorsku zastavu, igrom i plesom pokazale su da nisu slučajno rasadnik talenata odnosno da su naviknute na priznanja i nagrade. U konkurenciji od 78 klubova iz 13 zemalja Europe "Feštine" mažoretkinje osvojile su tri zlatne, tri srebrne i jednu brončanu medalju.

Na prvenstvu je sudjelovalo 3.176 registriranih mažoretkinja, što dovoljno govori o kvaliteti natjecanja i značaju osvojenih medalja naših mladih mažoretkinja.

Trenerica i koreografkinja "Feštinih" mažoretkinja Mirjana Miljanović nije krila zadovoljstvo postignutim uspjehom. "Ispunio nam se san da osvojimo zlato, da se zaviori naša zastava na jarbolu uz zvuke crnogorske himne koja nikoga od nas nije ostavila ravnodušnima. Nevjerovatan je osjećaj kada doživite da himna vaše države svira u vašu čast, u čast kluba i naše Crne Gore, kada vidite kadetkinje, djevojčice od osam godina kako plaču i nekako u tih tri minuta su odrasle", kaže Mirjana Miljanović koja je istinski ponosna na sve sudionice, na Klub i na sve one koji su pomogli da uspiju otići na Europsko prvenstvo.

Kotor je ponosan na uspjeh "Feštinih" mažoretkinja, ali i država čija se zastava sedam puta vijorila na jarbolu i čija je nacionalna himna svirala tri puta.

M. Miljanović je rekla da je uspjeh u rumunjskom Targovištu veličanstven motiv djevojčicama i djevojkama da nastave naporan rad u Klubu sa željom da na sljedećem Europskom prvenstvu obrane sja-

jan rezultat koje su postigle jer je, kako kaže, lakše osvojiti nego obraniti sjajna odličja.

Na pitanje što je na Europskom prvenstvu bilo najteže za nju kao trenericu, M. Miljanović je rekla da je teško bilo otići s 55 djevojčica u tuđu zemlju, Rumunjsku, bez obzira na pomoć roditelja i Kluba.

"Ali, kada svoju djecu vidite na startu bez imalo treme, kako s ponosom nose svoju uniformu, nose grb Crne Gore, onda znate da je sve u najboljem redu", kaže ona.

Mirjana Miljanović posebno je istaknula veličanstven trenutak kada su kadetkinje prvi put bez pomoći juniorki, 13 djevojčica od 8 do 10 godina, stale na crtu pred pet licenciranih sudaca i odradile koreografiju i defile bez pogreške, što potvrđuju suze seniorke i mnogobrojnih ostalih mažoretkinja.

"To je osjećaj koji se ne zaboravlja. A kada je došlo do proglašenja i kada su se te male kadetkinje popele na pobjedničko postolje, kada je zasvirala naša himna, doživjeli smo svi ono što nikada nećemo zaboraviti dok živimo. Najteža kategorija je ona u seniorskoj kategoriji", rekla je Miljanović.

Mirjana kaže da su se potajno nadale jednoj od medalja jer je riječ o formiranim mažoretkinjama, prave mažoretkinje su zapravo seniorke. "Nije potrebno govoriti kako smo se osjećale kada smo vidjele da smo šampionke, a meni je zaista bila velika čast koju sam čekala čitavog života da budem predvodnica jedinstvene ekipe koju sam dovela do zlata", rekla nam je ona.

Da spomenemo da su zlatne medalje osvojile kadetkinje formacija u radu sa štapom-mace, seniorke u radu sa štapom-mace i seniorke duo u radu sa štapom-mace.

Srebrnom su se okitile seniorke duo pom pon (Mirjana Miljanović i Anđela Knežević), seniorka solo mace - Mirjana Miljanović i mažoretkinje "Fešte" iz Budve, kadetkinje sa štapom, dok je bronza pripala juniorkama duo pom pon (Katja Fabijan i Kristina Roganović).

Ovaj uspjeh učinio je da nacionalna asocijacija mažoretkinja bude u samom vrhu plesa mažoretkinja u Europi.

Izvor: Skala radio

Održana književna večer Zorana Poleksića

U Domu kulture „Josip Marković” u Donjoj Lastvi održana je 12. listopada promocija knjige „Od mora i kamena godine” autora Zorana Poleksića, koji je nedavno imao promociju knjige o Mati Parlovu.

Na početku večeri nazočne je pozdravio predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Zvonimir Deković te naglasio da je Poleksić osoba osebujnog senzibiliteta, često samozatajan, radišan, pomalo tradicionalan, s puno talenata.

U ovoj knjizi vidi se autorova zaljubljenost u Mediteran.

Poznati kotorski sportaš Mirko Vičević, predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, rekao je da je autor u njemu probudio razmišljanja o mjestima gdje je igrao vaterpolo i vratio ga u razdoblje kada je boravio u spomenutim gradovima.

Karate šampion Dragoljub Kopitović naglasio je da svi sportaši Zoranu Poleksiću duguju veliku zahvalnost jer nije dopustio da se zaborave.

Sam autor je rekao da mu promocije njegovih knjiga daju izniman elan i entuzijizam da istraje u svojoj misiji, a to je integracija i povezivanje ljudi i događaja.

Ovo je autorova 15. knjiga i sigurno ne i posljednja jer slušajući Poleksića ne možemo zanemariti činjenicu da ćemo pročitati još puno o svijetu sporta, kao i o autorovim impresijama i proživljenim događajima.

Radio Dux

Početak vjeronaučne godine

U nedjelju, 5. listopada, u Župi svetoga Tripuna u Kotoru prigodom početka nove školske i vjeronaučne godine održana je svečana sveta misa, zaziv Duha svetoga, a nakon svete mise uslijedio je blagoslov djece i školskih torbi. Pjevao je zbor mladih kotorske katedrale. Ove godine prijavljeno je 93 vjeroučenika i još uvijek traje upis za predškolsku djecu. Vjeronauk se održava svakoga dana osim nedjelje u popodnevnim satima po razrednim grupama, prema planu i programu školskog vjeronauka u Republici Hrvatskoj. Vjeronauk predaju časna sestra Dragica Kuštre, dipl. theol. i župnik don Anton Belan.

Međunarodni PARK(ing) day obilježen u Kotoru i Herceg Novom

Kotor

Da se javni prostor začas može pretvoriti u prostor za druženje, iskazivanje mašte i stvaralaštva, pokazali su građani Kotora koji su se 20. rujna na glavnome parkingu „Riva” u spektaklu kreativnog eksperimentiranja pridružili obilježavanju Međunarodnoga parking dana. U organizaciji NVO „Expeditio“ i „Naša akcija” parking na pjeni od mora „ugostio je“ četrdesetak sudionika koji su od 17 do 21 sat predstavili svoje viđenje javnog prostora, izvođeci mali program u interakciji sa zainteresiranim građanima. Parking je bio i mjesto promoviranja društvenih vrijednosti, političkog i kulturnog izražavanja, mjesto za izvođenje klasične glazbe, plesa, za kazivanje poezije, igranja šaha, ali i za reciklažu, udomljavanje životinja, razmjenu sadnica, za trampu svakojakih predmeta i za donaciju starih igraćaka i knjiga, mjesto za degustaciju kolačića, za rekreaciju i sport, ali i za humanitarne donacije. Uz to što je za održavanje ove manifestacije osiguralo parkirališna mjesta na parkingu Riva, Javno komunalno preduzeće Kotor darivalo je građanima sadnice i promoviralo projekat „Mladi za zelenu Crnu Goru”. Uz nekoliko umjetnika, koji su se predstavili svojim instalacijama i programima, u ovom događaju sudjelovali su mnogobrojni srednjoškolci, gimna-

zijalci, učenici osnovnih škola, Resursnog centra za gluhoonijemu djecu, kao i Gradska i Pomorska biblioteka, Crveni križ i Vatrogasna jedinica Kotor.

Herceg Novi

Svjetski PARK(ing) dan obilježen je i u Herceg Novom. Organizatori manifestacije bili su NVO Urban Nova i Omladinski kulturni centar Herceg Novi, a na inicijativu NVO Expeditio iz Kotora. Sve aktivnosti su realizirane na parkingu na Karači.

Aktivisti NVO Urban Nova organizirali su kreativne radionice i kulturno-umjetnički program, dok je u organizaciji OKC održan koncert glazbenih sastava.

„Ova PARK(ing) dan manifestacija podrazumijeva korištenje parkinga u kreativne svrhe za socijalne interakcije i različite programe građanskih inicijativa. Za djecu smo organizirali decoupage i recycle art radionice, ali i zanimljivo čitanje priča. Drugi dio programa je muzički, a nastupili su bendovi koji su uključeni u rad Omladinskoga kulturnog centra i Draško Đukić”, rekla je aktivista NVO Urban Nova Senka Domović Bulut.

Izvor: Dan

Biciklom na vrh Orjena

Prije 111 godina profesor Vjekoslav Novotni iz Zagreba biciklom se popeo na vrh Orjena. Narednih godina biciklom i pješke obilazi Krivošije, Lovćen, Boku kotorsku i stiže do Pljevalja. Putopisi sa tih putovanja danas su zaboravljeni biseri turističke literature.

**Piše:
Mašo Miško Čekić**

Vožnja biciklom brdskim stazama, šumskim puteljcima i bespućima postala je dio biciklističkog sporta i rekreacije u drugoj polovini XX. stoljeća. Mada mlada sportska disciplina, stekla je ogromnu popularnost i postala sastavni dio turističke ponude u mnogim zemljama. Popularnost brdskog biciklizma ili montibajkinga (mountain bike) podstakla je dizajnere u stvaranju posebnih, ojačanih bicikla i dodatne opreme, a turističke radnike u kreiranju biciklističkih tura. Prije nekoliko godina brdski biciklizam postaje dio turističke ponude i u Crnoj Gori.

Oživljeni su stari putevi i konjske staze, štampan je propagandni materijal, stigli su i zaljubljenici u montibajking, a taj „pionirski poduhvat”, kako vole reći turistički radnici, otkriva skrivene ljepote naše zemlje i novu šansu u daljem razvoju turizma.

I opet smo pogriješili!

Koliko smo već puta izbrisali činjenice iz prošlosti Boke kotorske zarad različitih ciljeva,

Orjen

bilo da su domaći ili sa strane? I nije neoprostivo što smo se ogriješili o ljude i događaje za koje nismo imali ili smo posjedovali malo i nedovoljno saznanja i dokaza, ali jeste grijeh kada se zaborave ne tako davni događaji i ljudi koji su ih stvarali, ostavljajući nam obilje pisanog materijala i fotografija o svom djelovanju.

U Boki kotorskoj takvih je primjera i previše.

Priča o brdskom biciklizmu, ali ni istorija biciklizma u Crnoj Gori, ne pominju istaknutog planinara, planinarskog publicistu, putopisca i pedagoga, profesora Novotni Vjekoslava. A taj poznati zagrebački profesor preporučivao je brdski biciklizam i planinarenje u Boki kotorskoj još 1904. godine! Novotni ne pominje Boku kotorsku, njene ljude i ljepotu prirode samo kao lijepo sjećanje i dio putopisa o „vožnji

kotačem po brdima”, već joj se nekoliko godina vraća i posvećuje više izuzetno zapaženih putopisa.

Nakon Boke, Novotni otkriva i ljepote sjevera Crne Gore i opet nastaju putopisi u kojima preporučuje svima da posjete ovaj dio Balkana. Putopisi Vjekoslava Novotnija s početka XX. stoljeća, bez dileme i zadržke, govore da je on jedan od pionira montibajkinga u svijetu, a Boka kotorska regija koja se, možda i prva u svjetskim razmjerama, preporučuje i reklamira kao bajkerski raj!

Novotni je, krajem jula 1903. godine, željeznicom stigao iz Zagreba u Trebinje. U poštanskom vagonu bio je njegov kotač, kako se tada, na hrvatskom jeziku, zvao bicikl. Cilj mu nije Trebinje već vrh Orjena, kamo se ubrzo uputio. Što nije mogao osvojiti kotačem, osvojio je pješke noseći bicikl na leđima!

Ovaj biciklistički poduhvat, i danas vrijedan pažnje, No-

votni ostvaruje samo 4 godine nakon dolaska prvog bicikla u Crnu Goru.

O tome piše u putopisu „Iz Zagreba preko Orjena do Kotora” kojeg objavljuje početkom 1904. godine.

Ostvarivši cilj, prvi osvajač Orjena s biciklom, zapisuje u svoj dnevnik:

„Tik pod glavu Orjena, na Orjensko sedlo, skrenusmo s puta na sjever. Pojurismo kamenom stazom. Moj se kotač stade hvatati sad o kamen, sad o žilavu grančicu niska borića ili trave. Čim bliže vrhu, tim naglije odbijasmo noge. Život bilja i drvlja, oblik gora visova i krša, lica stijena i litica, zrak gorski, sve to daje ovom kraju neki osobit život i značaj. Zato i ne osjećaš malih muka, kojim se imaš uz kotač ovdje boriti uspinjuć se na sam vrh...

Sa visa tek vidiš svu groznu krasotu gorskoga vira, iz kojeg Orjen izmiče. Svi krši i kršine, kose i kosmine, stijene i kukovi, rebra i planine, glavice i vrhovi legli pod Orjen i zagrlili

mu podnožje kao drijemajući laviči oko lavice majke svoje. I sjeverne klisure, spustiše glavu pod Orjen kao ogromne zmije ...

Sav taj gorski vir jednim češ pogledom uhvatiti, a preko svih tih, i surih i crvenkastih visova, bijelih i zelenih nizova ugledati češ još i nedoglednu pučinu morskku, sad bijelkastu, sad modru...”

Novotni i njegov kotač, natovaren na barku, stižu i u Tivat:

... „Austrijska vlada tuj u zadnje vrijeme podiže silnih zgrada, pokupova za više od 200.000 kruna zemljišta, jer će tu stvoriti ratnu luku i iz Kotora ovamo prenijeti vojnu upravu. Tivat (tako narod zove ovo mjesto, a nikad Tiodo, kako je na kartama) leži na zapadnom podnožju poluotoka Vermača (Vrmca). To je usko rebro obraslo gustom šumom maslinovom, vinovom lozom, lovorikom i drugim kulturnim grmljem i biljem, što se po obilnim tuj vrtovima goji; i duhan se tuj mnogo sadi. Ver-

mača se uzdiže preko 600 metara. Podnožje mu je načičkanu kućama i selima, tako da se jedno hvata drugoga.”

Na putovanjima kroz Boku kotorsku i Crnu Goru Novotni zapisuje toponime (mnogi su već zaboravljeni) i opisuje sela, mjesta i kulturno – historijske spomenike i lokalitete. Susreti sa ljudima u prolazu, u selima i seoskim krčmama, katunima, dilažansama ili željezničkom vaganu, kasarnama ili karaulama, važna su svjedočanstva i rijetki dokumenti sa terena o životu naših ljudi početkom XX. stoljeća.

Kada je 1903. godine, po treći put posjetio Krivošije, Novotni piše putopis i objavljuje u dvobroju 11/12 časopisa „Hrvatski planinar” iz 1904. godine. Uz ostalo zapisuje:

... „Dugo se ne mogah otrgnuti od čara goleme te slike; žao bi mi bilo i kročiti bojeći se da mi se slika ne promijeni; ali pust bi mi strah. Spušta-smo se dobar sat iz te visine lomnom, kamenom stazom, često samo baš kamenom ruševinom. Slike bi se mijenjale kao kad bi listao knjigu: jedna iščezavala, druga se pomaljale; ova skočila naprijed, ova zaostala, prva se prignula, druga se nadvila, sve igralo i treptilo na suncu titrajućem. I eto nas napokon na skliskom, izlizanom kamenu, koji vodi sa kapele Morinjske na žal Morinjskoga zatona. Iščežnula sva ona golemost gorska, zapljuskao talas na naš čamac, u koji se ukrcasmo željno grabići rukom živo more...”

I doći ćemo uz pomoć Stvoritelja, da mu se djelu opet poklonimo i pobožno zahvalimo svemogućnosti njegovoj na neiskazanosti i nenadnom daru”.

Novotni ne propušta priliku da u svakom putopisu pozove planinare i bicikliste da posjete Boku kotorsku, da obiđu Uble, Orjen, Lovćen, Cetinje, Boku kotorsku i krivošijska

sela – kao posebna rajska područja kojima se diči Evropa.

... „Krasan mir i tajanstvenu tišinu naći ćeš tuj; rijetko ćeš čuti i sjetnu pjesmu kojega čobana, ili veselicu ptice pjevice. Krivošije dakle kraj je pust, gdje osim tvrdih vojničkih zgrada nema grada ni gradskoga života, već samo siromašnih sela i tijesnih seljačkih kuća. Ali zato su Krivošije bogate crnom gorom i tvrdim kamenom, zdravim zrakom i studenim vrelom, krepkim narodom i čestitim rodom.

...Sve što sam niže kotačem stizao, sve se to više otvaraše Boka kotorska i sivomrki joj vijenac golih, oštih stijena, na koje su sjele na sve strane vojne utvrde kao želve. Iz tih strašnih greda i ponora, s kojih se samo jastreb i orao na more nadgleda, nadvisila vrh Dobrote sve svoje tužne seke klisura Pestingrad. Iz tih si-jena skočilo jedino pouostrvo Vermač kao zeleni gajić u pustinji...”

Novotni je stigao i do Lovćena i to u vrijeme kada je, pod šatorima, na Ivanovim Koritima boravio Knjaz Nikola sa hiljadu vojnika. Ljetni odmor Knjaz je koristio da nadgleda radove na svom ljetnikovcu i putu od Cetinja do Korita.

...„A tko dospije na Cetinje neka ne žali poći na Rijeku, Podgoricu i Skadarsko jezero, i turistički i historijski znatna mjesta. Planinari, spustite se u ovaj kraj! Biti će tuj uvijek nauke i čara za oko i dušu...”

Poseban značaj ima njegov putopis „Lastva” iz 1908. godine. To nije samo opis doživljenog u lijepoj prirodi, već i rijedak etnološki zapis o životu, kulturi i običajima Gornje Lastve. U tom selu posebnu pažnju mu privlače stari lastovski svadbeni običaji koje sa puno žara i detalja opisuje:

... „Kolnika do Lastve nema; i ono pješačkoga puta, što uz morsku obalu po kamenu i pr-

Prof. Vjekoslav Novotni, g. 1876. kao zamj. ravnatelja gimnazije u Bjelovaru.

Vjekoslav Novotni

žini od nužde rabi, improvizovano je, te je Lastva za pravo samo pristupna morem. Cesta ide iz Kotora nizinom uz more samo do Lepetana, s jedne strane, a sa druge strane preko bila vermačkoga do Tivta; od Lepetana do Tivta ima 5 kilometara bez ceste. Ove se godine ima tek ta cesta raditi, te Lepetane preko Lastve spojiti sa Tivtom...

Lastve su dvije, Gornja i Donja; Gornja, koja stoji do 350 metara nad Donjom, dva puta je veća brojem žitelja i kuća. Ona je i starija naseobina, stisnuta na strmom kamenu i okružena i zaklonjena sa svih strana strmim vrhovima. Ipak, izgori prošloga vijeka, a ujedno i arhiv župni, koji je čuvao sve važnije historijske domaće uspomene prošlih vijekova... Od osobitog je kulturnoga i historijskoga interesa svadbeni običaj, koji se tuj nalazi i kojemu sam bio opetovano daljnim svjedokom. Ti svadbeni običaji tako su ovdje još u narodu živi i žilavi, da se ne bi nitko usudio prestopiti ih. I prosidba i prstenovanje i poziv na svadbu i sama svadba vezana je na stalne neke ceremonije, na riječi, govore i pjesme, koje

su kao stereotipne, te je upravo umijeće sve to znati. Određeni su i stalni dani za svadbu i vjenčanje. Tako počimaju svatovnjaci pirovanje uvijek u četvrtak, glavno pirovanje je u nedjelju, a vjenčanje uvijek u ponedjeljak...”

Vjekoslav Novotni rođen je 1843. godine u Bjelovaru. Gimnaziju je završio u Zagrebu, a studirao u Beču gdje je položio profesorski ispit 1871. godine. Službovao je u Požegi, Rijeci, Varaždinu i Zagrebu, gdje je i umro 1928. godine. Bio je omiljen profesor, mecena, pedagog i uvaženi član brojnih društava. Među osnivačima Hrvatskog planinarskog društva 1874. godine bio je i Novotni. Jedan je od osnivača, glavni urednik i sekretar časopisa „Hrvatski planinar”. Nazivali su ga Nestorom hrvatskih planinara koji su ga proglasili i počasnim članom HPD.

Vjekoslav Novotni je pisao priloge i djela iz istorije književnosti i staroslovenskog jezika, bio je planinarski publicista, autor prvih planinarskih vodiča u Hrvatskoj.

Orjensko sedlo

Zaljubljenik u Boku kotorku i crnogorske planine zadužio nas je sa više planinarskih i biciklističkih putopisa među kojima je putopis „Iz Zagreba preko Orjena do Kotora“, jedan od prvih evropskih biciklističkih putopisa. Kao planinar i biciklista učinio je mnogo da svijetu otkrije i približi ljepote, posebno planina, Boke kotorske i Crne Gore. Valjalo bi

mlađe generacije upoznati sa njegovim čudesnim putopisima i zapisima iz Crne Gore i trajnije obilježiti uspomenu na jednog od prvih svjetskih bajkera. Nazvati neku bokeljsku šumsku rekreativnu stazu njegovim imenom ili organizovati memorijalnu biciklističku trku – najmanje je što zasluži planinar, biciklista i putopisac Vjekoslav Novotni.

Bicikl 1900.

Maći, Suncobranu i Pinkici

Piše:
Neven Staničić

S'razlogom, **maća** je jedna od najmanje popularnih pegula koje se mogu dogoditi ljudima na ove strane. Po definiciji i „dešpeku“ ona je očigledna, vazde na pogrešno mjesto, pečatna, baš kako ne treba, misteriozna i najčešće teško rješiva zagonетка; „đe si se ovo izmaćao za gospu blaženu, oli, okle ti ova maća!“ /kao da je bitno?/, sa ope' očiglenim, uglavnom pogubnim i očekivanim posljedicama kojima priznanje i ne treba. „Sad ga /oli je/, slobodno možemo baćiti“. Bilo o čemu da je riječ. Erbo maća nije, kako se neko me može ombrat u prevodu, obična fleka koja se tun i tamo može skinut, ofregat ili, što li se sa flekama već ne čini, nego je neprolazna činjenica koja ostaje zauvijek. Neki su ih /**maće**/ provali „izvuć“, raznim tehnikama, ma bi vazde ostajao neki trag; može bi malo blijeđi, poput utjehe oli sjećanja; ožiljak (!), ali trajno prisutan i opominjući. Maćano i bog. Pored ostalog i nepristojno. Može čovjek oditi okolo uredno i lijepo okrppljen; makar je mogo dokle se znalo reda i povoda, ma maćan nikako. Ljudi bi se smijali, ogovarali, oli još gore, žalili bi ga. Erbo, maća je teška riječ. Zna se vezat za

zdravlje, ma i za karakter, pa nas ima maćanih /„malo“ i „malo više“/, što „na pluća“, što onako uopšte „uglavu“ (!) A sva ova priča je... zbog ovoga **ljeta. Maćanoga**, jao mu jest. Boljem smo mu se nadali.

Kad smo već kod toga; u moru dumbrela i dumbrelina, opravdanih uostalom, ove se rede dao uvatit i povećan broj suncobranau Boku. Idu tako gospode i nose, između dvije kiše i kišobrana, kao da im nije bilo dosta, remućanja i... **suncobran**. Oдавno ih nije bilo ovoliko. Ludilo. I to me podsjetilo. Dumbrela je prvobitno i nastala iz sredstva za zaštitu od sunca (!). Kad' je dotični predmet brodom uplovio u Boku i okle (?), /sa dalekog istoka, poput kamelije, ili dosta kasnije, sa zapada/ nije zapisano, tek udavače su ga, redovno i pedantno upisivale u prćiju, još od sedamnajestoga stoljeća, a sa kišobranom su se opet, ugledniji Bokelji znali portretisat, krajem devetnajestog i početkom dvadesetog. Tek toliko da se zna iz kakvih su kuća. Sad ove „kineze“, za zaštitu od kiše koristi i zaboravlja po samoposlugama svaka „šuša“, a suncobrane nose... ruskinje. To su dati te klimatske promjene.

Kako god. Kao ozbiljnim ljudima, naše je da se ipak držimo sitnica. One same po sebi ne predstavljaju ništa, ali

bez njih ne bi ni bilo ničega. Atrokeli ni globalnog zagrižavanja. Dunkve, jedna mala dalmatinka ovoga, nikakvo-ga ljeta, podsjetila me na... **pinkicu**. „Pinkicu doli“, da citiram. Kako mi se ta rabota, bila zagubila među ostalim bokeljskim sitnicama, tokalo je napraviti cijelu generalnu inspekciju, bokunića, zerica, mrvica, praha, pepela, piljevine i čega li sve ne, lijepo i pedantno ih posložiti po klasama i referatima i nać joj mjesto. /**Pinki**/. Doli, oli gori, đe već stoji. Može bi i lijevo, oli desno? Na početak, oli kraj? Pa se prisjetit, na prilmer: **zerica**, ili zera, kao što cijeli kršteni svijet zna, je nešto malo, skoro ništa- viša (?) oli manja (?) od ništa. Erbo je i nastala od ništa, taćnije italijanske muške nule. /A,e!/. Dunkve, ni anke broja. Koliko je to malo. **Mr-vica**, oli mrva je, opet, trodimenzionalni komadić, bokun, **bokunić** /ima i visinu i dužinu i širinu = zapremninu/ nekoga oli nećega. Para se, može i od pameti. (!) A đe je tun pinka? Poslije dužeg oziranjia uokolo, da se nazret na vr' igle, oli brokuna, a meni je najdraže /videt/ pera, oli olovke, pa na papir đe i jest mjesto svim misterioznim stvarima koje proizilaze iz jezika. I puste domaće pameti /što se oće reć, cijele filozofije/ do koje se jedino po bokeški može prispeć. I pinka.

SIGNALI SA ŠPILJARSKIH KANICA

Piše:
Mašo Miško Čekić

Dedova kuća bila je u Gornjoj Tabadini, u blizini Vodovoda, samo nekoliko metara udaljena od korita rijeke Škurde. Pored kuće vodio je put za Špiljare, Krstac, Njeguše, a od Njeguša: u svu Crnu Goru – rekla bi baba.

Tim putem svakodnevno su u Kotor silazili Njeguši i seljani drugih sela smještenih u padinama Lovćena i Pestingrada. Utorak, četvrtak i subota bili su pazarni dani na kotorskoj

pijaci, pa je tada, naročito subotom, bila velika gužva u riječnom koritu, đe su seljani vezivali konje. Bilo je tu sagrađeno i pojilo, a i danas se mogu vidjeti alke za privez konja u zidu riječnog korita, koje je u tom dijelu dosta široko, pa i kada nabujaju vode, bilo je mjesta za brojne konje.

Ljeti sam uživao u subotnjim jutrima. Budio bih se rano da posmatram dolazak karavana (najčešće se putovalo u grupama sa više konja) niz špiljarske strane. Činilo se da konji silaze lijeno, da predugo idu od okuke do okuke, pa sam vrijeme koristio brojeći sve životinje koje bih ugledao od Pračišta do mosta na Škurdi. Neke od žena iz tih karavana svraćale bi kod moje babe i uvijek mi donijele poklon: kupljenice nanizane na slamku, konatu šumskih jagoda ili malina, šaku oraha...

Nede oko ure popodne počinjala je gužva. Konji se vode na pojilo, privezuju se samari, a pri njima drvene kašete. U njima je stizao sir i druga roba za pijacu, a u povratku, u njih se slagalo kupljeno u kotorskim butigama. Znalo se mjesto za sve: đe botilje sa petroljem, đe cukar i oriz, a đe pašta...

- Mare moja, uvati li koliko danas – pita Joke Perova.

- Taman koliko sam se nadala jer sam sve prodala, ali sam kami kupila, moja Joke. Skupoća je!

Pripreme za polazak su pri kraju. Još samo da se o kašetu objese koromani, nanizani na konop.

I opet, čini se lijeno, karavan kreće. Konji jedan iza drugog, ljudi i žene sa strane. Valja doma stić za dana.

Sa komadom kartona pravim hladovinu, zaklanjam sunce, da bolje vidim. U ritmu konjskih sapa ljuljaju se obješeni koromani. Bijele se i izgledaju kao udaljeni signali, naročito kada se neki sunčev zrak poigra sa njima. Opet ih pratim pogledom, do Pračišta.

Čekam smiraj dana. Dondo Milenko je rekao da dođem oko šest ura u pekaru. Biće freških beškota!

Miris svježeg kruha, iz pretople, od pare vlažne pekare, najljepši je miris iz mog djetinjstva. Živio sam naspram pekare u Tabadini i taj me miris budio jutrom i uspavljivao svaku več. Obožavao sam pekare, njihovo dovikivanje i glasan smijeh. Teta Petrica se žalila da ne može „sna jednoga počinuti“ od pekara. Zbog toga je mulariji iz ulice bila čudna. Kako neko može protiv pekara!?

Naćve

A kiflice, kolač (kako smo zvali koroman), panet od škurog brašna, bijeli freški kruh?

A beškot!?

Fale se danas beškotima, baškotom, biškotom i biškotima, jer nikada nijesu probali kotorski beškot!

Zlaćan, hruskav, mirišljav, sladunjav, lagan...

A koroman?

Još čuveniji od beškota!

Kao manina, bijel, šupljikav, krt – a traje mjesecima!

Kotorski beškot i kolač, u literaturi, na žalost, gotovo uvijek samo dvopek, bio je poznat tokom minulih vjekova i jedan od važnijih kotorskih izvoznih artikala.

Zvali su ih jednim imenom „mornarski kruh“ jer je na brodovima dugo trajao i bio prava zamjena za svježi kruh.

U juhi, kafi, mlijeku, čaju, vinu – gdje god ga umočiš odmah se topi u ustima. Receptura je, kažu, stigla iz Mletaka u XV. vijeku. I nju smo, kao i druge, malo prilagodili po svome, a pekari je prenosili na mlađe, učeći ih zanatu. Do skoro.

Nema više niđe kotorskoga beškota!

Ni koromana!

Ni stare pekare nema.

Srećom, risanski pekari još pamte što je đeci značio koroman u vrijeme kada se jeo samo ražani, ječmeni ili kukuruzni kruh. U vrelu vareniku koroman se pretvarao u najljepši, slasni kolač!

Zbog toga su na svim kašetama, što su se ljuljale na konjskim sapima, visili vjenci sa nanizanim koromanima.

- Vazda nešto brojiš, čujem babu kako viče!

Trči u pekaru i donesi mi suhi kolač da ga izgratam. Treba mi za dobrotsku tortu!

- Imaš onaj što si sakrila u supijernu, odgovaram.

- Nema, dede ga je umočio u vino, čuće on mene. Ajde, miči se više!

KOROMAN - KOLAČ

Potrebno je:

60 dag brašna
3 dcl toplog mlijeka
3 ožice ulja ili ožica masti
Po kućarin cukra i soli
Paketić kvasca

Koroman

Priprema:

Sjediniti sve sastojke i umijesiti srednje tvrdo tijesto. Odvajati manje komade tijesta, pa ih razvaljati kao kobasicu, prečnika oko 1,5 do 2 cm. Savijati tijesto u krug prečnika oko 8 - 10 cm i stavljati na podmašćen pleh, ostavljajući razmak između krugova. Pustiti ih dvadesetak minuta na toplom mjestu, pa peći na 140 stepeni oko dvadeset minuta i još toliko na 170 stepeni.

Tajna dobrog koromana – kolača je u pečenju, pa zato pripazite da se ne prepeku.

Pečene nikako ne pokrivati kanavacom već ostaviti da se ohlade i postepeno suše. Nakon dva – tri dana nanižite ih na špag i objesite. Mogu trajati više mjeseci.

Preporuka:

Tople koromane presjecite tako da dobijete dva kruga, namažite svinjskom mašću, malo posolite i popaprite crvenim paprom. Ponovo sjedinite presječene strane i uživajte. Zagrizite gdje god hoćete!

BEŠKOT

Potrebno je:

1 kg brašna
8 ožica cukra
2 čikarice ulja
2 jaja
2 čikare vode
So
Kocka kvasca

Priprema:

Kvasac, malo cukra i 2 ožice brašna razmutiti u malo tople vode i ostaviti da nadođe. Nadošli kvasac pomiješati sa brašnom, uljem i cukrom, pa dodati malo ubačena jaja i dram soli. Toplom vodom zamijesiti glatko tijesto, pokriti ga kanavacom i ostaviti da nadođe. Od nadošlog tijesta načiniti manje štruce, pustiti ih 15 minuta da ponovo nadođu i peći 25 minuta na 180 stepeni. Pečene štruce ostaviti da se hlade 24 sata, pa ih izrezati na tanje fete, složiti u pleh i ponovo peći desetak minuta na 170 stepeni. Pečene beškote ohladiti i spremiti. Mogu dugo trajati.

Beškot

BIJELI KRUH

Potrebno je:

75 dag finog pšeničnog brašna
4 – 5 ožica mlijeka
Paketić kvasca
Po kućarin cukra i soli

Krušna peč

Priprema:

Izmravljeni kvasac, ožicu brašna i kućarin cukra preliti toplim mlijekom, pa pustiti da kvasac nadođe. Na dasku za tijesto stavite brašno izmiješano sa solju, u sredini napraviti udubljenje, dodati nadošli kvasac i uz dolijevanje mlake vode zamijesiti srednje tvrdo tijesto.

Pospite ga brašnom i stavite u veću posudu, pokrite kanavacom i pustite jednu uru da nadolazi. Ponovo ga premijesite, stavite u podmašćen pleh i ostavite petnaestak minuta, da još jednom nadođe. Pecite na 170 stepeni oko 45 minuta.

CRNI KRUH

Potrebno je:

1 kg crnog pšeničnog brašna
Paketić kvasca
Topla voda
Po kućarin cukra i soli

Priprema:

Kvasac izmrviti, pa pomiješati sa cukrom i malo brašna. Dodati malo tople vode i sve zajedno izmiješati. Ostaviti da kvasac nadođe. Brašno posoliti, dodati mu nadošli kvasac i dolivajući toplu vodu umijesiti srednje tvrdo tijesto, dobro ga izraditi, posuti brašnom, pokriti kanavacom i ostaviti da nadođe. Tijesto još jednom premijesiti, pa kad počne „klobučati“, staviti u podmašćen pleh i ostaviti petnaestak minuta da ponovo nadođe. Peći na 170 stepeni jednu uru.

Panet

KUKURUZNI KRUH

Potrebno je:

60 dag pšeničnog brašna
30 dag kukuruznog brašna
Paketić kvasca
Kućarin soli

Priprema:

Kukuruzno brašno prelići ćikarom vrele vode, dobro izmiješati i prohladiti, pa u mlačno dodati razmravljeni kvasac. Pokriti i ostaviti da stoji preko noći. U posoljeno pšenično brašno staviti kukuruzno brašno sa kvascem, dolivati mlaku vodu i zamijesiti srednje čvrsto tijesto i staviti ga u podmašćen pleh. Ostaviti da stoji dvadesetak minuta, pa ga peći na 170 stepeni oko pedeset minuta.

ŠKURI PANET

Potrebno je:

50 dag crnog pšeničnog brašna
25 dag raženog brašna
Paketić kvasca
Kućarin soli

Priprema:

Izmravljeni kvasac i ožicu brašna prelići sa malo tople vode i ostaviti da nadođe. Brašna sjediniti i posoliti, dodati nadošli kvasac, pa dolivajući toplu vodu, zamijesiti malo tvrđe tijesto. Pobrašniti ga, pokriti kanavacom i pustiti jednu uru da nadođe. Tijesto premijesiti, ne žaleći truda, pa od njega napraviti dva okrugla kruščića. Staviti ih u podmašćen pleh, pustiti da ponovo nadođu i peći na 170 stepeni oko 35 minuta.

Pekari

KIFLICE

Potrebno je:

1/2 kg finog pšeničnog brašna
1 žumance
7 dag masnoće
Kvarat mlijeka
Paketić kvasca
Po kućarin cukra i soli

Priprema:

Kvasac izmiješati sa cukrom, ožicom brašna i malo tople vode i pustiti da nadođe. Masnoću (mast, maslac, ulje) otopiti u mlako mlijeko. U brašno dodati so i kvasac, pa dolivajući mlako mlijeko zamijesiti i dobro izraditi tijesto. Pobrašniti, prekriti kanavacom i ostaviti najmanje jednu uru da nadođe. Ponovo premijesiti tijesto i od njega praviti manje lopte (veličina po želji) i slagati ih, uz razmak, na podmašćenom plehu. Ostaviti 45 minuta da još jednom nadođe, svaku kiflicu premazati umućenim žumacom i peći na 170 stepeni oko 35 minuta.

Savjet: ne otvarajte prozor da miris ne pobjegne !

P.S. Zemičke i kifle, prave i krive, u Kotoru su se zvale zajedničkim imenom: kiflice. Od istog tijesta pravile su se i prekrasne pletenice – duguljaste i okrugle. Kad bi karić sa svježim kruhom i pecivom pasao ulicama – cio Kotor je mirisao!

EPIROTIKI LINES

Brodovi Epirotiki Linesa u vremenu od 1965. do 1991. bilježe ukupno 470 registriranih uplovljavanja u dubrovački i bokokotorski akvatorij za što mu u tom periodu doista nema premca.

Piše:
Neven Jerković

Brodarska kompanija koja je u šezdesetim i sedamdesetim godinama prošlog stoljeća ostavila vjerovatno najdublji trag u novom i snažnijem razvoju pozicije Kotora u svijetu kružnih putovanja je grčki Epirotiki Line. Može se reći da je Epirotiki obilježio i konac jedne romantične ere krstarenja prema Boki kotorskoj, nakon koje dolaze neka sasvim druga globalizacijska vremena velikih mega krstaša.

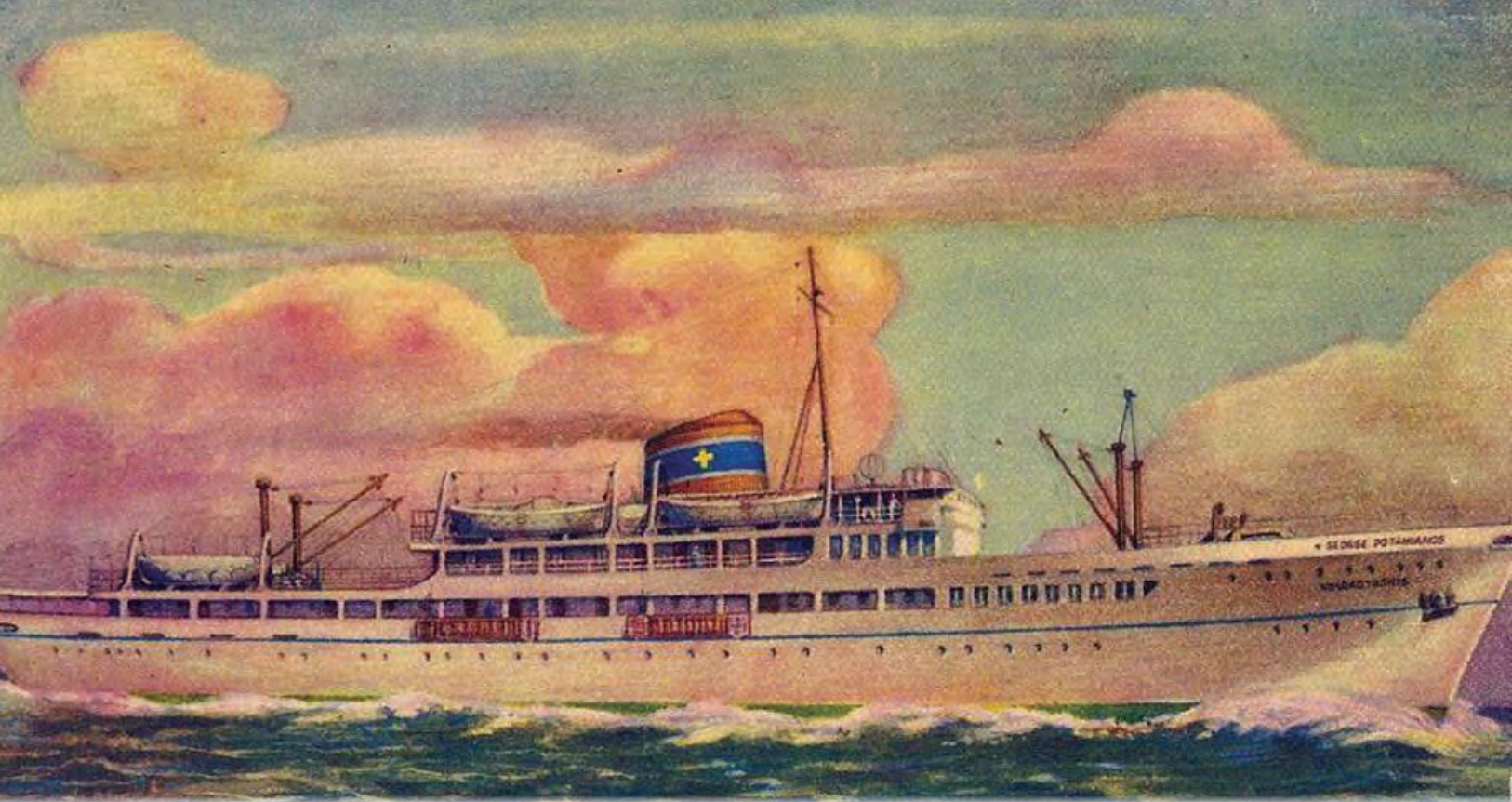
Povijest kompanije počinje se pisati daleke 1850. godine kada izvjesni Tassos Potamianos sa jonskog otoka Kefalonia započinje organizaciju brodskog prijevoza robe i putnika Dunavom do rumunjskog grada Braile. Nakon smrti ga 1902. nasljeđuje nećak Giorgos koji kompaniji i daje ime Epirotiki Lines a za logo uzima prepoznatljivi modri znak bizantinskog križa. Kada je sjedište kompanije 1916. prebacio u Pirej, naručuje i svoj prvi brod na parni pogon kojeg zapošljava u plovidbama između brojnih grčkih otoka i obale. Već 1926. Epirotiki operira sa flotom od 15 brodova, ali u njemačkom zračnom napadu na Pirej tijekom Drugog svjetskog rata stradaju gotovo svi njeni brodovi. Samo je jedan uspio preživjeti rat.

Brzi poslijeratni razvoj kompanije započinje 1950. iz-

gradnjom tri trgovačka broda i 1954. kada u njen sastav ulazi prvi putnički brod SEMIRAMIS od 3000 GT sa mogućnošću smještaja 150 putnika. U zajednici sa Grčkom nacionalnom turističkom organizacijom počinju se organizirati prva kružna putovanja između grčkih otoka. Brodom PEGASUS otvara se 1959. brodska pruga Patras – Brindisi a 1961. brodom HERMES krstarenje iz Venecije do Haife. Od 1965. brodovima JASON, ARGONAUT, ORPHEUS i ATLAS započinje era snažnog razvoja organizacije kružnih putovanja pr-

venstveno istočnim Sredozemljem, ali i po Skandinaviji i Zapadnoj obali SAD-a. To je i vrijeme kada prvi brod Epirotiki Linesa posjećuje Boku kotorsku. Bio je to HERMES koji je ovamo doplovio 11. travnja 1965., a nakon njega 17. lipnja dolazi ARGONAUT i 19. lipnja PEGASUS. Te godine brodovi Epirotiki Linesa uplovljavaju u bokokotorski zaljev ukupno 25 puta, čime su Kotoru dali veliki inicijalni zamah u organizaciji prihvata brodova na kružnim putovanjima. Isti brodovi i sljedeće godine imaju gotovo identičan broj uplovljavanja, s tim što

GEORGE PATOMIANOS

HERMES i PEGASUS dolaze redovito a ARGONAUT samo tri puta na posebno organiziranim krstarenjima plovoći između Kotora, Dubrovnika i Korčule. Povremenim uplovljavanjima im se 1967. priključuje i JASON, a 11. svibnja 1970. SEMIRAMIS te sa dva uplovljavanja 28. svibnja i 8. listopada iste godine ACHILLEUS kojemu su to ostale i jedine registrirane posjete.

Od 1971. ovamo dolazi APOLLON XI a od 1973. NEPTUNE. Kotor do 1991. posjećuju još i ATLAS, ODYSSEUS, JUPITER, OCEANOS i WORLD RENAISSANCE. Brodovi Epirotiki Linesa u vremenu od 1965. do 1991. bilježe ukupno 470 registriranih uplovljavanja u dubrovački i bokokotorski akvatorij za što mu u tom periodu doista nema premca.

Epirotiki Lines svoje najteže trenutke doživljava svima nama nesretne 1991. Zbog krvavog raspada Jugoslavije se otkazuju brojne već upla-

ćene rezervacije za objavljena krstarenja ali veći udarac kompanija doživljava iste godine potonućem broda OCEANOS u vodama oko Južne Afrike i požara u Veneciji u kojem je kompletno izgorio brod PEGASUS. Nagomilani financijski problemi ali i sveopća globalizacija natjerala je vlasnike Epirotiki Linesa potražiti suradnju prvo 1993. sa američkim Carnivalom a potom sa grčkim brodarom Sun Line. Ova posljednja suradnja

završava njihovim spajanjem u Royal Olympic Cruises, koji je, opet na svoj način obilježio povratak brojnih krstaša u Kotor po završetku rata. Prisjetimo se brodova WORLD RENAISSANCE, TRITON, IASON i OLYMPIA EXPLORER koji su u to vrijeme ovdje bili doista česti posjetitelji. Nažalost, vrlo brzo i Royal Olympic Cruises ulazi u financijske poteškoće i bankrotira pred sam početak sezone kružnih putovanja 2004. Flota najbo-

Pallas Athena ex Carla Costa

ljih brodova je rasprodana a iz našeg akvatorija su nestali lako prepoznatljivi modri dimnjaci sa žutim znakom bizantskog križa. Mogli smo ga doduše vidjeti još na brodu IASON 2005. godine, ali samo kao posljednje sjećanje na odavno prohujala dobra stara romantična vremena. Iako pod nešto promijenjenim imenom, kao Royal Olympia Cruises, nasljednici nekada vrlo utjecajne broderske kompanije pokušali su joj pod istim obilježjima udahnuti novi život sa četiri preostala starija broda. Ali sa tržišta nisu pristizale dobre vijesti, pa su ODYSSEUS, WORLD RENAISSANCE, TRITON i SEAWING uskoro rasporemljeni i ponuđeni na prodaju. Tako se konačno ugasio i posljednji trag Epirotiki Linesa, kompanije koja je u povijesti kružnih putovanja u Boki kotorskoj ostavila posebno duboke korijene.

Epirotiki

Prije točno 100 godina pred crnogorskom obalom odigrala se prva pomorska bitka ratnog brodograđarstva u Prvome svjetskom ratu

KRSTARICA „ZENTA“ NIJE SE PREDALA

U ovom broju umjesto redovne rubrike „Iz Istorijaskog arhiva“ odlučili smo objaviti tekst **Siniše Lukovića** o maloj austrougarskoj krstarici „Zenti“ koja je bila sudionik prve pomorske bitke ratnog brodograđarstva u Prvome svjetskom ratu. Ovaj tekst prirodno se uklapa u feljton o kapetanu Hinku Bartuloviću, sudioniku Velikog rata iz naših krajeva, koji je na austrougarskim ratnim brodovima bio svjedok ratnih djelovanja duž današnje crnogorske obale.

„Dim na horizontu, deset milja južno od nas! Pet neprijateljskih brodova na vidiku! - uzviknuo je osmatrač iz koša pramčanog jarbola stare austrougarske krstarice „Zenta“. Komandant broda, kapetan fregate Paul Pahner naredio je uzbunu i svi članovi posade krstarice zauzeli su svoje borbene stanice. Videći da se suočava sa brojno nadmoćnijim neprijateljem, Pahner je zapovijedio da se krstarica „Zenta“ i razarač „Ulan“, koji ju je dopratio do trenutne pozicije iz

među Bara i Ulcinja, okrenuo za 180 stepeni i uzmu kurs nazad, prema Boki Kotorskoj. Brzina je povećana do maksimuma, a pri posjednutim oruđima na palubi, dovučene su granate. Pozornica za prvu bitku ratnih brodova u Prvom svjetskom ratu, tog sudbonosnog 16. avgusta 1914. godine, bila je postavljena...

Samo desetak dana prije ovog sudbonosnog susreta na

pučini između Bara i Ulcinja, u Evropi je počeo do tada najveći ratni sukob u istoriji čovječanstva. Boka Kotorska bila je druga po važnosti vojno-pomorska baza Kuk Kriegsmarine - austrougarske Carske i Kraljevske Ratne mornarice, koja je u to vrijeme bila osma po snazi ratna mornarica svijeta. Krstarica „Zenta“ 28. jula 1914. zajedno sa još šest razarača prekomandovana je iz

brodova već pomišljali kako će im to biti još jedan, u ratnim okolnostima veoma poželjan, dosadan dan. Sve se promijenilo oko 7.45 sati kada su sa „Zente“ koja je plovila blizu Bara, u pravcu juga primijetili oblake gustog dima koji je izlazio iz dimnjaka pet britanskih oklopnih krstaša. Njihove parne mašine „ložene“ su do krajnjih granica kako bi se brodovi što brže približili usamljenoj maloj austrougarskoj krstarici kojoj u takvim okolnostima od nje još manji i slabije naoružani „Ulan“ nije mogao puno pomoći.

Vidjevši mnogo nadmoćnijeg neprijatelja komandant „Zente“, kapetan fregate Paul Pahner, okrenuo je svoj brod ka sjeverozapadu, krenuvši u povlačenje prema Boki. Samo desetak minuta kasnije, međutim, sa „Zente“ su uočili i mnogo veću armadu neprijateljskih brodova koja im se punom brzinom približavala bočno iz pravca zapad-jugozapad. Austro-Ugari su bili uhvaćeni u najnezgodniji, tzv. klišta-manever, a neprijatelj - združeni francusko-britanski pomorski sastav pod komandom francuskog admirala Buea de Laperjerea - bio je upravo zastrašujući.

Pule u Boku, da bi se priključila Prvoj krstaričkoj diviziji u Đenovićima i počela sprovoditi akcije pomorske blokade luke Bar - jedine luke male kraljevine Crne Gore koja je upravo tih dana objavila rat moćnoj bečkoj carevini. Već 8. avgusta „Zenta“ i njoj identična krstarica „Szigetvar“ u pratnji dvije torpiljarke i razarača, sa mora su bombardovale luke Bar i radio-stanicu na Volujici. Ispaljeni su prvi hici pomorskog rata na Jadranu u kojem su Austro-Ugarima tada jedinu pratnju predstavljali saveznici Crne Gore - moćne ratne mornarice Francuske i Velike Britanije koje su u Jadran tada počele povremeno slati svoje ratne brodove. Austrougarski ratni brodovi iz Boke u zalivu su izbjegavali granate kojima su ih gađali crnogorski topovi sa Lovčena, povremeno isplovjavajući južno ka Baru da napadaju tamošnju radio-stanicu i blokiraju luku. Ocijenivši ih neobranjivim od napada sa kopna u aktuelnim prilikama, austro-ugarska vojska je odmah na početku rata napustila Kastel-Lastvu (današnji Petrovac) i Budvu, koji su tada bili u sastavu moćne bečke imperije.

Sunce još nije obasjalo Tivatski zaliv tog 16. avgusta 1914. godine kada su dva austrougarska ratna broda u 4 sata ujutro pokrenula svoje strojeve i lagano se uputila ka izlazu iz Boke. Bili su to mala krstarica „Zenta“ i razarač „Ulan“, a zadatak im je bio da otplove južno na poziciju pet milja udaljenu od obale i patrolirajući između rta Volujica i rta Medra nastave da sprovedu pomorsku blokadu jedine crnogorske luke - Bara. Jutro je bilo mirno i tiho, sa tek nešto malo južnog vjetrova, pa su mornari sa austrougarskih

- Brodovi su se približavali velikom brzinom. To je bila francuska flota koja je na nas plovila u lovačkom trku - navodi se u službenom izvještaju komandanta „Zente“, kapetana fregate Paula Pahnera Komandi austro-ugarske Ratne mornarice. Kopija ovog dokumenta, napisanog u Kastel Lastvi 18. avgusta 1914., čuva se u Pomorskom muzeju Crne Gore u Kotoru. Na malenu i staru austro-ugarsku krstaricu i još manji razarač kojim su se užurbano povlačili prema Boki, ustremilo se 17 mnogo većih, jačih, modernijih i brzih britanskih i francuskih bojnih brodova, oklopnih krstaša i krstarica predvođenih tada super-modernim francuskim bojnim brodovima-drednotima „Courbet“ i „Jean Bart“ i praćenih sa još 20-tak razarača.

„Zenta“ je tada već bila zastarjeli brod - ova krstarica od 2.543 tone punog deplasmana izgrađena je još 1899. godine u Puli. Maleni austrougarski ratni brod dug 97 metara, sa klipnim parnim strojevima, mogao je postići maksimalnu brzinu od tek nešto preko 21 čvor, mnogo manje od brzih francuskih krstaša i modernih bojnih brodova koji su ga progonili. Prema „Zenti“ se ustremilo preko 200 topovskih cijevi velikog kalibra, među kojima i dosta onih najvećih, kalibra 305 milimetara sa „Jean Barta“ i ostalih neprijateljskih bojnih brodova. Spram sve te zastrašujuće vatrene moći malena „Zenta“ mogla je suprostaviti samo 8 svojih malenih topova kalibra 120 milimetara.

Usprkos takvim okolnostima, svjestan da sa „Zentinom“ malom brzinom nema šanse da umakne neprijatelju, kapetan fregate Pahner odlučio je da prihvati borbu. Mnogo agilnijem i bržem „Ulanu“, pod zapovjedništvom kapetana korvete Egona Panfilija, Pahner je naredio da se odvoji od „Zente“ i vozeći svom snagom uputi

ka Boki gdje je austro-ugarski razarač, vozeći cik-cak između vođenih stubova koje su padajući u more u neposrednoj blizini broda podizale granate Engleza i Francuza, ipak srećno stigao nešto poslije 10 časova.

- Vidjevši da smo opkoljeni i da nam naša mala brzina ne dozvoljava da se probijemo, promijenio sam kurs i naredio da se uputimo bliže obali u reonu Kastel Lastve. Namjera mi je bila da se, boreći se, dohvatimo Boke, a u isto vrijeme i da pridem obali kako bismo pružali manji cilj neprijateljskim artiljercima, odnosno da mojoj posadi dam izgled u spasenje ako bih bio primoran da potopim brod. Ako ovaj pokušaj ne bi uspio, bio sam odlučan da dajem otpor do uništenja - navodi Pahner u svom izvještaju.

Vodeći francuski brod, krstarica „Jurien de la Graviere“, ispalio je dvije granate ispred pramca „Zente“ simbolično pozivajući austrougarski ratni brod na predaju.

- Odgovorio sam im isticanjem svih zastava na brodu i podizanjem velike ratne zastave Carske i Kraljevske Ratne mornarice na glavni jarbol - bila je prkosna i hrabra odluka zapovjednika „Zente“ Pahnera.

- Vidjevši da smo opkoljeni i da nam naša mala brzina ne dozvoljava da se probijemo, promijenio sam kurs i naredio da se uputimo bliže obali u reonu Kastel Lastve. Namjera mi je bila da se, boreći se, dohvatimo Boke, a u isto vrijeme i da pridem obali kako bismo pružali manji cilj neprijateljskim artiljercima, odnosno da mojoj posadi dam izgled u spasenje ako bih bio primoran da potopim brod. Ako ovaj pokušaj ne bi uspio, bio sam odlučan da dajem otpor do uništenja - navodi Pahner u svom izvještaju.

Austrougarski brodovi u Boki tokom Prvog svjetskog rata

Vjeran do kraja svojoj vojničkoj časti i oficirskoj dužnosti, usprkos izuzetno lošim izgledima da će njegov brod i posada preživjeti sudar sa nekoliko desetina puta jačim snagama neprijatelja, Pahner odbija da se preda i šalje radio-depešu austrougarskoj obalnoj radio

stanici Klinci na ulazu u Boku - 17 neprijateljskih brodova goni „Zentu“. Prihvaćam borbu s francuskom flotom.

Odmah zatim Francuzi i Britanci sa udaljenosti od 10 do 12 kilometara u 8.40 sati otvaraju silovitu vatru na „Zentu“ čiji im mali topovi, zbog svog

kratkog dometa, nisu mogli odgovoriti. Prva salva bila je preduga, druga prekratka, ali je već treći neprijateljski plotun pao u neposrednu blizinu „Zentre“, zasipajući je gejziri-ma morske vode i šrapnelom. Granate su padale sve bliže i uskoro je „Zenta“ ogromnim projektilom kalibra 305 metara, pogođena direktno u mašinski prostor.

- Rasprsnuti dijelovi te granate pokidali su desni glavni parovod, na mestu ubivši upravitelja stroja Fridriha Roteru, kao i gotovo svo mašinsko osoblje, a obje naše parne mašine su prestale sa radom - zapisao je Pahner. Izgubivši pogon, „Zenta“ je postala još lakša meta za neprijateljske brodove koji su nesmanjenom žestinom nastavili granatirati austrougarsku krstaricu. Iskoristivši još malo preostale brzine i inercije koja je nosila brod, Pahner je „Zentu“ postavio paralelno na kurs nadolazećeg neprijatelja, omogućavajući na taj način gotovo svim njenim glavnim topovima da gađaju protivnika. Uprkos velikoj daljini, „Zentini“ topovi plasirali su nekoliko granata u neposrednu blizinu neprijateljskih brodova, ali bez ikakvog efekta jer su se njihovi šrapneli bez posljedica odbijali o debeli oklop francuskih i britanskih brodova.

- Poslije onog kobnog metka morao je svako na brodu slutiti sudbinu koja ga očekuje. Para pod pritiskom je svom silinom izbijala u uništenom mašinskom prostoru i kroz šupljine izbijala na palubu, zavrivši čitav brod u bijeli oblak. U tim trenucima davali su oficiri, zastavnici i aspiranti uzoran primjer posadi da istraje na svojim borbenim položajima. Naredio sam da se „Zenta“ i dalje bori, mada je naša vatra radi velike udaljenosti obećavala malo uspjeha, kako

OBNOVILI KAPELU I ČASTILI DOKTORA

U znak zahvalnosti za pruženu im njegu preživjeli ranjenici sa „Zente“ nakon završetka rata poklonili su lokalnom ljekarniku u Kastel Lastvi srebrnu kutiju s ugraviranim njihovim imenima, kao i prizorom broda koji tone. Posada krstarice je 1923. godine, u znak sjećanja na svoje najveće životno iskušenje, na hridi Sveta Nedjelja pred Petrovcem gdje su se austro-ugarski brodolomci domogli kopna, potpuno obnovila razrušenu malu kamenu kapelu posvećenu svetom Domeniku, a koju je originalno u 17. stoljeću kao porodičnu zadužbinu izgradio kapetan Luka Medin iz Kastel Lastve. Godinama nakon toga veterani sa „Zente“ su ovdje svakog 16. kolovoza dolazili zapaliti svijeće u spomen na svoja 173 stradala druga, poginula prilikom potonuća krstarice. Nakon nekoliko desetljeća ovaj običaj je, na žalost, nestao zajedno s posljednjima od onih koji su na ovoj maloj hridi u kolovozu 1914. našli spas, a spomen stradalim herojima sa „Zente“ sada odaje samo poneki rijetki poznavalac ove priče

među turistima iz Austrije i Mađarske. Ova austrougarska krstarica najveći je ratni brod čija olupina počiva u teritorijalnim vodama Crne Gore. Već 100 godina „Zenta“ leži na dubini od 64 do 73 metra u blizini Petrovca, što je čini dostupnom samo iskusnim roniocima koji rone koristeći se plinovitim mješavinama. Olušina „Zente“ je grob 173 hrabrih pomorskih ratnika, a u njihovu slavu crnogorski ronionci i oni iz Mađarske i Austrije više puta su na ostatke broda u podmorju Petrovca postavljali vijence. O „Zenti“ i ronjenju na njezinu olupinu u Austriji je snimljen i kraći dokumentarni film, a osim nekolicine rijetkih zanesenjaka poput hercegogovskog ronioca Dragana Gačevića koji je vodio više ronilačkih ekspedicija i napisao poglavlje svoje knjige „Podmorje Crne Gore“ posvećeno „Zenti“, u našoj javnosti se općenito malo zna i malo pažnje se poklanja činjenici da se prije točno 100 godina upravo u vodama našeg primorja dogodila prva bitka ratnih brodova u Prvom svjetskom ratu.

bi ostali vjerni časti oružja i tradicijama mornarice te da se daje posadi odgovaranjem na vatru neprijatelja, u ovom beznadnom položaju, nužno moralno držanje - sjećanja su komandanta Pahnera.

Granate Francuza i Engleza nastavile su nemilosrdno razarati „Zentu“ koja je prkosno odgovarala na paljbu ne pristajući da se preda i spusti svoju zastavu. Razoren je komandni most, radio-stanica, brodska bolnica, u potpalublju su izbili požari koje se ni najvećim angažovanjem posade više nisu mogli ugasiti. Svi „Zentini“ topovi izbačeni su iz upotrebe, jedino je još top broj 2 kojim je, nakon što je poginula sva njegova posluša, sam rukovao artiljerijski oficir „Zente“, poručnik bojnog broda Albert Homajer. Uskoro je jedna granata probila i brodski trup ispod vodene linije i više niko nije mogao zaustaviti neminovno potonuće „Zente“. Pahner je naredio da se sve tajne šifre i povjerljiva dokumenta propisno unište, ali i da se sva preostala torpeda na brodu ispale na neprijatelja.

- Tada sam zapovjedio da se brod napusti. Svi oficiri, za-

S palube krstarice ZENTA

stavnici, pomorski aspiranti i kadeti, dalje mašinsko osoblje Roter, Bone, Špengl i pomorski komesar Mikeš pokazali su divljenja dostojnu hrabrost i hladnokrvnost. Moje zapovijesti bile su mirno i precizno izvedene. Posada je bila mirna i zadržala je, prema bezizglednom položaju broda, vrlo dobro, a djelomično i uzorno

držanje - germanski hladnokrvno i precizno prisjećao se tih teških trenutaka Pahner. Nakon što su njegovi ljudi skočili u vodu i komandant je napustio „Zentu“ pretvorenu u buktinju koja je polako tonula.

- Okrenuvši se u vodi, spazio sam da se na krmenoj palubi, koju sa mosta zbog vatre i dima nisam prethodno mogao vidjeti, nalazi još pomorski zastavnik Maks fon Kramer i nekolicina ljudi. Radi toga sam otplivao natrag, ponovno se popeo na „Zentu“ i naredio im da skaču u more, a sam sam napustio brod pred samu njegovu propast. Pošto sam otplivao na nekih 100 metara, ispravila se „Zenta“ tako da joj se pramac podigao iz vode, a krma skliznula pod more i brod je tako potonuo sa razvijenim svim zastavama. Jedno iz mnogih grla spontano i glasno „Ura!“ posade koja je plivala u vodi ispratilo je iščeznuće broda - opisuje Pahner najteže trenutke u kojima su austrougarski mornari ipak

Officiri sa Zente po povratku iz ratnog zarobljeništva u Crnoj Gori

odali i primjerenu posljednju počast svom brodu.

Nakon potonuća „Zente“ britanski i francuski brodovi nisu ni pokušali da pruže pomoć brodolomcima iako su ih na to obavezivale odredbe međunarodnog ratnog i pomorskog prava. Preživjelih 139 ljudi sa „Zente“ ostavljeno je u moru na oko 5 milja zapadno-jugozapadno od današnjeg Petrovca. Takav postupak Francuza i Britanaca osudila je gotovo sva svjetska štampa.

Najvećem broju austrougarskih mornara i oficira trebalo je 10 sati da plivajući stignu do obale, a dijelu njih pomoglo je i mjesno stanovništvo koje je za to dobilo odobrenje crnogorskih vojnih vlasti.

- Grupi u kojoj sam se i ja nalazio bila je u blizini kopna ukazana pomoć iz čamaca, iz mjesta, a imali su zastave Ženevske konvencije. Pošto nismo htjeli da padnemo Crnogorcima u ruke, dali smo se iskrcati na greben Svetog Domenika (Sveta Nedjelja). Neobučeni, malaksali i bez oružja, nismo mogli nekoliko sati kasnije dati nikakav otpor crnogorskim vojnicima koji su pod vodstvom jednog crnogorskog oficira došli da nas odvedu u

jednom čamcu. Postali smo ratni zarobljenici i bili smo smješteni u napuštenu zgradu komande stanice u Kastel Lastvi, nahranjeni i koliko-toliko obučeni. Opštenje sa momčadi koja je bila odvojeno od nas smještena bilo je zabranjeno, a ranjenici su bili koliko se dalo previjeni i njegovani - opisuje Pahner prve trenutke svog ratnog zarobljeništva u Crnoj Gori. On i 138 članova posade „Zente“, među kojima su bila i dva Bokelja - Ivan Brković iz Perasta i Kosto Nikaljević iz Grblja, iz zarobljeništva su oslobođeni u januaru 1916. kada je austro-ugarska vojska osvojila Lovćen i Cetinje, a Crna Gora zvanično potpisala svoju kapitulaciju.

Iz ugla Francuza i Britanaca uništenje „Zente“ kao prvog austro-ugarskog broda potopljenog u Prvom svjetskom ratu bilo je uspjeh. Pomorski istoričari i stručnjaci, međutim, slažu se u ocjeni da je ishod te operacije u kojoj se flota od skoro 40 francuskih i britanskih brodova ustremila na dva mnogo manja i slabija austro-ugarska plovila, bio u najmanju ruku slab. „Zenta“ jeste uništena, ali je „Ulan“ pobjegao Britancima i Fran-

cuzima koji su u žaru borbe ometali jedni druge u gađanju neprijatelja. Njihovo gađanje je bilo toliko loše da je toj impozantnoj floti trebalo ukupno preko 500 ispaljenih granata da potope malu austro-ugarsku krstaricu, što je praktično mogao i trebao da uradi samo jedan francuski ili britanski oklopni krstaš i to sa mnogo manjim brojem ispaljenih projektila.

- Iako mi nije pod opisanim prilikama bilo dano da nanesem gubitaka neprijatelju, ipak se nadam da sam u ovoj nejednakoj borbi protiv jedne poplave od premoći postigao moralni uspjeh. Smatrao sam za svoju najpreču dužnost da damo ujedinenom neprijatelju, smjelom odbranom na život i smrt, pojam o duhu koji vlada u Carskoj i Kraljevskoj mornarici i to tim više što smo bili prvi brod koji je stajao u neprijateljskoj vatri - rezimirao je prije 100 godina kapetan fregate Paul Pahner svoj izvještaj Komandi austro-ugarske Ratne mornarice o herojskoj borbi i potonuću najvećeg ratnog broda koji počiva u crnogorskim teritorijalnim vodama, na dubini od oko 70 metara u blizini Petrovca.“

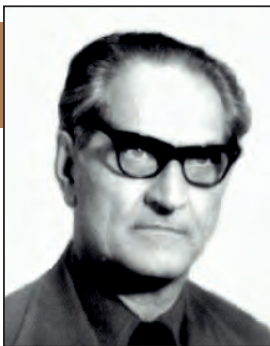
„ZENTA“ SVJETSKI PUTNIK I HEROJ IZ KINE

„Zenta“ je bila prva od tri krstarice izgrađene u istoimenoj seriji za Ratnu mornaricu Austro-Ugarske u Arsenalu u Puli. Porinuta je 18. kolovoza 1897., a uvedena u operativnu upotrebu 28. svibnja 1899. godine. „Zenta“, nazvana po gradiću Senti u Bačkoj gdje je Eugen Savojski 1697. godine pobijedio tursku vojsku, bila je ponajprije namijenjena stranim krstarenjima s osnovnom zadaćom da pronosi zastavu Carevine

po dalekim zemljama. Za razliku od svojih blizanaca, krstarica „Szigetvar“ i „Aspern“, „Zenta“ je imala u svrhu štednje goriva na dugim oceanskim krstarenjima i pomoćno jedrilje ukupne površine 586 kvadrata. Krstarica punog deplasmmana 2.543 tone bila je dugačka 97 metara, široka 11,7, a gaz joj je iznosio 4,8 metara. Pogonili su je klipni parni strojevi ukupne snage 7.200 konja, a bila je naoružana s 8 topova kalibra 120 mm, 10 topova kalibra 47 mm, dva mitraljeza kalibra 8 mm i dvije torpedne cijevi kalibra 450 mm. Izgradnja broda na kojem

je bilo 292 člana posade koštala je 4.207.660 kruna.

U godinama pred Prvi svjetski rat „Zenta“ je imala više dugih oceanskih krstarenja po cijelom svijetu, uplovljavajući u mnogobrojne luke Azije, Afrike i Južne Amerike. Krstarica i njezina posada posebno su se istaknuli u tzv. Bokserском ustanku 1900. godine u Kini pri čemu je u borbama da se zaštiti austrougarska ambasada u Pekingu poginuo i sam zapovjednik te krstarice, zajedno sa još šest članova njezine posade.

KOTOR MOJE MLADOSTI 5

Ekonomski i kulturni život grada, politička previranja, autentična imena osoba nositelja tih događaja - dokument su jednoga prošlog vremena 20. stoljeća koje nam želi ispričati suvremenik svih tih događaja, najstariji živući Kotoranin, dipl. ing. šumarstva Heliodor Prelesnik.

„Bez obzira na to što sam najveći dio svog života proveo izvan Kotora, osjećam se Kotoraninom jer mi je Kotor mladenački zavičaj.“

Priredio: **Dario Musić**

Nastavljamo našu šetnju te kratkom ulicom dolazimo do pjace

Trg sv. Luke (sv. Nikole) 1913. god.

sv.Nikole. Naziv je dobila po velikoj pravoslavnoj crkvi sv.Nikole (20.st) ali je neki još zovu i pjaca sv. Luke jer je tu i mnogo starija crkva sv. Luke iz 12 stoljeća. Suprotno pročelju crkve sv.Nikole je široki popločani prostor i zgrada Vladičanski dom, residencija srp.prav. Vladike. U istoj kući je smješteno Srpsko pjevačko društvo „Jedinstvo“. Uz domaće pjevače pjevala je u tom sastavu impozantna, korpulentna Ruskinja grofica Golovina. Na ovoj pjaci je i zgrada pravoslavne opštine a u čijem je prizemlju Srpska radnička zadruga gdje se moglo uz kafu prelistati novine, a i zaigrati briškulu i trešet. Lijevo od pročelja crkve sv.Nikole je neveliki stan u kome živi Lorea sa familijom, sakrestan crkve Blažene Ozane. Na ovoj pjaci se nalazi i Palata Lombardić i kuća Makin. Nastavljamo uličicom prema izlazu na Glavnu pjacu i dolazimo do crkve „Sv. Klara“ koju opslužuju fratri (franjevci). Narod je zove i „Sveti Anton“ jer se u toj crkvi slavi Antun Padovanski pred čijim kipom mnoštvo vjernika moli vjerujući u njegov zagovor. Dan Svetog Antuna

slavi se 13. lipnja kada s njegovim kipom kreće procesija kroz grad u kojoj učestvuju i mnogi pravoslavci. Uz crkvu je franjevački samostan koji ima vrt i dvoranu u kojoj se sastajala katolička mladež. Uz samostan u njihovom vlasništvu je kuća u kojoj su u prizemlju imali bogatu biblioteku, a na katu je bila gradska Muška osnovna škola koju sam i ja pohađao (1920-1924.god). Od crkve sv.Klare niz ulicu do Pjace od rive bila je butiga Gagrizze Depope, gdje su se pravile šterike (svijeće) raznih veličina i debljina, a i nadgrobni vjenci. Krupna gospođa Gagrizza je imala dvije kćeri. Na istoj strani ulice slijedi prodavnica gotovih muških odijela „Varteks“ koju je vodio neki Ćirković. Njoj nasuprot tu davno bio je „Hotel Puhalović“, ali je meni poznato da je tu Tonči Smidt svoju gvozdariju preselio sa vrha Pjace sv.Tripuna.

Sa par koraka ponovo smo na Pjaci od rive (Trg od oružja) i tu završavamo šir po gradu sa gosp. Prelesnikom.

Turistička karta Kotora 1926. god. iz knjige don Iva Stjepčevića - Vodja po Kotoru

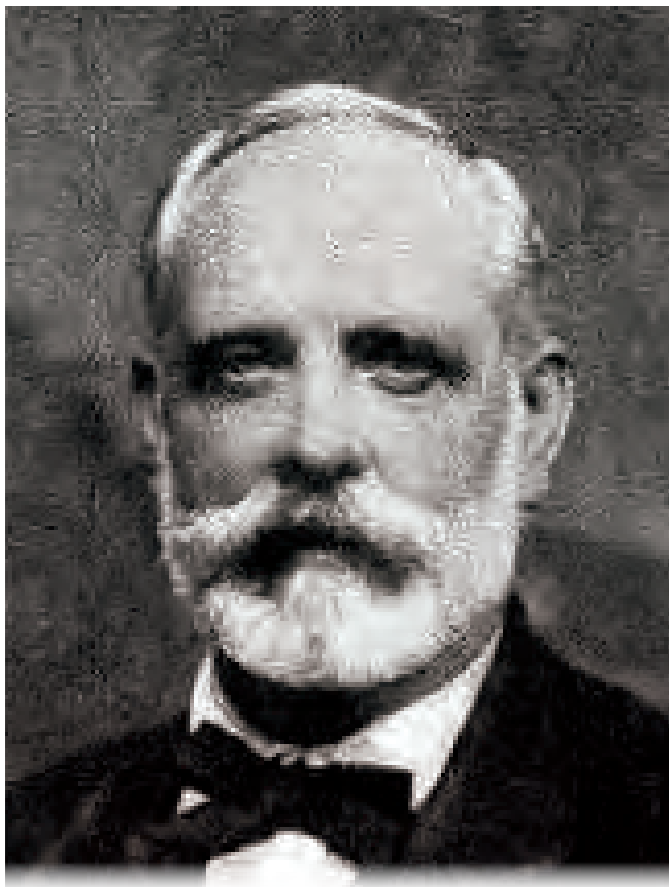
Gosp. Prelesnik u svojem pismu kolovoz 2009. god piše: Želio bih još jednom u životu doći u grad moje mladosti i obići ga skroz na skroz. Vidjeti izvire li Gurdić kao nekad,

kako teče Škurda, običi pazar, rivu, militarski đardin, obnovljenu katedralu itd. Nažalost to mi je samo pusta želja jer sam previše star , 95.god.“

Franz Laforest

Gosp. Prelesnik često ističe krvnu srodnost sa obitelji Laforest , majka Eleonora potiče iz te obitelji. Da bi pobliže objasnili čitateljima tu srodnost dati ćemo kratki prikaz obitelji Laforest koju nam je dostavio sam Prelesnik .

Jedan od prvih fotografa u našim krajevima , Franz Thiard De Laforest rođen je u Beču 1838.god. Potomak je burgundske porodice Thiard de Bissy, ogranak koje se početkom 19. stoljeća doselio iz Francuske u Beč. Godine 1856. uspješno je završio trgovačku školu i započeo se baviti fotografijom. Franz se kao mladić od dvadeset godina pojavljuje kao fotograf u Trstu, te Zadru. Pretpostavljalo se da je u Zadru radio od 1860. do oko 1868.

Franz Laforest (1838-1911)

kao *Francesco Laforest, fotografo in Zara*, tada kraće vrijeme u Šibeniku a sedamdesetih godina u Splitu. Kraće vrijeme nakon Splita boravio je u Beču gdje se oženio Gabriellom von Lachmann kćerkom bečkog apotekara , a zatim 1883. godine seli u Mostar , a zatim 1873. god. odlazi u Boku kotorsku gdje se za stalno nastanio u Kotoru iz egzistencijalnih razloga, jer je Boka kotorska bila austrijska ratna luka, pa je zarađivao snimajući brodove, časnike i mornare. Tu je ostao do kraja života 1911. god. Umro je od srčanog udara u 73. godini života i pokopan na gradskom groblju u Škaljarima. U Tivtu, a zatim u Kotoru, imao je svoj fotografski atelje koji je pod njegovim imenom djelovao sve do 1926. godine. Ostao je upamćen po osobito kvalitetnim fotografijama pejisaža i kulturnih spomenika. Fotografirao je i članove dinastije crnogorskog kralja Nikole Petrovića. Njegove fotografije danas su važni povijesni dokumenti. Osim bavljenja portretnom fotografijom u ateljeu posebno je bio sklon snimanju pejisaža i kulturnih spomenika. Iz mjesta gdje je boravio krstarilo je na sve strane pa su njegove fotografije povijesni dokumenti. Snimao je i narodne nošnje kao što su ženske nošnje u Boki (Dobrota, Lastva) , nošnja nevjeste sa Krivošija, hrvatska nošnja sa krajnjeg juga Dalmacije (Spič blizu Bara u Crnoj Gori), te bosansko-hercegovačke i albanske. Ovjekovječio je i epizode sa svečanosti proslave sv. Tripuna i Bokeljske mornarice. Potkraj 19. stoljeća . publicirao je svoje životno djelo u kojemu je pod naslovom „Album iz Dalmacije“ sabrao i tiskanim podnaslovima opremio 190 fotografija godinama snimanih na širokim prostorima Dalmacije i Crne Gore . U privatnom životu Franz Laforest je bio veliki ljubitelj prirode i uzgoju cvijeća , a studiozno se bavio šahom. Kotoranima je bio poznat po navici plivanja. Pored svog materinskog jezika znao je talijanski. Njegovi nasljednici supruga Gabriela i njihovo troje djece, sin Feliks i kćeri Eleonora i Marija nastavili su njegovo djelo, baveći se profesionalno fotografijom . Feliks je u Herceg Novom imao moderan atelje , te bio ugledan i cijenjen građanin , a Marija je , udavši se za fotografa Nikolu Krušedolca , živjela i djelovala u Novom Sadu , a kao udovica i u Kotoru. Nakon smrti Franza , Gabriela, njegova žena, zajedno sa kćerkom Eleonorom udatom Prelesnik (majka Heliadora , autora ove priče) preuzima vođenje fotografskog ateljea „Atelje Laforest“ u Kotoru sve do 1960. god kada atelje prestaje sa radom.

Unuka Franza Laforesta , kći Feliksa Laforesta , rođena u Herceg Novom , Lidija Laforest – Čukvas, živi u Zagrebu, bavi se slikarstvom i skrbi za djedovu ostavštinu.

Franzov unuk Heliodor Prelesnik, dipl.ing šumarstva (autor ovog feljtona) pisao je o svom djedu u časopisima i lokalnim novinama i u pismima upućenim uredništvu Hrvatskog glasnika i predsjedniku Hrvatskog građanskog društva u Kotoru Tripu Schubertu i meni osobno, čiju smo sadržinu uz njegovo dopuštenje opisali u ovom feljtonu.

Viktor Vida

Viktor Vida je moj školski drug iz kotorske gimnazije, piše nam gosp. Prelesnik. Bio je živahan, inteligentan dječak i dobar učenik. Znao je ponekad zadirkivati. Mnogo je čitao. Sjećam se da je redovito kupovao romane „Grička vještica“ Marije Jurić Zagorke, „Giusepe Garibaldi“ i dr. što su izlazili u nastavcima na nekoliko stranica. Prodavali su se u drvenom „kažotu“ (kisoku) pred glavnim gradskim vratima čiji su glavni artikli bili dnevne novine, cigarete i duhan. Zakupac toga kioska bio je Adolf Čekada, a prodavač Luka Mjesečević. Taj kiosk je postojao do 1929. ili 1930. god. kada ga je zamjenio onaj kameni na suprotnoj strani.

Viktor je bio jedinac u roditelja, oca Rikarda i majke Josipe rođene Zanuttini. Rođen je u Kotoru 2.listopada 1913.god. U kući su govorili hrvatski i talijanski. Obitelj je bila religiozna. Otac Rikard i Viktor su o Tripundanu učestvovali u odorama Bokeljske mornarice , otac kao časnik, a Viktor kao mornar.

U Kotoru je Viktor završio sedam razreda gimnazije, a osmi i maturu u Podgorici zato što je 1930.god bila pohapšena grupa kotorskih mladića zajedno sa Viktorom koju je oko sebe okupljao poznati komunista Adolf Muck. Muck je u kraljevskoj Jugoslaviji uz Mošu Piade bio jedan od najpoznatijih komunista. Pošto je u toj grupi mladića koji su uhapšeni bilo sinova istaknutih osoba, advokata, pravoslavnog prote i dr. stvar se zataškala, ali je Vida morao napustiti kotorsku gimnaziju. Bilo je to vrijeme kada je tzv. Napredna omladina bila indoktrinirana marksizmom i opijena antireligioznom komunističkom Rusijom . I Viktor je bio jedean od njih. Potvrđuje to njegova pjesma iz tog vremena „Boka“. U toj pjesmi Viktor ne vidi stare bokeljske pomorce kao marljive, hrabre i pobožne ljude kako ih percipiramo iz povijesnih prikaza , nego, naprotiv, kao „ pirate kojima u

Viktor Vida (desno) s Heliodorom Prelesnikom u vrijeme studija u Zagrebu 1934.

venama teče gusarska krv“ , a da su pred slikom Gospe palili svijeće, ne iz neke pobožnosti ili moleći za spas u olujama , nego „da im pljačka bude bolja“ Za njega , vjekovno težak život i trud bokeljskih pomoraca nisu povijesna realnost nego tek „povijesno-junačke anegdote“ i „tobože“, a ne stvarno „divne pobjede“.

No kako je vrijeme teklo, Vida se mijenjao, u datom ozračju. Kao student filozofskog fakulteta u Zagrebu, po prirodi društven i uz to ekcentričan, upoznaje se s Ljubom Wiesnerom, Tinom Ujevićem , Matošem, Krležom i još nekolicinom hrvatskih međuratnih pjesnika pa se u pjesmama toga razdoblja mogu nazrijeti njihovi uticaji. U listopadu 1937. god položi diplomski ispit. Posljedice Drugog svjetskog rata , 1947.god. odnijele su ga u samoću daleke Argentine, neimaštinu, nostalgiju za rodnim zavičajem i domovinom . Nervno rastrojen i izgubljen, Vida 25.rujna 1960. god. u očaju ,izlazi u samoubijstvu bacivši se pod vlak.

Prema književnom kritičaru Božidaru Petraču, Vidinom drugu u emigraciji, Vida je bio „visoko religiozan i neobično vjeran svojoj majci, naslijedivši od nje praiskonsku religioznost, a u njegovom pjesništvu je stalno nazočna tema žudnog traženja apsolutnog- Boga „ . Prema Petraču, Vidu su zaokupljale tri osnovne teme: zavičajnost (Boka), opsesija smrću i traženje Boga, tj. metafizička potraga za smislom: „Smrt je „ , kako sam pjesnik kaže „sestra“, „sretan hip“, nešto blisko što nije kraj, već novi početak, pa baš smrt u 47. godini života pjesnik i bira kao izlazak iz života u dalekoj Argentini.

KRAJ

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Časopis bez granica

Časopis Hrvatski glasnik, izdavača Hrvatskog građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore. Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim... ali je i u stalnoj misiji povezivanja dvaju država Hrvatske i Crne Gore

Distribuiru se u Crnoj Gori, a putem pretplate stiže u Hrvatsku, Europu, Australiju, SAD...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

Pretplatite se!

ČASOPIS MOŽETE KUPITI:

U Kotoru u Katedrali sv. Tripuna i u uredu HGD CG,

U Tivtu kod povjerenika Andrije Krstovića,

U Baru kod predsjednika podružnice Vlada Marvučića,

U Podgorici u prostorijama podružnice, Trg Božane Vučinić bb,

U Herceg Novom u župnom uredu sv. Jeronim i kod predsjednice Crnić

NARUDŽBENICA

Ovim neopozivo naručujem ☐ primjeraka "Hrvatskog glasnika"

Ime i prezime/naziv tvrtke

Ulica i broj

Grad

Poštanski broj

Država

Tel/fax

E-mail

Datum

Potpis/pečat

MEDIJSKI PARTNERI

Hrvatski glasnik

PRETPLATITE SE!

Za Crnu Goru:

20 eura

na žiro račun
520-361700-17
Hipotekarna banka

Za Hrvatsku:

200 kuna

na kunski račun
23600001101667657,
Zagrebačka banka d.d.,
Poslovnica Dubrovnik
Vukovarska 7,
20 000 Dubrovnik

Za inozemstvo:

30 eura

Beneficiary 59 : /
ME25520042000000104966
(Acc. No-IBAN)
Hrvatski građansko društvo Crne
Gore, Zimski bazen Kotor Account
with 57a: HBBAMEPG (HIPOTEKAR-
NA BANKA AD PODGORICA) Inter-
mediary 56a: DEUTDEFF (Deutsche
Bank ag Frankfurt) EUR, USD

Ovu narudžbenicu i kopiju uplatnice pošaljite na adresu izdavača:
Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, Zatvoreni bazen Škaljari, 85330 Kotor, Crna Gora
Preplatiti se možete i u Uredu HGDCG u Kotoru

Frikom

www.frikom.com

ZAGREB

HRVATSKA

grad kulture

pogledajte osluhnite osjetite

ISKORISTITE MOGUĆNOSTI KOJE VAM PRUŽA **ZAGREB CARD!** www.zagrebcard.fivestars.hr

